

SAHİBİ :

TÜRKİYE İSLAM ENSTİTÜLERİ
TALEBE FEDERASYONU ADINA
GENEL BAŞKAN

Cahid BALTACI

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ :

**A. Vehbi
VAKKASOĞLU**

İDARE MÜDÜRÜ :

İSMAİL L. ÇAKAN

BU SAYIDA

SELÂM	İSLÂM MEDENİYETİ
BÂTINİLERİN TEFİRDEKİ YERİ	Doç. Dr. İsmail Cerrahoğlu
MINARELER (Şiir)	Halide Nusret ZORLUTUNA
İSLÂM'DA DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ	Zeki CÂNÂN
BİR KONUŞMA ÜZERİNE ...	Muhammed PASIÇ
CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ	Asist. Süleyman ATEŞ
AHMED 'B. ÂSİM EL-AN- TAKÎ (v. 220/835)	Dr. A. Subhi FURAT
ZEKAT MUVACEHESİNDE BORÇ VE ALACAKLARIN DURUMU —.....	Ali ŞAFAK
İSLÂM'A HAYRANLIK (Şiir)	İbrahim GÜLEÇ
İKİ MAKALE HAKKINDA DİN EĞİTİMİNDE SAMİMİ MİYİZ?	Prof. Muhammed Hamidullah
İKİNCİ DİL KONGRESİ MÜ- NAŞEBETİYLE —.....	Dündar FÂNİ
SOKAKLARIN ŞEHİRİ (Şiir)	Mahir İZ
TÜRKLERİN İSLÂM'A YAP- TIKLARI HİZMETLER	Abdurrahim KARAKOÇ
ÇAĞRI (Şiir)	Dr. Y. Ziya KAVAKÇI
TÜRK TOPLUMUNDAKİ BÖ- LÜNME SEBEPLERİ	Rekin ERTEM
İBRET ALINACAK ÇOK ŞEY- LERİMİZ VAR AMA, ALA- BİLEN NEREDE?	Sabri AKDENİZ
SUALLERE CEVAPLAR	Hüsni DİKEÇLİGİL
GÖRDÜKLERİM (Şiir)	Gazi MERT
TIRAMPACILAR	Muhsin İlyas SUBAŞI
YÂ MUHAMMED (Şiir)	Hilmi KURTULUŞ
MİLLÎ MÜSİKİMİZİ İLERİ GÖTÜRMEK İÇİN NELER, NASIL YAPILMALIDIR? ...	Abdurrahim GÜLER
HABER	Edip ÖZİŞİK
	İSLÂM MEDENİYETİ

İDAREHANE

Türkiye İslâm Enstitüleri Talebe Federasyonu Genel Merkezi
Nuruosmaniye Caddesi No: 82/1
Tel. : 22 46 02

CAĞALOĞLU — İSTANBUL

Haberleşme Ve Havale Adresi :
İSLÂM MEDENİYETİ, P.K. : 1315

S İ R K E C İ

TEMSİLCİLERİMİZ

Ankara: T.I.H.O.M.C.F. Genel Başkanı: Mehmet KARAMAN
Kayseri: T.I.E.T.F. İkinci Başkanı : İ. N. NURSAÇAN
Konya : T.I.E.T.F. Mah. İcr. Kom. Başk. : Ahmet FİDAN
İzmir : T.I.E.T.F. Mah. İcr. Kom. Başk. : Orhan ÇETİN

TEKNİK KADRO

Dış Münaşebetler : Mahmut ÖZTÜRK
Sekreter : Ressay :
Erdoğan ATAK Gürbüz AZAK
Dizgi ve Baskı : T A N M A T B A A S I — İSTANBUL
Yıl: 1. Sayı: 11
Basıldığı tarih: 15 Haziran 1968

ABONE

Yıllık : 12 sayı, 30. TL.

Altı Aylık : 6 sayı, 15. TL.

Öğrencilere % 20 Tenzilât yapılır.

Yabancı Memleketlere İki katı.

Bir sayısı : 250 Kuruş.

İLÂN TARİFESİ

Dış Kap.: 2 renk 2.500 TL.

Tek renk 2.000 TL.

İç Kapak: 2 renk 1.500 TL.

Tek renk 1.000 TL.

Renkli ilân sahifesi :

Tamamı : 1.200 TL.

1/2 : 750 TL.

1/4 : 400 TL.

1/8 : 250 TL.

Mecmuamızdaki yazılar me'haz gösterilmeden alınamaz.
Gönderilen yazılar basılsın basılmasın iade edilmez.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کتبہ نجم الدین عسکری

GÜNÜMÜZÜN insanlığı, ondört asır öncesine eş bir bunalım içinde... Haris menfaatlar uğruna cana kıymalar, fazilet mücadelesi yapan liderleri katletmeler, sokak nümayişleri, üniversite ayaklanmaları, mini etek salgını, hep bu bunalımın çeşitli tezahürleridir. Gün geçmiyor ki, gözlerimiz veya kulaklarımız, bir faciaya şahit olmasın.

Bütün bu hengame içinde insan, "nereye gidiyoruz?" demekten kendini alamıyor ve zihnini, bunalımın sebeplerini aramak mecburiyetinden kurtaramıyor. Şüphesiz ki, günümüz bunalımının sosyal, iktisadi ve psikolojik bir çok sebepleri vardır. Fakat biz burada, bu sebeplerin herbiri üzerinde ayrı ayrı duracak değiliz. Yalnız şu kadarlığını söyleyeyim ki, bütün bunalımlara sebep; asrımızın madde ile mana arasındaki dengeyi sağlayamayan sosyal ve iktisadi doktrinlerinin eksikliğidir. Hakiki mecranın çıkarak Kapitalizm ve Bürokrasiye yönelen Demokrasi, gerek servet ayarlamada dozu kaçırın sosyalizm ve gerekse bir mutlu azınlık diktasından başka bir şey olmayan Komünizm, artık insanlığı tatmin edemiyorlar. Bunun içindir ki insanlık, her gün yeni bir Doktrin peşinde, yeni bir moda kucak açmakta..

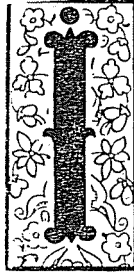
Günümüz insanlığı, gün geçtikçe manadan uzaklaşmakta ve maddeye koşmaktadır. Halbuki maddenin sonu; daha varlıklı olabilmek ve daha lüks yaşayabilmek için ihtirastır, tamadır, kin ve şehvettir. İşte bunun içindir ki, günümüzde huzur yok ve bundan dolayıdır ki, insanlık bunalım içinde.

Acaba karanlıkta yolunu kaybeden günümüz insanlığına bir ışık tutacak, onları aydınlığa çıkaracak bir el yok mu?.. Yoksa dünyamızın sonu mu geliyor, kıyamet mi kopacak?.. Onu Allah bilir, ama bizim vazifemiz, o ışığı aramak, bulmak ve ona koşmaktır. Fakat bunu nerede arayacağız, yeni bir Peygamberin gelmesini mi bekliyeceğiz?.. Hayır bu, yanlış bir düşünce ve manasız bir bekleyiştir. Zira son Peygamber gelmiştir ve ondan sonra bir başkasının gelmeyeceği kat'idir. o halde ondört asır önce günümüz bunalımına eş bir bunalım içinde bulunan insanlığa ışık tutan, onlara huzurun yolunu gösteren, onları elinden tutup kurtaran büyük liderin sözüne kulak verelim ve onu dinliyelim. zira insanlığa saadet ve huzur getirecek son ilâhî hayat sistemini yalnız o getirmiştir. Ruhumuz, ancak onunla tatmin bulabilir ve insanlık, yalnız onunla bunalımdan kurtulabilir.

İlahiyat

Doç. Dr. İsmail
CERRAHOĞLU

BÂTİNİLERİN TEFSİRDEKİ YERİ... (1)

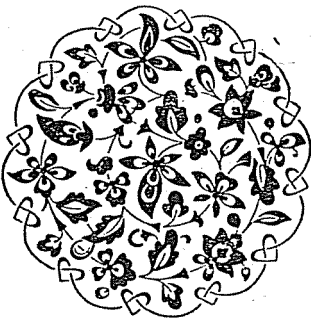

İSLÂM'da, tefsir faaliyetine hız veren âmillerden biri, belki de en mühimmi, İslâmın ilk asrından itibaren gerek dinî, gerek siyasi ve gerekse içtimâî ve iktisadî sebeplerle zuhûr etmeye başlayan fırkalar olmuştur. Herşeyden evvel müslüman olduklarını veya müslüman bir devlet ve topluluk içinde yaşadıklarını unutmayan bu fırkalar, yaptıkları işlerin doğruluğunu isbât ve gittikleri yolun sağlamlığını göstermek için, Kur'ân-ı Kerime başvuruyorlar ve âyetleri kendilerini teyid edecek şekilde te'vil ediyorlardı. İslâm âleminde zuhûr eden fırkalardan her-

biri, Kur'ânda kendi mezhebine uygun geleni alıyor, uygun olmayanı da tevil edip uydurmağa çalışıyordu. İnsanlar da bu tariklerden birine tâbi oluyordu. Bu sırada, çeşitli fırkalara mensub müfessirlerin yaptıkları açıklamalar da olgun bir izâh şekli olmuyordu. Daha doğrusu bu müfessirler, anlayışta tam bir hürriyete sâhip değillerdi. Akideye âid meseleler üzerinde pek fazla durmamış olan ilk müslümanlar, Kur'ânın muayyen olarak vasıflandırmamış olduğu, meseleler üzerinde, hicri birinci asrın sonlarından itibaren, dinî, siyasi, içtimâî sebepler dolayısıyla durmaya mecbur oldular.

İslâm âleminde yaşayan müslüman olmayan unsurlar, başlangıçta müslümanlara nazaran daha münevver ve kültürlü idiler. Bunların, kendilerini idare edenlere karşı medenî üstünlüklerini anlamaları, islâm âleminde bazı millî hareketlerin doğmasına sebep olmuştur. Zaten Hazreti Peygamberin vefatiyle, hilâfet meselesi zuhûr etmiş, Hz. Osman zamanındaki fitne, Hz. Ali zamanındaki iç harpler, islâmda sonu gelmeyen mücadelelere yol açmış, herkes kendi yolunun doğruluğunu isbata çalışarak, âyetleri, davalarını savunacak şekilde te'vil etmişlerdir.

Hazreti Peygamberin vefatından sonra nübüvvet ışığından gittikçe uzaklaşan islâm cemaati, akide anlamını incelemeğe ve izah etmeye koyuldular. Bu izah tarzlarında da ihtilâflar görülmeye başladı. İlk ihtilâf, Allah'ın insanla, insanın Allah'la ilgi-

sinin sınırlarını tayin etmekte kendini gösterdi. Hakiki müslüman kimdir? İnsanın mesuliyeti nedir? ve Allahın iradesi neden ibarettir, gibi meseleleri araştırmaya teşebbüs ettiler. Bunun üzerine bir takım problemler ortaya çıktı ve bu problemlerden bazısının bugüne kadar toplu bir çözümü bulunamadı. Zaman geçip diğer din mensublarıyla ihtilâl arttıkça, bu meseleler daha fazla düğümlendi. Bu düğümleri çözmek için, çeşitli görüşler ortaya atılmışsa da husule gelen ihtilâflar, firkaların teşekkülüne önayak olmuştur. Daha Emevi devleti zamanında, kader, cebr, teşbih ve irca meseleleri ortaya çıkmıştı.

İslâm'da mevcut olan firkaların fikirleri birkaç kısma ayrılır: Bazıları imana ve akideye taalluk eder. Bundan ilmi kelâmdaki akide mezhepleri doğar. Bazıları içtimâiyâta taalluk eder, bundan hukuku şahsiyye doğar. Bazısı da siyasete taalluk eder, halifenin kim olacağı ve imâmet meseleleri münakaşa edilir. Bir kısmı da ahlâka taalluk eder, bundan da mutasavvıfların yolları elde edilir. Bunların hepsi delillerini Kur'ândan aldıklarına göre tenakuzu Kur'ânda sanmak en büyük hatadır. Çünkü her grub kendi menfaatını savunacak şekilde Kur'ân almıştır. Kısacası, onların fikirleri esas, Kur'ân ise onu teyid eden tâli bir unsurmuş gibi hareket edilmektedir. Bu duruma göre her fırkanın kendine göre bir tefsiri olacağı tabiidir.

İslâm'da, Hz. Osman devrinden itibaren ardı arkası kesilmeyen mücadeleler devam etmiş, hatta bunlardan bazıları muhtelif şekillere bürünerek zamanımıza kadar gelmişlerdir. Bu mücadeleler İslâm'ın insanlara tanıdığı ve hatta teşvik ettiği fikir ve vicdan hürriyetinden doğmuş, Kaderiyye, Cebriyye, Mürcie ve Cehmiyye gibi firkaların çıkmasına sebep olmuştur. Fakat, şahsî emeller, siyasi gâyeler ve İslâmî tahrib etmek maksadiyle ortaya çıkan firkalar, her zaman ve her mekânda bir gâile ve huzursuzluk unsuru olmuşlardır. Çeşitli kalıplara girerek ve çeşitli isimler altında bugüne kadar devam edegelmişlerdir.

BÂTİNİLER, AKİDELERİ VE GAYELERİ:

İslâm'da siyasi gayelerle ortaya çıkan ilk fırkanın Şîa olduğunu söyleyebiliriz. Ali ve ehli beytine muhabbetten neş'et eden bu fırkanın içine, Hz. Ali'de gördükleri iyi vasıflardan dolayı, onu yürekten seven, hilâfete lâyık gören ve ona yardım eden (ki bunlar arasında, sahabe, tâbiin ve İslâm âlimlerinden pek çok kimseler vardır. Bunlar, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömeri, Hz. Ali'ye tafdil etmekte asla niza etmezler.) kimselere şîa dendiği gibi, Hz. Ali'yi, Ebu Bekir ve Ömer'e tafdil eden «Mufâddıla», Onlara ve Sahabeye küfr eden «Sabbe» ve Ali'ye İlahîlik isnad ederek «sen İlahsın» deyen «Gâliye» dahi şîa lafzı altında toplanırlar. İslâm'a muhabbetle başlayan, ve onu yıkmaya kadar varan bir hareket aynı lafız altında toplanabiliyor. Çok geniş bir manayı kapsayan bu firkada, siyasi gâye ve şahsî emel düşkünlüğü, onun perdesi altına girerek, Ali ve ehli beytine sözde bir muhabbet gösterisiyle, İslâm âleminde fitne, fesad ve melânetlerini yayarak

İslâm'ı yıkmaya teşebbüslerine girişmişlerdir. Aynı gâyeye hizmet eden bu insanlar, İslâm'ın çeşitli bölgelerinde, ekseriya başlarında bulunanların isimlerine izafeten veya akidelerinden dolayı çeşitli isimler almışlardır.

Takiyye esasından hareket eden bu zümreler, gerek Allahın Kelâmını, gerekse Hazreti Peygamber ve Ali'nin sözlerinin zahiri, hakiki manayı ifade etmediğini, onların asıl fikirlerinin başka olduğunu ileri sürerek, onları içi başka, dışı başka bir münafık derecesine indirmişler, her şeyin bir zâhir bir de bâtin manası olduğunu ileri sürerek, Kur'ân ve Hadis'in de, zâhirden başka, bâtinî manaları olduğunu, zâhirin gizli hakikatlere işaret eden bir kabuktan başka bir şey olmadığını ve bununla iktifa edenlerin şeriat bağlarından kurtulamayacaklarını, bâtin ilmine vâkıf olanlardan, dinî tekliflerin de kalkacağını söylerler. Bu şekildeki hareketlerinden dolayı kendilerine «bâtiniyye» ismi verilmiştir.

İsmail b. Ca'fer es-Sâdık'a intisâb etmelerinden dolayı «ismâiliyye» adını alan bu fırka, Ca'fer es-Sâdık'tan sonra imametın büyük oğlu İsmâil'e geçtiğine inanırlar. Veyahutta İsmail'in babasından evvel ölmesiyle imametın oğlu Muhammed ibn İsmâil'e geçtiğine kâildirler. Onların diğer bir ismi de «Karamita»dır. Kendilerini ilk defa bu mezhebe davet eden şahıs Hamdan-ı Karmat isminde biri olduğundan bu ismi almışlardır. Haramları helâl kılmalarından dolayı «Hürremiyye», Adem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed ve Muhammed Mehdi, 7 natiktir, bunların ikisi arasında 7 imam bulunur, bunlar ilk peygamberin şeriatını itmam ve ikmâl ederler, derler. Onlar 7 gezegenin süflî âlemi idare ettiğine inanmaları sebebiyle, «Seb'iyye», Azerbeycan'da, Bâbek el-Hürremiye tâbi olmalarından, «Babekiyye», kırmızı elbiseler giymelerinden «Muhammire», gibi isimler almışlardır. Haddi aşan yani gâliye dediğimiz daha pek çok firkalar, batiniyye lafzı altında toplanabilir.

İslâm'da, bu fitne ve fesad ateşini alevleyen ve melânet tohumunu ekenlerden en mühimmi Abdulah ibn Sebe olmuş, ortaya attığı ric'a, vasiyye ve hulûl nazariyyeleriyle cahil ve kültürsüz halk tabakalarını, aldatarak arkasından sürüklemeyi bilmiştir. Onun attığı bu tohumu Meymun b. Deysân el-Kaddâh, Abdullah, ibn Meymun, Hamdan-ı Karmat, Muhammed b. Huseyn Dendân, Hasan Sabbah gibi çeşitli bâtinî liderleri geliştirmişler, Horasan, Kûfe, Hicaz, Kuzey Afrika, Mısır ve Bahreyn'de ağlarını kurarak, küfür ve mel'ânetlerini yaymışlar ve yapmadık rezalet bırakmamışlardır. Haçlı ordularının, İslâm âlemini istilâ etmelerine yardımcı olmuşlar. Onlar her asrın boyasına girmişler ve kisvesine bürünmüşlerdir. Her topluluğun gerektirdiği tavır ve hale uyarlar. Bunların gelişmesinde, menfaat, siyaset ve bilgisizlik mühim rol oynamaktadır.

Bu fırkanın sâlikleri, eski İran medeniyetinin ve devletinin yeniden canlanmasını istiyorlardı. İslâm devleti kuvvetli olduğundan, emellerine kılıç ve kuvvetle ulaşmaları imkânsızdı. Onlar bu fikirlerini yayabilmek için, gizli bir cemiyet kurdular. Onların hedefi İslâm şeriatını mezmum te'villerle yıkmaktı. Açıktır ki, umumun itikadına muhalif bir din ve

mezhebe açıktan açığa herkesi davet edebilmek kolay bir şey değildir. Hatta bu fırkânın kurucuları milliyetlerini bile gizlemişler, kendilerine, ehli beyte uygun, nesebler ihdas etmişlerdir. İslâm şeriatını yıkmak için itikadî ve fiilî küfürleri o kadar çoktur ki, bunları gizli olarak sâliklerine ilka etmişlerdir. Allah, Peygamber, Melek, Kitab hakkındaki görüşleri, farzları ibtal, haramları helâl kılma ve imamlarına Allah'ın hulûl ettiği inancın, küfürlerinin bariz delilleridir. Yemen'deki bâtinî Ali b. Fazl'ın, Esad b. ebi Yafur'a yazdığı mektubun baştarafı enteresandır. «Yeri döşeyip yayan, dağları sarsıp durduran Ali b. Fazl'dan kulu Esada.... (1) şeklindedir. Bu ifade onların Allahlık iddiasında bulduklarını gösterir İbnu'n-Nedim, onların tasnif edilmiş kitaplarını tadad ederken, «Kitabu'l-Belağ'is-Sabi» adlı eserde mezheplerinin neticesinin bulunduğunu söyler ve «Bu kitabı okudum orada, haramları helâl göstermek, şeriatları ve sahiplerini küçültmek ve kıymetten düşürmek gibi pek büyük bir iş gördüm» (2) demektedir.

DÂVET USÜLLERİ :

İslâm dinini kökünden kaldırmaya niyet eden bâtinîlerin, akidelerini rastgele herkese ifşa etmediklerini ve gizli cemiyetler halinde çalıştıklarını söylemiştik. Bu faaliyetlerini imamlar ve dâiler vasıtasıyla yaparlar. Onların arasında 7 derece bulunur.

① İmam, Allaha vâsıl olmak için en yüksek delil sayılan ve bilgileri doğrudan doğruya Allah'tan alan şahıstır.

② Huccet, İmamın ilmini yüklenmiş olup, o ilimle ihticac edendir.

③ Zu Masse, Çocuğun gıdası olan sütü anasının memesinden emdiği gibi, o da ilmi hüccetten emer.

④ Ebvâb, Davete (propagandaya) memur olan dâilerdir. Bu rütbeye ulaşanlara Dâi-i Ekber de denir. Bunlar müminlerin derecelerini yükseltir.

⑤ Dâi-i Me'zûn, Zâhir ehlinden bu mezhebe girmek isteyenlerin, ahd ve misaklarını alır, onları imamın zimmetine sokar ve onlara ilim ve marifet kapılarını açar.

⑥ Mükelleb, Dindê ve mezhepte derecesi olmakla beraber, doğrudan doğruya halkı davet ve irtisada izin verilmiştir. Vazifesi, halka deliller göstermektir. Nasıl avcının köpeği, çalılıklar arasına sokulup av araştırırsa, mükelleb de ehli zâhir arasına sokularak, daveti kabul etmeye müstaid olanları bir takım sözlerle kandırıp Dâi-i Mezun'a götürür.

⑦ Mû'min, Bu mezhebe iman edip inanmış, ahdu peyman alınmış, dâiye tâbi olan kimsedir.

Bâtinîler cahil toplulukları kandırabilmek için

bir takım hileler uydurmuşlar, bunları sistemli bir şekilde tatbik ederek, davet usullerini 9 derecede toplamışlardır.

① Tefarrûs, Dâi, davet edeceği kimsenin bütün ahvalini dikkatle gözden geçirir. Daveti kabule yanaşmayan kimselerle meşgul olunmaz. Dâilere de şu tavsiyelerde bulunulur: «Çorak araziye tohum saçmayınız», «içinde ışık olan evde konuşmayınız» gibi sözlerle, inci veya tohum mesabesinde olan sözlerinin zayi olmamasına ve fakih ve mütekelimlerin yanında konuşulmamasını isterlerdi. Dâiler davet ettikleri şahısların tabiat ve temayüllerini iyice tetkik ederler ve onların durumlarına göre hareket ederek, onlara hoş görünmeye çalışırlardı.

② Te'nis (alıştırma) Dâiler, temayülleri ve şahsiyeti-öğrenilmiş kimselere, ince sözler ve nasihatlerde bulunurlar, yerine göre, ahu figanla zühd ve takvalarını izhar ederler ve davet edilecek şahsın itimadını kazanmaya çalışırlar.

③ Teşvik (şüpheye düşürme), acâip sualler sormak suretiyle davet edileni şüpheye düşürürler. Hades başka yerden çıktığı halde, abdeste yüzün yıkanmasının sebebi nedir?, bir damla meninin çıkmasıyla niçin bütün beden yıkanır? Niçin akşam namazı 3 rek'attır da, sabah namazı ikidir? Niçin rûku' birdir de, secde ikidir? Niçin zanının tenasül aleti kesilmez de, hırsızın eli kesilir? Niçin insanın dili bir tanedir de kulağı iki tanedir? Niçin insanın memesi göğsündedir de, hayvanlarınkı karnındadır? Niçin bazı hayvanlar doğurur da bazıları yumurtlar? Süre başlarındaki huruf-u Mukattaaların neye delâlet ettiklerini sorar. Bu gibi suallerle cahil kimseleri şaşalattıktan sonra, anlaşılır sen bunlar hakkında bir şey bilmiyorsun diyerek, dinî işlerde onu şüpheye düşürürler ve bu sırları kendilerinden başka hiç kimsenin bilemeyeceğini söylerler. Böylece bu şaşkınlığın, sırrı sormasını isterler.

④ Ta'lik, Yukardaki sualler ile mekrakı tahrik olunan şahıs, suallerin sırrını öğrenmek isteyince, acele etmemesini tembih eder. Şaşkın bu sırları öğrenmekte acele ederse, muayyen bir vakit verecek, bazı ameller işlemesini ve tevbe etmesini tavsiye ederek, şaşkınlık gözünde, sırlara vâkif olmanın ehemmiyetini büyütmüş olur, ve bu işin yeminsiz olamayacağını söyleyerek onu bekletir.

⑤ Rapt, Mezhebe girecek kimseden, kendisine söylenecek sırları hiç kimseye (zâhir ehline) ifşa etmeyeceklerine dâir, çok ağır bir yemin almak.

⑥ Tedlis (aldatma), Müstecibden yemin alındıktan sonra, hakikatların kolayca öğrenilemeyeceğini söyleyerek sırları birden bire açıklamaz, dolambaçlı yollardan hareket ederek, âyet ve hadislerin zahirini ibtal edici sözler söyler ve devrin en maruf şahsiyetlerinin kendilerinden olduğunu nakletmeyi ihmal etmez.

⑦ Tesis, Müstecibi ürkütmeksizin yavaş yavaş, zahirin remz, bâtinin işe hakiki mana olduğunu izah etmek.

⑧ Hal', (çıkarma), Hakikat olan bâtinîyi öğrendikten sonra, zahirin hiç bir kıymeti kalmadığını söyleyerek, bazı dini mecburiyetleri kaldırmak.

1) Muhammed b. Hasen ed-Deylemi, Beyanu Mezhebi'l-Batiniyye ve Butlanihi, neşreden, R. Strothmann, İstanbul 1939, s. 83.

2) İbnu'n-Nedim, Fihrist, Mısır (Matbatu'r-Rahmaniyye), s. 268.

3) **İnsilâh**, (Sıyrılma), yukardaki dereceleri atlayan müstecib, bütün dini vecibelerden kurtulmuş, ve muharremât kendisine helal kılınmış olur.

Konumuz, batınilerin zuhuru, akideleri, din fel-sefeleri, Alemin yaratılışı hakkındaki görüşleri ve davet usullerini tetkik olmadığından bunlar hakkında kısa bilgi verip, asıl konumuz olan, Kur'an ayetleri üzerinde giriştikleri işler hususuna temas edebiliriz. (3)

BURADA şunu da hatırlatmak yerinde olacaktır. Bütün islâmî kaynakların dini bir hareket olarak gösterdikleri batini hareketleri, son zamanlarda, bu hareketin iktisadî ve içtimâî yönleri de bulunduğu ortaya atılmıştır. (4) Bilhassa, Avrupalı müstegrikler de bu hareket üzerine eğilmişler, onlardan, De Sacy, Dozy, Hammer, Guyard, De Goeje, Blochet gibi şahsiyetler, islâmî kaynaklardaki fikirleri tâbi olarak, İsmâiliyye, Karamita ve Batini hareketlerinin aynı gayeye matuf hareketler olduğunu söylerlerken, Casanova P., İvanew W. da bunlar arasında ayrılıklar bulunduğunu söylemektedirler. (5) Hatta B. Lewis dahi, Bahreyn'deki Karamitaların müstakil olduğunu ve İsmâililerden ayrıldığını söyler. (6)

Bir fırka hakkında diğer mezheb sahiplerinin yazdıkları eserler, ihtiyatla karşılanmak icabederse de, Onlar Kur'anı süre süre, âyet âyet başlangıcından sonuna kadar tefsir etmekten çekinmişler, sırlarının açığa çıkmasından korkmuşlardır. Bu bakımdan, Batınilerin Kur'an âyetlerini te'vil ve hurufilik hususundaki örnekleri, çeşitli kitapların içlerinde dağınık olarak bulmaktayız. Bu kitaplar ekseriya ehli sünnete mensup olan kimselerin yazdıklarıdır. Her ne kadar B. Lewis, sünnet ehlinin, onlara mal ve kadın iştirakında çok ileri gitmiş olduklarını söylemesine rağmen (7), yine onların eserlerinden istifade ederek teliflerini meydana getiren bu zümrenin biraz mübalağa ettiğini söyleyebilirsek de, söylenenlerde bir hakikat payının bulunduğunu da itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Ekseriya mü-

3) Batınilerin zuhuru, akideleri ve davet usulleri hakkında fazla bilgi için bk. Kâdi Abdulcebbar, *Kitabu Tesbiti Delâli Nübüvveti Seyyidina Muhammed* (Yazma) İst. Şehid Ali Paşa Ktp. No. 1575, v. 49 b-50b, 170a175a; Seyyid Şerif, *Şerhu mavakif*, s. 624-629; Muhammed b. Mâlik el-Hammâdi el-yemâni, *keşfu Esrari'l-Batiniyye ve Ahbaru'l-karamita*, Mısır 1375/1939. s. 11-44; Ebû Muzafer el-İsfarâini, *et-Tabsir fi'd-Din*, Mısır 1359/1940. s. 83-88; Beyanu Mezhebi'l-Batiniyye, s. 1-105; Abdulkâhir el-Bağdâdi, *el-Farku beyne'l-Firâk*, Mısır 1367/1948, s. 169-188; Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed el-Malati, *et-Tenbihu ve'r-Reddu alâ Ehli'l-Ehvâi ve'l-Bida'*, (Neşreden Sven Dederling), İstanbul 1936, s. 14-27, el-Makrûzi el-Hitât, Mısır, 1326, IV. 175-176, İbnü'l-Cevzi, *Telbisu İblis*, Mısır 1340, s. 108-115, eş-Şehristâni, *el-Milel ve'n-Nihal*, Mısır matbaatu'l-Ezher (et-Tab'atu'l-Ülâ), 1426-427; B. Lewis, *Usûlu'l-İsmâiliyye*, (Arapçaya çevirenler, Halil Ahmed Cello ve Câmû Muhammed er-Receb), Mısır; A. Ates, *Batiniyye*, (İslâm Ansiklopedisi), II. 339-342; Dr. Neşet Çağatay ve Dr. İbrahim Çubukçu, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, Ankara 1965. S. 62 - 90; Dr. İbrahim Çubukçu; Gazzali ve Batınilik, Ankara 1964, S. 29 - 50

4) *Usulu'l-İsmâiliyye*, s. 9.

5) Aynı eser, s. 79-80.

6) Aynı eser, s. 33.

7) Aynı eser, s. 199.

ellifler, onların gizli eserlerinden deliller vermektedirler. İranlı bir İsmâili olan Nâsırı Husrev "Sefernâme" adlı eserinde, Ahsa'da namaz ve orucun iptal edildiğini, Muhammedin nübüvvetini tanıdıklarını, mescidlerin bulunmadığı, cuma merasiminin yapılmadığı, mümkün mertebe şarab içmediklerini, kedi, köpek, eşek... gibi bütün hayvanların etlerinin yenildiğini..." kaydetmektedir. (8) Keza daha evvel zikrettiğimiz, Ali b. Fazl'ın Esab b. Ebû Ya'fur'a yazdığı mektub da buna misal olabilir. İbnü'n-Nedim'in itirafı da mühimdir. Ed-Deylemi'de "Beyanu Mezhebi'l-Batiniyye" adlı eserinde (9) Batini fırkası mensublarının eserlerini kaydetmekte ve çeşitli yerlerde "Te'vilü's-Şeria" ve "el-Belağ" adlı eserlerden iktibaslar görülmektedir. İmkansızlıklar dolayısıyla kendi eserlerine müracaat etmek imkanını bulamadık ve fakat bulduğumuz bütün haberleri değerlendirmeye çalıştık.

8) Aynı eser, s. 204-205.

9) *Beyanu Mezhebi'l-Batiniyye* (Kavâidu Akâidi Âli Muhammed) s. 42.

(Devam edecek)

MINARELER

*Inceciktir, uzuncacık
Yol boyunca minareler
Hak'ka bakar açık açık
Yol boyunca minareler*

*

*Köyler yeşil köyler sarı
Kimi baldır, kimi arı
Yakın eyler uzakları
Yol boyunca minareler*

*

*Köylünün tutar elidir
Gözü, kulağı, dilidir.
Cümle şehadet getirir
Yol boyunca minareler*

Halide Nusret Zorlutuna

I — MEKKE DEVRİ

üphesiz,, Din Eğitimi ve Öğretimi ilk defa Hz. Muhammed'e tebliğ emri geldikten sonra başlamıştır. Başlangıçta bu öğretim işi, daha ziyade sözlü olarak yapıyordu. Evlerde, pazarlarda talim ve irşada devam ediyordu. Fakat şunu da hemen ilâve edelim ki, eğitim ve öğretimin bugünkü mânâda anlaşılmasında gerekmektedir. Yalnız öğretmenlerle, öğrenenlerin her bulunduğu yerde; eğitim ve öğretimin de bulunacağı muhakkaktır.

Bi'set'in üçüncü yılında (Milâdî 613) «Ey örtünen kimse, kalk; insanları korkut ve R a b b i ni tekbir et.....»

(1) âyeti kerimesi nazil olunca, Hz. Peygamber hemen yatağından kalkmış ve tebliğ emrini ifa etmek için hazırlığa başlamıştı.

İslâmı ilk defa zevcesi Hz. Hatice'ye telkin etti. O da, tereddüt etmeden müslümanlığı kabullendi. Daha sonra Hz. Ebu Bekir'e giderek, risaletle vazifelendirildiğini anlattı. Hz. Ebu Bekir de yine tereddüt göstermeden islâmı müşerref oldu. Bununla da kalmayarak, Kâbe haremindeki dâiresinde kendisini ziyârete gelen yakınlarına ve Mekke eşrafına islâmı tâlim ve telkin etti. Hz. Ebu Bekir'in gayreti ile birçok kimse müslüman oldu ve islâm dini ile ilgili birçok bilgileri öğrendi. (2)

Nübüvvet'in dördüncü (M. 614) yılında, Hz. Peygamber bilhassa gündüzleri kendi evinden çıkıp, Kâbenin batısında ve Safa ile Merve Tepeleri arasında bulunan Erkâm (3) 'ın evine gidiyordu. Bu ev hacıların gelip geçtiği yol güzergâhında bulunuyordu. Hz. Peygamber, Erkâm'ın evinde, gerek eskiden ve gerekse yeni müslüman olanlara, islâmı talim ediyordu. (4) Yesrip'te bir yıl kadar kısa bir zaman içerisinde islâmiyeti yaymaya ve tâlim etmeye muvaffak olan Musab b. Umeyr gibi ilk muallim ve müşidler bu evden yetişmişlerdi.

Nübüvvet'in altıncı yılında (M. 616) Hz. Ömer, Hz. Peygamber'i öldürmeye giderken, Nuaym B. Abdullah'ın teşviki ile, kız kardeşi Fatima'nın evine uğramıştı. Bu evde, Habab b. Eret, bir yaprak üzerine yazılmış Tâhâ sûresini, Fatime ve kocası Said b. Zeyd'e öğretiyordu.

O halde, İslâm'da ilk tedrisat Hz. Peygamber'le başlamıştı. İlk muallim ve müşit o olmakla beraber, ilk tedris yerleri, sırası ile 1 — Hz. Peygamber'in kendi evi, 2 — Hz. Ebu Bekr'in Kâbe haremindeki dairesi, 3 — Erkâm'ın evi, 4 — Said b. Zeyd'in evi, bulunuyordu.

Bu yerlerden başka, ve bilhassa Hz. Peygambere açıktan dâ-

M. Zeki CANAN
(İst. Yüksek İslâm
Ens. Müdür Muavini)

İslâm'da din
eğitimi ve
öğretimi

(1) Müddesir: 1 - 4

(2) Mahmud Esâd Ef. Tarihi Dini İslâm' c. 3. sf. 105

(3) El-Erkâm'ın babası, Abdimenâf Ebül-Erkâm'dır. Beni Mahzun kabilesinin ileri gelenlerindendir. Erkâm, müslümanların onuncusu olup, 25 yaşında iken (M. 614) evini Hz. Peygambere tahsis etmişti. (M.672) yılında iken Medine'de vefat etti. Erkâm'ın bu evi Halife Mehdi zamanına kadar aynen kaldı. Ondandır şekli değiştirilerek yeniden inşa edildi.

(4) Essiretü'n Nebevîyye - Li İbni Hişam. c. 1, Sf. 253

Hz. Muhammed - W. M. Watt - ter. Hörs s. 61 - 62.

Asr-ı Saadet - Şâh Müinüddin Ahmed Nedvi ve Said Sahib Ensari - ter. E. Edib, c. 3, Sf. 18 - 33.

vet emri geldikten sonra (5) çarşıda, pazarlarda, yol kavşaklarında İslâm'a davet ve talim işi yapıyordu.

II — YESRİP (MEDİNE DEVRİ) :

Akâbe biatları esnasında (M. 621) sahabilerden Musab b. Umeyr, Medine'ye muallim olarak gönderilmişti. Musab, Esad b. Zurrâre'nin evine yerleşerek bu evi tâlim ve irşad mahalli yapmıştı. Birçok Medineliler bu eve gelerek müslüman oldular ve islâmiyetle ilgili bilgileri öğrendiler.

Bundan başka, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti esnasında "Kuba" köyünde yaptırmış olduğu mescid de, müslümanların toplanarak birbirlerini yetiştirmeleri bakımından bir irşad ve tâlim evi mahiyetini almıştı. (M. 622).

Kuba mescidi yapıldıktan sonra Hz. Peygamber Yesrib'e gelmiş ve orada mescid-i Nebevî'yi inşa ettirmişti. Bu mescid'in inşaatı yedi ay kadar devam ettiğinden bu müddet zarfında Hz. Peygamber, Halid b. Zayd (Eba Eyyubî Ensari) nin evinde misafir kalmıştı. Bu ev de Medinelilerin ziyaretgâhı haline gelmiş, Hz. Peygamber de tâlim ve irşad işini burada ifa etmişti. Hattâ Yahudilerin âlim ve büyüklerinden olan "Abdullah b. Selâm", bu evde müslümanlığı kabul etmişti. (6)

Hz. Peygamber ve Mekkeli müslümanlar Yesrib'e göç ettikten sonra, Medine'de Mescid-i Nebevî yapıldı. (7) Bu Mescide bitişik olarak, evleri olmayanlar ve kabilelerinden islâmiyeti öğrenmek için gelenlere tahsis edilmek üzere bir sofa ilâve edildi.

Bu sofada kalanlar, Hz. Peygamberin yanından ayrılmıyorlardı. Yeni nazil olan sûre ve âyetleri derhal ezberliyorlar veya yazıyorlardı. Müslümanlığın en ince meselelerini Hz. Peygamber'den alarak öğrenmeye çalışıyorlardı.

İlim tahsil edip de, sofada kalanların bir kısmı, yeni müslüman olmuş kabilelerden gelen ve müslümanlığı öğrendikten sonra tekrar kabilelerine muallim olarak dönen kimselerdi. Bir kısmı da daimî olarak bu sofayı yurt edinmişlerdi. Yeni müslüman olmuş kabileler muallim istedikleri takdirde, Hz. Peygamber ekseriya bu sofada kalan kimselerden gönderirdi.

Hattâ, H. 4. yıl, Safer ayında, Beni Amir kabilesinden Ebu Berâ Amir b. Malik'in memleketi bulunan Necid tarafına muallimler gönderilmesini istemesi üzerine, Hz. Peygamber de Ashâb-ı Suffadan 70 kişilik bir hafızlar birliğini göndermişti. Fakat bu birlik Necid'lilerin ihanetine uğramış, bir baskın neticesinde şehid edilmişlerdi.

Hz. Peygamber'in irtihali sırasında sofada kalanların sayısı 400'ü aşıyordu. Bunların ekserisi Kur'an-ı Kerim'i fız etmişlerdi.

(5) Hicir: 94

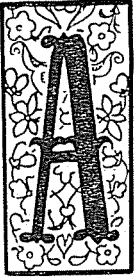
(6) Zübdetü'l - Buhari: Sf. 566.

(7) Essiretü'n - Nebeviye, Li İbni Hişam c. 1, sf. 496

(8) Siyer-i Halebi ter. sf. 133.

Bir konuşma üzerine

MUHAMMED PASIÇ

ZİZ ve sevgili dostum , Yazıhanenizde benim de bulunduğum bir konuşma esnasında, dostum Hacı İbrahim efendiye, Kur'an-ı Kerimin Mâide suresindeki 90. ayetine istinad ederek, şarap içmekle ilgili tamamen yanlış düşünceniz hakkındaki sözleriniz üzerinde, tam üç senedir duruyor ve düşünüyorum.

Muhtemelen Almanca bir Kur'an terceme veya tefsirine dayanan o anlayışınız ne ilmi, ne de islâmidir. O anlayış manayı tamamen bozmuş ve İslâmın ruhuna uygun olmayan bir duruma sokmuştur. Kur'anın nassına aykırıdır. Ancak batınilerden veya kuzlbaşlardan gelmiş bir anlayış olabilir ki, bunların derviş, şeyh veya evliya taslağı kıyafetinde gözükmeleri meseleyi değiştirmez. İslâmın yeminli düşmanları vizvitlerden veya diğer hristiyan misyonerleri tarafından da gelmiş olabilir.

İslâmın esas prensibi, emir ve yasaklarında ayırım yapmamaktır. Bütün fertler bu emir ve yasaklar karşısında aynı mesuliyeti taşır. Evliyanın, hatta peygamberlerin bile bu bakımdan bir imtiyazı yoktur. Bunu Allah (c.c.) Hatibü'l-Enbiya (peygamberlerin hatibi) diye bilinen Şuayb (a.s.)'ın dilinden a-

çık ve kesin bir şekilde ifade etmiştir. Bu keşin ve açık ifadeyi «Hûd» suresinin 88. âyetinde görüyoruz:

«Şuayb (a.s.) dedi ki: Ey kavmim, ya ben Rabbim'den gelen apaçık bir hüccet üzerinde iseniz, ve O bana güzel bir rızık ihsan etmiş ise, ne dersiniz? **SİZE YASAK ETTİĞİM ŞEYLERDE YASAĞA AYKIRI HAREKET ETMEK İSTEMEM.** Gücümün yettiği kadar, ancak sizi islah etmek istiyorum. Muvaffakiyet yalnız Allaktadır. Yalnız Ona güvenip dayandım, yalnız Ona yöneliyorum.»

Meşhur müfessir Kadı Beydâvi «Envârü't-tenzil ve Esrârü't-te'vil» adlı tefsirinde, adı geçen ayeti şöyle izah ediyor:

Allahın peygamberi Şuayb (a.s.) peygamberliğine ve Allahın kendisine verdiği bilgiye dikkati gerekerek diyor ki: Allahın ihsan ettiği maddî, manevî bu kadar nimetlerine rağmen, hükmüne karşı koyup, vahy ettiklerin değiştirerek, emir ve yasakları karşısında başka türlü hareket etmem mümkün müdür? Bu, Şuayb (a.s.)'ın, mevcut nizamı değiştirmesi ve dedelerinin dinlerinde kalmalarını önlemek istemesi sebebiyle, kavminden af dileme anlamını taşır.

Kur'an-ı kerim, Şuayb (a.s.)'ın sözlerini, kabul ve iltizam ederek nakl ediyor: Size yasak ettiğim şeyi yapmak istemiyorum. Kendime, sizden ayrı bir imtiyaz hakkı veremem. Yani, eğer bir şey doğru ise, onu tasvip eder, ona karşı koymam, nerede kaldı ki onu size yasaklamış olayım. Ben, yalnız yapabildiğim kadar durumun iyileşmesini istiyorum. Yani benim, bütün kuvvetimle sizi islah etmek, iyiyi emretmek, kötüyü yasaklamak suretiyle, sizi doğru yola yöneltmekten başka bir dileğim yoktur. Tuttuğunuz yolun doğru olduğuna inansaydım, bu yolda devam etmenizi yasaklamazdım.

Bu tarzda verilen bu üç cevap büyük önem taşımaktadır. Önemin büyüklüğü şuradadır. Akıl sahibi insanın neyi yapması icap ettiğine ve neyi yapmaması gerektiğine dikkatı çekmektedir. Çünkü insan bunlardan biri ile üç vazife ve mesuliyeti ifa etmiş olur ki, mesuliyetlerin en büyüğü Allaha karşı olanıdır. İkincisi insanın kendine karşı olan vazife ve mesuliyetidir. Üçüncüsü de halka karşı olan vazife ve mesuliyetidir. Bütün bunlar, size emr ettiğimi emr etmeyi ve yasakladığımı yasaklamayı gerektirmektedir ki, (bu prensibe ben de tamamen riayet etmekteyim).»

Emir ve yasaklar hakkında kimsenin imtiyazı olmadığı, «Tevbe» suresinin 121. âyetinde de açık olarak görülmektedir:

«Medine halkı ile etrafındaki bedevilerin, Allahın Peygamberinden geri kalmaları ve kendilerini Ona tercih etmeleri yaraşmaz... yani, Peygamberin kendisini korumadığı tehlikeler karşısında onlar da kendilerini korumamalıdır.»

Kadı Beydâvi bu ayeti şöyle tefsir ediyor:

Medine halkı ile etrafındaki bedevilere, Allahın Resulüne nazaran, kendilerine öncelik tanınmaları caiz değildir. Peygamberin kendisini müstesna saymadığı meselelerde onların kendilerini müstesna saymaları doğru olmaz. Bizzat Peygamberin maruz kaldığı tehlikelerden onların da kaçınmaları gerekir. Bu, peygamberler gibi, bütün müslümanların aynı

hak ve mesuliyetleri taşımaları lâzım geldiğini ifade eder. Bu hususta kimsenin imtiyazı yoktur, hatta Muhammed (s.a.v.)'in bile... Batınilerin, münafıkların, evliya ve derviş kıyâfetine bürünseler bile, hiçbir hususta imtiyaza sahip olduklarını düşünmek mümkün değildir.

Buraya kadar verdiğimiz iza-hat esas konuya giriş kabildendir. Şimdi, alkol gibi insanlığın en büyük âfetlerinden biri olan bu zehirin yasaklanması hususunda Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerimde takip ettiği metodu açıklayacağız. Bu yasak, çağımızdaki müspet ilmin neticelerine ve insanlığın şimdiye kadar yaptığı tecrübelere de tamamen uymaktadır. Peygamberimiz (s.a.v.) ise, yalnız şarabı değil, bütün alkollü içkileri kötülüklerin anası saymıştır.

Her şeyi bilen Allah, en kesin emir ile dahi içkinin birden bire kaldırılamayacağını bildiği için, tedric usulünü ihtiyar etmiştir. Bu suretle insanları bu felâketin üzerinde bizzat düşünmeğe hazırlamış, böylece içkinin zararlı olduğuna kanaat getirtmek ve sonra içki kullanmaya ait olan kesin yasağı kolayca kabul ettirmek için bu metodu seçmiştir.

Önce şu âyet-i kerime nâzil olmuştur:

«Ey iman edenler! Sarhoş iken, ta ne söylediklerinizi bilinceye kadar, namaza yaklaşmayın!» (Nisa suresi ayet: 43)

Bu âyet ile ibâdet esnasında sarhoşluk yasak edilmiştir.

Kadı Beydâvi diyor ki:

Bu âyetin nüzul sebebi aşağıdaki hadisedir: Ashâbın cennetle müjdeli olanlarından biri olan meşhur Abdürrahman b. Avf, içkinin yasak edilmesinden önce, ashaptan bir kaçını ziyâfete dâvet etmişti. Bu ziyâfette bulunanlardan bazıları içmiş, oldukça sarhoş olmuştu. Akşam namazı gelince, cemaatla namaz kılmağa kalkmışlar. Aralarından imamlık yapan biri içkinin tesiri altında «La e'budu ma ta'budûne» âyetini «la» sız olarak okumuştur. Âyetin mânâsı tam tersine «Sizin ibâdet ettiğinize ben de ibâdet ederim» şeklinde olmuştu ki, bu yüzden namaz fâsit olmuştu. Yeniden kıl-

mak zorunda kalmışlardı. Bu hadise, içkinin, müslümanların en büyük ibâdeti olan namaza mani olduğuna inanmalarını sağlamış ve içkiyi terk etmişlerdi.

Bundan sonra ikinci âyet nâzil oldu:

«Sana şarap ve kumar hakkında soruyorlar. De ki: Bunların her ikisinde büyük günah ve zarar vardır. İnsanlara bunların (görünürde) faydası da vardır, fakat günah ve zararları faydalarından daha büyüktür.»

Bununla içkide, az ve şahisi ve muvakkat fayda yanında insan sağlığı, mal, aile, nesil bakımından büyük ve çeşitli zararların bulunduğu dikkat çekilmiştir.

Bundan başka tarih, içki kullanmanın daha açık zararlarını da göstermektedir. Rivâyet ediliyor ki: Bir ziyâfette bulunan ashaptan bazıları o kadar içmişler ki, sarhoş olduktan sonra, eski âdetleri veçhiyle asâlet, şeref, zenginlik ve kahramanlıkları ile birbirlerine karşı böhürlenmeğe başlamışlar, neticede bu samimi arkadaşlar arasında kavga çıkmış; aralarından biri, diğerinin elindeki deve çene kemiğini alıp en yakın arkadaşı olan birine saldırmıştı. Bu suretle, içkinin İslâmın getirdiği en mühim unsurlardan biri olan kardeşlik ve tesanüdüyü yitirdiğini bilfiil anlamışlardı.

Bu sırada içkinin kesin olarak büsbütün haram olduğunu ifâde eden şu:

«Ey iman edenler!.. Şarap, kumar, (tapınmağa mahsus) dikili taşlar, kısmet ve fal okları şeytanın murdar işleridir. Onlardan kaçın ki felah bulasınız. Gerçekten şeytan şarap ve kumarla aranızı düşmanlık, kin sokmak, sizi Allahın zikrinden ve namazdan alkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçemez misiniz?» (Maide suresi ayet 94) meâlindeki âyet nazil oldu.

Burada açık, kesin ve nihâi olarak içki ile kumarın ve ayette adı geçen diğer kötülüklerin, herkese samil olmak üzere, istisnasız yasak olduğu tespit edildi. İslâmın eşitlik ve hakkaniyet prensibi bu noktada da belirmektedir.

14 asır önce İslâmın açıkladığı

bu yasağı tasdik ve ispat eden bütün ilmi araştırma ve buluşlar İslâmın bu husustaki görüşüne uygundur.

Kadı Beydâvi (c. I, s. 357) diyor ki: İçkinin büsbütün haram edilmesi üzerine ashap, Peygamber (s.a.v.)'e gelip: Ya Resulallah! Yasaktan önce içki içmiş, kumar oynayıp kazandığımı yemiş ve ölmüş olan arkadaşlarımızın hali ne olacak? diye sordular. Bu âyet de (Maide suresi 96) bu vesile ile nâzil oldu.

Âyette mâzi (fima taimu) sigasının kullanılmış olması, Kadı'nın bu beyanatını teyid etmektedir. Bununla beraber, aynı yasakları yapmış olup henüz hayatta ulunanlar hakkında da inmiş olması ihtimal dışı değildir. Binaenaleyh, yasaktan önce içki içmiş, kumar oynamış olanlar, yasaktan sonra tamamen vazgeçmişlerse, önce yapmış oldukları haramlar yüzünden mesul sayılmazlar.

Bütün bunları dikkati nazara aldıktan sonra: «İman edip salih amel işlemiş olan kimselere, yasaktan önce yiyip içtiklerinde bir günah yoktur, eğer ondan sonra kötülüklerden kaçınırlar, Allaha iman edip devamlı iyi işlerler, vazife ve mesuliyetlerine dikkat edip korunurlar ve başkalarına iyilik yaparlarsa. Allah iyilik yapanları sever.» meâlindeki âyetten «imanı sağlam olan müminlerin bu yasaklardan müstesna olduğu» neticesi nasıl çıkarılabilir?

Şimdi rica ederim yukarıdaki âyette zikri geçen içki ve emsâli haramı bir kimse işlesin de, yine bu adı geçen zümreye dahil olsun, bu hiç mümkün mü? Böyle bir anlayışı ancak işi alaya alan biri savunabilir. Burada üç defa zikir edilen ve emirleri tamamen yerine getirmek ve yasaklardan bilmüliye kaçınmak anlamına «takva ve ittika» kelimeleri kesin olarak anladığımızın tersini ifade ederler.

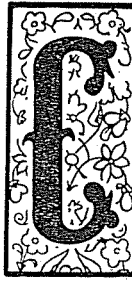
Her şeye kaadir olan Allah, Onun kelâmını anlamak ve iyice kavrayabilmek için aklımıza ışık ihsan etsin, onlarla amel etmeye de bizi muvaffak kılsın!

Size ve ailenize selâm! Allah-tan rahmet ve bereket dilerim, sevgili din kardeşim ve hac arkadaşım!

Tasavvuf

CÜNEYD-İ
BAĞDÂDÎ

Süleyman ATEŞ
(Ankara İlahiyat Fak.
Tefsir Asistanı)

ÜNEYD ibn Muhammed, Abu'l-Kasım al-Harrâz (297): Nihavend'den gelip Bağdad'a yerleşen bir soydandır. Bu sülâle önceleri ticaretle Bağdad'a gelip tanınmıştı. Babası, Kavârîni lâkabiyle anıldığına göre cam tüccarıdır. Cüneydin kendisi de Harrâz lakabıyla anılmaktadır. Demek ki o da ipek ticaretiyle meşgul olmuştur. Çünkü Harrâz ipek satan anlamına gelir.

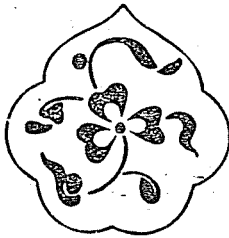
Küçük yaşta babasını kaybeden Cüneyd, dayısı Serî as-Sakatî (153-253) yanında büyümüştür. Serî, Bağdad'a tasavvufî anlamda tevhibi getiren ilk zat olarak kabul edilir. Cüneyd, tasavvufta ilk feyzini Serî'den almıştır. Serî ile Cüneydin münasebeti, Sokrat ile Eflâtun münasebetine benzer.

Cüneyd, yirmi yaşında iken Abu Sevr (240) den fıkıh ve Hadis öğrendi. Bu zata gelmezden önce beş yıl müddetle daha üç kişide ders gören Cüneyd'in 210-215 yılları arasında doğduğu kuvvetle muhtemeldir. 298 de ölmüştür.

Zahir ilmi ikmal ettikten sonra tasavvufa dönen Cüneyd, dayısı Serî'nin de teşvikiyle Hâris al-Muhasibi'ye intisabetmiştir. Otuz yaşında Hâris'e gelmiş, on yıl çalışmıştır. Keza Muhammed ibn Alî al-Kassâb'ın, İbn al-Kerenbî'nin, al-Kantârî'nin, Abu Hafs al-Haddâd'ın, Yahya ibn Muaz ar-Râzî'nin de sohbetlerinden istifade etmiştir.

Hocalarından öğrendiklerini kendi ruhî tecrübeleriyle mezceden Cüneyd, zahir ve batın ilimlerde mütebahhir bir bilgin olmuş, tasavvufla şeriatı birleştirmeye çalışmıştır. İslâm bünyesine uymaz görünen birçok sûfi düşünceleri İslâmî bünyeye uydurarak tasavvufun kurucusu ve "Şeyhu't-Tarika" unvanına hak kazanmıştır. Onun tasavvufta yaptığı, İmam Şafii'nin fıkıhta yaptığı ile mukayese edilebilir. Şafii nasıl yeni bir şey yapmadan Kur'an ve Hadisten hüküm çıkarma metodunu, yani fıkıh usulünü vaz'etmiş ise Cüneyd de onun gibi Kur'an ve Hadise göre batınî fıkıh yani tasavvufun temel prensiplerini vaz'etmiştir.

KENDİSİ sûfinin hareketlerinin Kur'an ve sünnet terazisiyle tartılmasının lüzumuna yürekten inanmıştır: "Kim ki tasavvufa intisabından önce Kur'an'ı ezberlememiş ve Hadisi öğrenmemiştir; o, irşada salih bir kimse değildir" diyor. Bu yüzdendir ki onun sözleri hem sûfilerce hem de muhafazakâr sünnilerce kabul edilmiştir. Tasavvufun bid'at karışmış şekline muarız bulunan İbnu Teymiyye ve talebesi İbnu'l-Kayyim Cüneyd'i öğerler.

Son derece âbid ve zahid bir zat olan Cüneyd'in, günde üçyüz rek'at namaz kıldığı ve otuz bin tesbih çektiği, bu yüzden Allah'ın fütuhatına mazhar olarak kimsenin bilemediği ilimlere vakıf olduğu söylenir. Kendisine bu ilmi nereden aldığı sorulunca: "Kırk sene Allah'ın huzurunda oturmaktan" demişti. Fıkıhta Süfyan-ı Sevrî mezhebine mensuptu. "Ârif kimdir?" sualine "Ârif, sen bir şey söylemediğin halde içini keşfedip söylüyendir" dedi.

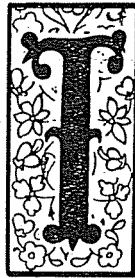
Fena nazariyesini İslâmın ruhuna göre yorumlayıp vuzuha kavuşturan Cüneyd'dir. Onun fenasında ne Budizmin tamamen yok olmayı ifade eden Nirvanası, ne de İbnu Arabî'nin her şeyi Allah telâkki eden Vahdet-i Vücutçuluğu yoktur. Ona göre fena insanın kendi varlığını unutmaması, Allah'ın varlığında yaşamasıdır. İnsanın varlığını unutmaması, insanın Allah olması değildir: "Fena, insanın kendi varlığından Allah'ın varlığına geçmesi değil, fakat kendi iradesinden Allah'ın iradesine geçmesidir. Allah, kendi varlığında daima tektir." diyor. Tevhidi tarifinde de: "Tevhid, hadesi Kadîm'den ayrılmaktır." ibaresiyle vahdet-i vücudu tamamen bertaraf etmiştir. Allah'ta fanî olan tamamen yok olmaz, Allah'ta yaşar (Baka billah). Ve Allah o kulunu, lütfiyle tekrar kendi varlığına yani sahv (uyanıklık) a gönderir. Kul insanlar arasında onlardan bir fert gibi yaşar.

CÜNEYD'in fikirleri, yazdığı eserler yanında yetiştirdiği birçok talebeleriyle de her tarafa yayılmıştır. Talebeleri arasında Abu Muhammed Ahmed ibn Muhammed al-Curayrî, Şiblî, Halîf-ı Mansur (309), Ca'fer ibn Muhammed al-Huldî (48), Abu Saîd al-Arabî, Abu Ali Ahmed ibn Muhammed ar-Ruzbârî (322), Abubakr Muhammed al-Kittânî (322), Abu'l Hasan Ali ibn Muhammed al-Muzayyin (328), Abu Muhammed Abdullah ibn Muhammed al-Murtaiş (328), ve Abu Ya'kub İshak ibn Muhammed an-Nahracurî (330) bilhassa zikre değer.

Eserlerinden bize ancak özlü birkaç risalesi kalabilmiştir. Cüneyd'in bu risalelerini, Ezher Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Ali Hassan Abdu'l-Kadir yazdığı çok değerli bir etüdle birlikte neşretmiştir. Eserin adı: THE LIFE, PERSONALİTY AND WRİTINGS OF AL-JUNAYD'dir. Sülemî'nin Hakaiku't-Tefsirinde, Kuşayrînin risalesinde ve daha sonra yazılan pek çok tasavvufî eserlerde biz, sık sık Cüneyd'in fikirlerine rastlamaktayız.

Cüneyd'e göre gerçek kul, "Yıkıyanın önüne konulmuş meyyit gibi Rabbinin iradesine teslim olandır." Tasavvufu: "Hakk'ın seni senden öldürmesi ve seni kendisiyle diriltmesi" şeklinde tarif eden Cüneyd, diğer bir sözünde tasavvufu şöyle tavsif etmektedir: "Tasavvufun on manası vardır: dünyadan olan her şeyi azaltmak, kalbi Allah'a bağlamak, ibadet ve taate rağbet, dünyevî bir şeyin elden gitmesi karşısında onu tekrar ele geçirme arzusu ve şikâyet yerine sabretmek, bir şey eline geçtiği zaman onun iyi olup olmadığına dikkat etmek, her şeyi bırakıp Allah ile meşgul olmak, bütün zikirlerden gizli zikre geçmek, vesveseye karşı gerçek ihlâs, şüphe girdiğinde yakine sarılmak, ızdırıp ve vahşetten kurtulup Allah'a dayanmak."

Ahmed B. Âsım El- Antâkî (v. 220/835)

ASAVVUF tarihindeki mümtâz mevkii dolayısıyla hayatı hakkında da haklı olarak, fazla bilgimiz olmasını arzuladığımız **Ebû Abdillâh Ahmed Âsım el-Antâkî**, maalesef bu cihetiyle, henüz haklarında vâzih mâlumât elde edemediğimiz sûfilerden farksız durumdadır (1). **El-Hucviri**'nin "Uzun bir ömür yaşadı" (2) geclindeki ifâdesiyle, 220 h. ye doğru vukû bulan vefâtı nazarı itibara alınırca, II. hicri asrın başlarında, nisbesini borçlu olduğu Antakya'da doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Tabakât kitablarında

onun **Bışr b. el-Hâris**, **Es-Seri es-Sakati** ve **el-Hâris el-Muhâsibi**'nin akrabandan olduğuna (3), **Fudayl b. el-İyâd**'la görüştüğüne ve hatta **Etbâ'ut'tâbiin**'den birçok zevâtla tanıştığına (4) dair kayıtlar, biraz da onun değeri hakkında imâda bulunur mâhiyettedirler.

Ahmed b. Âsım el-Antâkî, hocası **Ebû Suleymân ed-Dârâni**'nin (v.215/830) büyük takdirini kazanmış ve onun takdığı "**Câsûs el-kulûb**": (kalbler câsusu) lakâbiyla yâdedilegelmişti (5). Kendilerinden rivâyet ettiği zevât arasında **Ebû Muâviye ed-Darîr** ve onun kademesinden olanlar vardı. Başta vefâkâr iki talebesi **Abdulazîz b. Muhammed b. Muhtâr Eş-Dimaşki** ve **Ahmed b. Ebi'l-Havâri** olmak üzere (6) **Mahmûd b. Hâlid**, **Ebû Zur'a ed-Dimaşki** (7) ve **Muhammed b. Yûsuf** (8) ile **Abdullah b. el-Kâsım el-Kureşî** (9) ondan rivâyet etmişlerdi.

BİRÇOK bilgiler elde ettiğini, muhtelif usulleri denediğini ve bunların gilesini çektiğini bizzât zikreden (10) **Ahmed b.**

1) **El-Bidâye ve'n-nihâye** sahibi **İbn Kesir** (v. 774/1337), **İbn Asâkir'in**, **Ahmed b. Âsım** hakkında uzun bir tercüme-i hal verdiğini zikrediyorsa da (X, 319), bunu tahkik mümkün olamamıştır.

2) **Keşf el-mahcûb**, 159

3) **Tabakât'us-Sulemi**, 137; **Keşf el-mahcûb**, 159 (: **El-Hucviri**'nin, **Ahmed b. Âsım**'in **el-Muhâsibi**'nin müridi olduğuna dair kaydına diğer kaynaklarda tesâdüf olummuyor).

4) **Keşf el-mahcûb**, 159

5) **El-Bidâye**, X, 318

6) **Hilye**, IX, 280 v. d. d.

7) **Bidâye**, X, 318

8) **Hilye**, IX, 283

9) **Hilye**, IX, 296

10) **Hilye**, IX, 289; ayrıca bk. **Keşf el-mahcûb**, 159

Âsım el-Antâki, Allah'ın zâtı ile birliği hakkındaki bilgiden daha çok gönle şifa verici, kalbi ihya edici ve kulâ elverişli olan herhangi bir ilimle karşılaştığını itiraf eder (11). Onca "Her amel'in önderi bir ilim; her ilmin önderi de Allah'ın inâyetidir" (12). Ahmed b. Ebî'l-Havâri (v. 230/844) onun bir gün "Allah'ımı tanımadan önce ölmek istiyorum" (13) dediğini duymuştu. Bizzat Ahmed b. Ebî'l-Havâriye dediği gibi, ona göre Allah'ı bilme (:ma'rife), Allah'ı ikrâr etmek demek değildi; bilâkis bu, tanıdıktan sonra utanmayı gerektirecek olan bir bilgiydi (14). Nitekim kendisi diğer bir seferinde: "Sadece Allah'ımı tanıyan kimseye gibta ediyorum ve Allah'ı tanıdıkları zaman utanan âriflerin tanıyışıyla tanımayı arzuluyorum" (15) demişti.

ALLAH hakkında bu şekilde bir bilginin, kulun davranışlarındaki samimiyet için kaçınılmaz bir unsur olacağı meydandadır. Onun "Yeryüzünde senden başka biri, gökte de Allah'tan başka kimse yokmuş gibi hareket et" (16) tarzındaki tavsiyesinin tahakkuku için de daha başkası düşünülemez. Zaten ihlâs ta "İyi bir iş işlediğin zaman, bununlahatır lanmamamı, işinden dolayı büyü-tülmemeni istemen ve amelinin mükâfatını da Allah'tan başkasından beklememendir" (17). "İhlâsın en faydalısı, senden riyâ'yı, süsü ve gösterişi uzaklaştırandır" (18).

Kendisinin birkoç sözlerini rivâyet etmiş bulunan Muhammed b. Yûsuf, birgün Ahmed b. Âsım'a: "Vâsıtasıyla Allah'a yaklaşabileceğim en üstün şey nedir?" diye sorunca, "İç günahları bırakmandır" cevabını almış, bunun üzerine: "Ne oluyorda iç günahlar dışdakilerden daha ehemmiyetlidir?" diye sormuştu. Muhammed b. Yûsuf'un bu sefer aldığı cevap şuydu: "Sen iç günahları islâhtan vazgeçersen, hem dış hem de iç amellerin bozulur" (19).

AHMED b. Âsım el-Antâki, Allah'a karşı gelişler hakkındaki görüşlerini de mezkûr Muhammed b. Yûsuf'un sorusu dolayısıyla

belirtmişti: Günahların en zararlısı, hakikatte günah olduğunu bilmediğindir; daha da zararlısı ise "Allah'a karşı bir günah olduğu halde kendisini ittaatkâr bir davranış zannettiğindir." En faydalı günah ise, gözlerinin önünde canlandırarak ağladığını ve sonra da aynısını asla yapmadığıdır ki bu da tevbe-i nasûhtur (20). O, kötü hareketlerin dahi faydalı olabilecek hallerini düşünürken, itâatkâr davranışların, yalnız anlama neticesi doğuracağı tehlikelere temas etmekten kendini alamamış ve "İtaatkâr davranışların en zararlısı, kendisiyle günahlarını unuttuğun, ve sayesinde bir emniyet ve gurur duygusu yaşadığıdır" diyerek (21) kulu devamlı teyakkuza ve amellerinden mutlak şekilde emin olmağa davet etmiştir.

"Kalb nurunu, devamlı hüznü elde et; hüznün kapısını derin düşünce ile aç; fikri boş yerlerde ara ve şeytan'dan samimi bir korkuyla, onun istek ve arzularına muhâlefet ederek sakın" (22) diyen Ahmed b. Âsım el-Antâki, kendisiyle mücadele edilmeğe en lâyük olanın iblis olduğunu hatırlatır: "Uğraşılması en lüzumlu olan düşman, sana en yakın en gizli ve fakat yakınlığına rağmen sana en büyük düşman olandır. O bütün düşmanlarını sana karşı tahrik eder. İşte bu düşman da kableri vesveselerle bulandırmaya deruhde etmiş olan İblis'tir" (23). Bu hususta bizlere tavsiyesi şudur: "Bu düşmanla mücadelenizde Allah'ın yardımını isteyin" (24). Esasen isteme muvaffakiyetin kâpısıdır: "Mahrûm kalmış olan, arzulamayıştandan dolayı mahrum bırakılmış olandır; isteme, kabul etmenin anahtarıdır; kerim olan Allah istemeden önce de verir, O'nun kula olan ihsanlarının çoğu kulun isteyişinden öncedir..." (25).

MESKÜR Muhammed b. Yûsuf, bir defasında ona: "Allah'ın bana en faydalı lufu hangisidir?" diye sorunca: "Seni kendisine karşı günah işlemekten koruması ve itaate muvaffak kılmasıdır" cevabını almıştı. Bu sözü pek muhtasar bulan Muhammed b. Yûsuf, izâhını isteyince, Ahmed b. Âsım: "Yâni sana üç şeyle yardım etmesidir: bunların biri, senin he-

ves ve arzularını frenlemede kâfi gelebilecek bir akıl; diğeri, cehaletini bertaraf etmeğe yetecek bir ilim; öbürü de senden fakirlik korkusunu götürececek bir zenginliktir" tarzında konuşmuştu (26). Zira o, kul için biri beğenilecek diğeri ikisi de kınacak üç hal tasavvur etmekteydi: öğünülecek hal, içinde Allah'ın lutfunun olduğu, kendisine aklın ve ilmin delâlet ettiği hal; kınanılacak diğeri ikisi de gaflet ile kulun kendisinden emin olması (:Emn) halleriydi (27). Allah'ın bu en büyük lutfunun içinde, ilk başta yer alan akıl, onun üzerinde ehemmiyetle durduğu hususlardan biridir. "Farzları edâ etmek gibi itaatkâr davranış, akıl yokluğu gibi musibet yoktur" (28) diyen Ahmed b. Âsım'a göre aklın en faydalısı, sana Allah'ın nimetlerini tanıtan, onların şüküründe yardımcı olan, heves ve arzularının aksine hareket edendir (29). Akıllı kimse, Allah'ın emirlerini düşünen ve kendisine zarar vereni fayda sağlayacak olandan ayırt edendir (30).

O, içinde yaşadığı zamandan memnun değildir: "Ben, islâmın başlangıcındaki gibi yalnız olduğu bir devri idrâk etmişim.. Nerede bir âlim görmek istediysem, onu dünyaya meftûn, tâzim edilmeği ve baş olmağı sever halde buldum; nerede bir âbid görmek istediysem, onu kendi ibâdetinden habersiz buldum..." (31) şeklindeki tenkidlerine, bugün elimizde bulunan 37 beyitlik uzunca bir şiirinde de tesâdüf edilir:

- 11) Hilye, IX, 289
- 12) Tabakât'us-Sulemi, 139
- 13) Hilye, IX, 282
- 14) Hilye, IX, 282
- 15) Hilye, IX, 282
- 16) Tabakât'us-Sulemi, 139
- 17) Tabakât'us-Sulemi, 138
- 18) Tabakât'us-Sulemi, 138
- 19) Hilye, IX, 284
- 20) Hilye, IX, 284
- 21) Hilye, IX, 284
- 22) Hilye, IX, 288
- 23) Hilye, IX, 283
- 24) Hilye, IX, 280
- 25) Hilye, IX, 290
- 26) Hilye, IX, 284
- 27) Hilye, IX, 294
- 28) Hilye, IX, 289
- 29) Tabakât'us-Sulemi, 128
- 30) Tabakât'us-Sulemi, 139
- 31) Hilye, IX, 286; Levâkîh,

— Haberlere dayanan tecrübe edilmiş bilgilerim var; bunların arasında ilhâm yoluyla elde edilenler olduğu gibi duyduklarım da yer almakta.

— Miadlarını doldurmuş haberler veriyorum; İslâm ilk önce nasıl başlamıştı?

— Sonra tekâmülünü tamamlayıncaya kadar nasıl gelişti; kullanılmış bir elbise misâli nasıl soldu?

.....
— Söylemeğe başladığım ilk şey, beni İslâm için yaratana hamddir.

— O beni Âdem'in neslinden yarattı; cnler arasında bir şeytan olmadım.

....

— Sonra beni Ahmed'in (Hz. Peygamber'in) dinine soktu ve bana gaybın bilgilerini verdi... (32)

Ancak devrin arzu edilen durumda olmayışı, ümitsizliğe kapılmak için sebep olamaz; Kulun vakt'ini değerlendirmesini bilmesiyle bu halden de istifâde mümkündür: "Bu hoş bir ganimettir; ömründen geri kalamı islâh et ki geçenler afv edilsin" (33).

AHMED b. el-Antâki'nin muhtelif tabakât kitaplarında bize kadar gelmiş sözleri arasında şunlar da zikredilmelidir:

— Tamâ ateşini ümitsizlik rüzgârıyla söndür (34).

— Tevâzu'un en faydalısı, senden büyükleneği uzaklaştıran ve gazabı kaldırandır (35).

— Cihâd'ın en faziletlisi, Hakk'ı kabul etmesi için kendi nefsinle mücadelelerdir (36).

— Allah'ın insanlara ve nebilerine — Onlara salâtu olsun — karşı delilli kendi Kitâb'ıdır (37).

— Dünyaya yüz çevirmemekten daha iyi bir şey yoktur (38).

— Kalbin yumuşaklığı için akıl sahibi zikr ehlinin meclislerine devam et (39).

— Zenginliğin en faydalısı, senden fark'ı ve fakirlik korkusunu uzaklaştırandır; fark'ın en faydalısı da kendisiyle süslediğin ve

kendisinden memnun kaldığıdır (40).

— Kendisinden önce afv'ın yer almadığı hiç bir şifâ (:âfiye) yoktur; afv olmazsa belâ gelir (41). Kalbinin salâhını istiyorsan, buna dilin tutmakla yardımında bulun (42).

— Senin kendi günahını ehemmiyetsiz görmen ve içinde bulunduğun halden memnun kalman gibi musibet olamaz (43).

— Kulun kendi nefs'ini az tanımasının alâmeti, hayâ ve korkusunun azlığıdır (44).

— Yakîn, Allah'ın, vâsıtasıyla âhiretin ahvâlini görmesi ve bunları bizzât müşâhede etsin diye kendisi ile âhiretin arasında her türlü engeli kaldırması için, kulun kalbine yerleştirdiği bir nurdur (45).

— Yakîn'in en faydalısı, yakinen bildiğini gözünde büyüten ve bundan başkasını gözünde küçültendir (46).

AHMED b. Âsım el-Antâki'den bugün elimizde iki küçük risâle bulunmaktadır. Bunların biri Devâ dâ el-kulûb va ma'rifet himem en-nefs ve âdâbunû'dur ki, kalbin manevî hastalıkları ile nefse hasredilmiştir. El-Gazzâlî'nin (v. 505/1111) pek sık zikrettiği bu eserin sūfiye arasında hayli tutulduğu da hatırlatılmalıdır. Nitekim el-Hakim et-Tirmizî (v. 320/932), gençlik yıllarında okuduğu bu kitabın tesiri altında kaldığını bizzât imlâ ettiği tercüme-i hâlinde (47) kaydeder. Diğer risâlesi olan Kitâbu's-şubuhât ise, farzlarla ilgili hususlarda izaha muhtaç bazı halleri işler. Her iki risâlede (48) el-Hasan el Basrî (49), İbn Sirin, Evzai, Tâvus, İbn İyâz ve İbn Esbât gibi, sahanın otoritelerine dayanan rivâyetler yer alır.

Hakkında kesin bir tarih olmamakla beraber onun, hocası Ebû Suleymân ed-Dârânî'nin vefât ettiği Dimaşk'ta, hicri 220 (:milâdi 835) senelerine doğru Hakk'ın rahmetine kavuştuğuna muhakkak nazarıyla bakılabilir.

32) Hilye, IX, 296-7; Ahmed b. Âsım'ın bundan başka bazı şiirleri el-Bidâye ve'n-nihâye'de (X, 318-9) yer almaktadır.

- 33) Tabakât'us-Sulemi, 140; Hilye, IX, 281; Sıfat'us-safva, IV, 252
34) Hilye, IX, 288
35) Tabakât'us-Sulemi, 138
36) Hilye, IX, 283
37) Hilye, IX, 295
38) Hilye, IX, 282
39) Hilye, IX, 288
40) Hilye, IX, 283; Tabkât'us-Sulemi, 138; Keşf el-mahcûb, 159 (:El-Huviri, Ahmed b. Âsım'ı, fark'ı tafdil edenlerden kabul etmektedir. Bk. s. 160).
41) Hilye, IX, 293
42) Tabakât'us-Sulemi, 139; R. el-Kuseyriyye, 19.
43) Hilye, IX, 289
44) Tabakât'us-Sulemi, 138.
45) Tabakât'us-Sulemi, 139
46) Hilye, IX, 282; Sıfat'us-safva, IV, 252
47) Buduvv ş'e'n el-Hakim et-Tirmizî, İsmâil Sâib Efendi Kitapları, (1/1517), var. 210 a-b.
48) Sonuncu risâle, Sprenger tarafından JRASB'de (1856) tetkik mevzuu edilmiştir (Bk. s. 133-150).

● KIZIL ZINDANLARDA 15 YIL...

● Usta kalem Cavit Ersen'in, Rus vahşetini, gaddarlığını ve Müslümanlara yaptığı eziyetleri anlatan muazzam eseri, pek yakında çıkıyor.

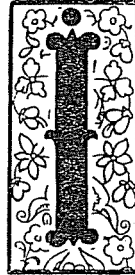
● KIZIL ZINDANLARDA 15 YIL...

Hukuk

Ali ŞAFAK
(Ankara İlahiyat Fak.
Doktora Talebesi)

ZEKÂT MUVÂCEHESİNDE BORÇ VE ALACAKLARIN DURUMU

İSLÂMİN beş şartından birinin zekat olduğu, müslümanlarca çok küçük yaştan itibaren bilinir, inanılır ve muktezası, şartları mevcut olanlarca yerine getirilmeye çalışılır. Mali ibâdetlerin esasını teşkil eden zekat içtimâî mahiyette taşıyan bir ibâdetdir. İslam dini Dini mahiyette ve içtimâî yardımlaşmaya matuf pek çok hikmetleri bünyesinde taşıyan zekat, devlet tarafından tahsil, ictinab edenler tecziye ve tedib edilir, şayet devlet zekatı toplamıyorsa bu takdirde müslüman mükelleflerin bizzat kendilerinin ifa etmesi gerekir. Her halü kârda

ifa etme müeyyidesini bünyesinde taşıyan zekat, İslam dininin ictimai muavenete önem verişinin bir tezahürüdür. Aksini iddea ise hakikatı inkâr ve tahritten başka bir şey değildir.

"İfa etme mükellefiyetini" bünyesinde taşıyan bu müessesesi müslüman mükelleflerce nasıl, ne tarzda yerine getirilecektir? Kimler zekatla mükelleftir? Zekat vermenin şartları nedir? Sorularının halli icab eder. Fakat bu yazıda başlıkla ilgili iki husus ele alınıp diğerleri birtarafa, zaruri olarak bırakılacaktır.

BORÇLAR ve ZEKAT

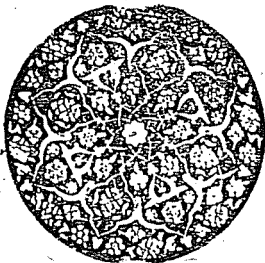
ZEKÂT verecek kimsede aranan şartlardan biri "mükellefin borçlu olmamasıdır." Borçluluk hali bir bakıma mükellefle ilgili ise de, borcun tediyesi mal ile mümkün olacağından neticede mala müteallik, mütevakkıf bir şart olarak karşımıza çıkar. Zira borçlu olan şahıs ise de bunun ifası malın miktarını azaltacağı için icanda zekâta tâbi mal nisabdan da aşağı düşürür, şahıstan ziyade mala müessirdir. Hal böyle olunca kaç nevi borç olduğunu, hangilerinin zekatta nazara alınacağıının tesbiti gerekir.

İslâm fakihlerine göre borçlar başlıca üç kısma ayrılır;

① — **Yalnız kullar için olan borç:** Karz, (= ödünç), ycret, kira borcu v. s.

② — **Allah Tealâ için borç'tur ki:** Allahın kulları tarafından bu borcun edası istenilir. "Mademki müslümansın

Allaha inamp dinini kabul etmişsin o halde dininin emri olan Mali mükellefiyetini yerine getir" denilebilir. Bu nevi borçların

en mühimmi de emvâl-i zahire ve bâtinanın zekatlarıdır.

③ — Allah rızası için vaad edilen borçlardır ki kulları tarafından edası istenilemez. Nezir, keffâret, sadaka-ı fitır v. s. gibi.

Şimdi bu üç nevi borçlardan hangisi zekata müessirdir?

① — Yalnız kullar için olan borçlar suret-i mutlakada ifası gereken borçlardır. Hatta kul hakkı olması hasebi ile ifada dîni borçlardan ve zekattan da önce gelir, onlara tekaddüm hakkı vardır. Binaenaleyh zekât verebilme şartlarını taşıyan bir kimse zekata tabi malı üzerinden evvelâ bu borçlarını mahsub edecek, çıkaracaktır. Çıkardıktan sonra, altın veya gümüş üzerinden nisaba balığ oluyorsa (Bugün zekatta gümüşü ölçü olarak kabul etmek daha müsâhib, dîni gayeye muvafık olacaktır.) zekatını verecek, asgari ölçüden aşağı düşüyorsa zekattan muaf olur.

FAKAT burada akla bir soru gelmekte, acaba birkaç sene vadeli bir borç altına girilmişse durum ne olacak? Meselâ; Bir şahıslar zekatta nasıl hareket etmelidir? Faraziyelerde olduğu gibi vadeli olarak yahut taksitli borçlar altına girenler zekâtlarını hesap ederlerken vadesi gelmiş borçlar ile muaccel (Vadeye bağlı olmayan ve fakat her an istenilebilen) borçlarını zekata tabi malı üzerinden tenzil edecektir. Henüz o sene vadesi hulul etmemiş borçlarını o sene ki zekat malından düşüremez. Meselâ; altı sene içerisinde ödemek üzere birer sene vadeli 6 eşit bono ile borçlanan ve bu borçla bir otobüs alan kimse ilk senenin sonunda gelirini hesap edip zekat malını hilmek isterken o senenin gelirinden yine o seneye ait 1 bononun bedelini tenzil edecektir. Geriye kalan beş bononun bedelini daha ilk senenin gelirinden tenzil edemez. Çünkü onlar 2, 3, 4, 5, ve 6 cı senelere ait borçlardır. Tenzil yaparsa tıpkı vergi kaçaklığında bulunma gibi zekat kaçaklığında bulunuyor demek olur.

Netice olarak, Kulların birbiri arasında olan borçlarında vadesi geçmiş veya yeni hulul etmiş yahut muaccel olan borçlara o seneki

zekatta nazara alınır, ifa edildikten sonra geriye kalan maldan zekat verilir. Vadesi bir sene veya daha sonraki bir zamana bağlı borçlar o seneki zekatın hesabında nazara alınmaz.

② — Allah Tealâ için olan borçlarda da durum aynıdır. Şöyle ki birkimse geçmiş senelerin zekatı ile mükellef olduğu halde ait olduğu senelerin zekatını vermemişse önce geçmiş senelerin tekiye edilmiş olan zekatını verir. Geri kalan mal nisabı dolduruyorsa zekatı ifa edilir aksi halde zekattan muaf olur.

3 cü nevi borçlar ise; birer nefsi, cezâli borçlardır. İlk iki borca nisbetle tali durum da olup onlara tekaddüm edemezler. Nefse ait borç ammeye ve kula olan borça üstün tutulamaz. Binnetice zekata tabi mallar üzerinden bu nevi borçlar tenzil edilemez.

HANEFİ fukahası ile diğer pek çok fakihler borçları böyle tasnif ederlerken İmam-ı Şâfiî bu konuda aksi kanaattedir. Ona göre, bir şahsın o sene ki borcu elindeki zekata tabi maldan fazla da olsa mal nisab miktarını dolduruyorsa mükellefin, zekatını vermesi lâzımdır.

ALACAKLAR :

Neler zekâta tâbidir? sorusuna verilecek cevapta pek çok konular zikir edilirken acaba alacakların durumu nasıldır? Meselesi de şüphesiz ki, bir müslümanın karşılaşacağı esaslı prolemlerdir.

Alacağa islâm fikhında deyn denilmektedir. Deyn konusunda da Hanefilerle Şâfiiler arasında yine farklı görüşler vardır.

Hanefilere göre alacak üç kısımdır.

① — Deyn-i Kavî : Kuvvetli alacaklar veya ticari alacaklar: Bu grup alacaklar içine bir kimseye kerz (: ödünç) olarak verilen paralar, ticari yer kirâları, ticâret mallarının bedeli olarak başkasının zimmetinde bulunan alacaklar girer. Başkasının zimmetinde ve kendisinin matlubunda bulunan bu nevi ticâri alacakların tahsil edilen kısmı nisabın (zekât için gerekli miktarın) beşte birine balığ olmuşa zekat farzdır. Fakat bu farz fevri, he-

men ödenmesi gereken bir farz değildir. Belki alacağın en az nisab miktarının (ki gümüş üzerinden hesap edilirse) 635 TL. sınırı beşte birini tahsil edince hemen alacağın üzerinden geçen senenin zekatını vermek icab eder. Meselâ elinde 1,5 sene vadeli 1200 lirahlık bir bonosu olan kimse bir sene sonra zekatla mükelleftir. Fakat bononun bedelini tahsil edebilmesi (vadenin hululü) için altı ay daha beklemesi gerekir. İşte bono sahibi 1,5 senenin sonunda bedeli tahsil edince hemen geçen bir senenin zekatını verir. Geri kalan 6 ay ikinci seneye ait bir zaman olduğu için hesaba katılmaz. Keza ticarethane olarak bir yer inşa ettiren kimse burasını iki sene kiraya vermiş fakat kira bedelinin tamamı (faraza 20.000 TL. yi) 13 aylık bir bonoya bağlamışsa vadenin hululünde mezkur 20.000TL. yi tahsil edince geçen bir senenin zekatını hesap eder, 20.000 liranın birseneye düşen kısmını verip diğer yarısı olan 10.000 liranın zekatını vermekten ictinab edemez. Zira her ne kadar kira müddeti iki sene ise de alacağın vadesi daha kısadır. Alacak tahsil edilince kâffesi zekata tabi olur.

② — Deyn-i Vasat: Adi alacak:

Ticâri olmayan ve sahibinin yedinde bir sene yllandığı halde zekatı icab etmeyen bir malın alış verişinden mütevellid bedelinin borçlunun zimmetinde bulunması, nafaka bedeli, ticari iş yeri olmayan ev, tarla v. s. emlak ücreti gibi alacaklardır. Bu nevi adi alacakların tahsili ticari alacaklara nisbetle güç ise de tamamen tahsil edilemez bir durumu da yoktur, tahsilindeki ağırlık sebebi ile ticari alacaklara nisbetle biraz farklı muameleye tabi tutulmuştur. Şöyle ki bu grup alacakta en az tam bir nisab miktarı (gümüş üzerinden bu gün için 635 TL. sı) kadar tahsil edildikçe zekat lâzım gelmez. Tahsil edilen para mezkur miktar kadar veya daha ziyâde ise üzerinden geçen tam senelerin zekatını verir. Mesela 3000 TL. sı nafaka bedeli alacağı olan bir kadın açmış olduğu nafaka davası sonucu 3000 TL. ya mahkeme hükmü etmiş ve bunun 2000 lirasını

hükümden 1 sene 4 ay sonra tahsil edebilmişse işbu 2000 liranın geçen bir seneliğinin zekatını verir. Tahsil edemediği 1000 TL. sınırı zekatını vermekle mükellef değildir. Zira henüz tam bir mülkiyet teessüs etmemiştir.

③ — Deyn-i Zayıf: Zayıf alacaklar:

Bir mal, bedel (ıvaz) mukabili olmaksızın miras, vasiyyet, mehir, diyet gibi yollarla temellük olunan alacaklardır. Bu nevi zayıf alacaklar tahsil ve kabz edilip nisaba baliğ olduktan sonra üzerinden bir senenin geçmesi lazım ki zekata tabi olsun. Bu grup alacak diğer ikisinden tamamen farklı olup tam bir mülkiyet ve nisab miktarına baliğ oluştuktan sonra bir senenin mürruru şarttır. Meselâ; Miras yolu ile doğan 5000 TL.lık bir alacak mirasın açılmasından bir buçuk sene sonra ahz ü kabz edilebilmişse bu para üzerinden o andan itibaren bir sene geçmeli ki zekatını vermek icab etsin. Geçen 1,5 senenin zekatı verilmez. Zira tam mülkiyet bir buçuk senenin sonunda tahakkuk etmiş oluyor. Keza, mahkemelerde açılan tazminat davaları sonucu karara bağlanan mahkumun bîhlerin zekatı da mahkumunbihin ahzu kabzından sonra senenin geçmesi şartı ile ifa edilir. Mesela: Bir kimse aleyhine açılan maddi ve manevi tazminat davası iki sene sonra karara bağlanıp davacı lehine 20.000 TL. ya hüküm edilmişse işbu 20.000 liranın ahz ü kabzından sonra üzerinden bir sene geçince zekat vermek gerekir. Ama davanın rü'yeti esnasında geçen iki senelik sürenin zekatı gerekmez.

KİME tevdi edildiği bilinmeyen mallar zekata tabi değildir. Devletin cebren aldığı mallar ile borçlu tarafından seneler geçtikten sonra açıkça inkar edilen ve borçlu aleyhine delil de bulunmayan alacaklar bilahare bir topluluk huzurunda ikrar edilse geçen senelerin zekatı gerekmez. Gayrı meşru alacaklar ile haram yolla gelen kazançlara İslâmiyet cevaz vermemiştir, bu bakımdan bunların zekatı da icab etmez.

Büyük şirketlerin ihraç ettiği istikraz tahvilleri ticârî mahiyet-

te olup bu tahvilleri (Hisse sene-di değil) alanlar ticari alacaklı durumuna girer. Alacağı da ticari alacakların tabi olduğu muameleye tabidir.

Şafilere göre; Birisinin diğer bir kimseden alacağı olup da üzerinden bir sene geçtiği ve borçlu borcunu ödeyebilecek derecede zengin, muktedit olduğu halde borcunu inkar etmezse bu borç vedia hükmündedir. Alacaklı alacağını ister kabz etsin ister etmesin ibr sene geçince bu alacağın zekatını vermesi farzdır.

Görülüyor ki geçmişte cemiye-

tin ihtiyaçlarına mükemmel bir şekilde cevap veren İslâmın prensipleri, İslâm Hukukçularının içtihadları bu gün için de iktisadi ve ticari hayatımızda meydana gelen yeni muamelelere de gerekli cevabı vermekte, fıkıh kitaplarında hal tarzlarını bulabilmekteyiz. Yeterki öze (orijine) inilebilsin, bu hususta yazılmış olan kıymetli eserler tedkik edilsin.

İstifade edilen eserler:

- 1 — Dürrü Muhtar Reddi Muhtar
- 2 — Tecrid-i Sarih C V.

İslâm'a hayranlık

Girdimki camiye yeşil sarıklı
İmam dizie kırmış bükülür durur
Orta boy top sakal kayten bıyıklı
Yüzünden nurları dökülür durur

Giymiş cübbesini lâyıık (sinnine)
Ömrünü vakfetmiş İslâm dinine
Mübarek kur'anı almış önüne
Dilinden âyetler dökülür durur

Saf saf olur görürsünüz gidince
Aşikâr sırrımız kıldan pek ince
Çıkıp minareye buyur edince
Müminler namaza çekilir durur

Yoluna harcasam varım yoğunu
Herkes duysun feryadımı ahımı
Muhammedden kaşma ahlâk tohumu
Gönül bağımıza ekilir durur

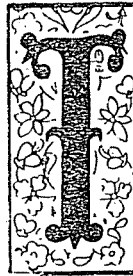
İbrahim yetişsin göçü egle de
Kokusu güldedir rengi lâlede
Umarız Mevlâdan cennet âlâda
Bizim de köşkümüz yapılır durur.

İBRAHİM GÜLEÇ

Edebiyat

Prof.
MUHAMMED
HAMİDULLAH

İKİ MAKALE HAKKINDA...

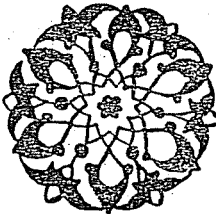

ÜRKİYE İSLAM ENSTİTÜLERİ TALEBE FEDERASYONU'nun günden güne büyüyen faydalı faaliyetlerinden bilhassa vaktini şaşmadan çıkan entresan dergisinden büyük bir zevk ve memnunlukla haberim oldu. Tebrik ederim.

1 — Karahanlılar devrinde ilim:

İntişar etmiş nüshaları gözden geçirirken "Karahanlılar devrinde islâmî eserler" başlıklı yazı dikkatimi çekti. Bu araştırma eseri olmakla beraber Karahanlı hükümdarının hakkını vermemiş. Üç dört islâmî eserin bilinmesi, müslümanların Çinden (Kaşgardan) Portekize hattâ (el-Mesudi'ye bakılırsa) Amerika'ya yakın adalara kadar yayılmış olduğu bir devir için çok sayılmamalıdır. Bunun gibi ilim hamisi olan ve uzun asırlar hükümdar olan Samanî hanedanından tevârüs ettiği Orta Asyanın geniş topraklarına hükmeden bir imparatorluk için bu kadar kitap çok sayılmaz. **F**AKAT ilmi yalnız Türk diline inhisar ettirmek niçin?

Karahanlılar devrinde arapça üç kıt'ada yalnız bütün müslüman milletlerde ilim dili değil, belki Avrupa'nın hristiyan ve yahudi aydınları için de ilim dili idi. Eğer biz bunu türkçeye inhisar ettirmezsek — ve yukarıdaki başlık da onu gösteriyor — göreceğiz ki bütün ilimler Karahanlılar devrinde büyük bir inkişafa mazhar olmuştur. Bay Yusuf Ziya Kavakçı son zamanlarda

doktorasını bahis konusu olan bu devrin fukahası üzerine parlak bir tez vermek suretile verdi ve üyüzden aşağı olmamak üzere fakih ismi saydı. Onların içinde Şemsül eimme Helvani, Şemsül eimme Serahsi, Kağıhan, Kasanî, (meşhur el-Hidaye müellifi) Mergımani, Debûsi ve daha niceleri gibi İslâm hukuku tarihinde en şerefli isim yapmış olanlar da vardı. Bu sonu gelmeyen listeye ben bir isim daha ilâve edeceğim:

Yukarıda adı geçen Kasanî **Bedaiüs-senâi**'in müellifidir ve bu eser İslâm hukukunu en iyi tasnif edilmiş olanıdır. İlminin büyüklüğünden ötürü üstadı Alaeddin Semerkandi ona kendi kerimesi Fatımayı tezcic etmişti. Biyografi kamusları Kasanî'nin büyük ilmine rağmen, bazı rey' ve fetvalarını haremının taşih ettiğini katiyetle bildirir. **Demek oluyorki, Karahanlılar devrinde kadınların talim ve terbiyeleri de ihmal edilmiş.**

Konuşmak için her lisan müsaade eden hattâ kendi bölgesinin dilini feda edip o devrin beynelmilel dilini yazı dili olarak kabul eden karahanlıların siyâseti bugün yeniden tatbik edilmiş olsaydı eğitim, haber alma, ve Milletler Arası Anlaşma mes'eleleri gibi iktisâdî ve ictimâî birçok mes'eleler de kolayca halledilebilirdi. **O gün olduğu gibi bugün de yedi kıt'anın yedi yüz milyon müslümanı tarafından itirazsız kabul edileceği bir dil vardır, bu da arabçadır. Bu arabça yalnız arabların dili değildir. Mukaddes Kur'anımızın dilidir. Bu, Ümmühâtül'İmü'minin'**

in dili olduğu için gelmiş ve gelecek bütün devirlerde bütün müslümanların annelelerinin dilidir. (Biliyorum ki bu, hayhat bir rü'yadır.)
2 — İnsandan başka mahlukların orucu:

"İslâm Medeniyeti" dergisi orucun çeşitli cebheleri üzerine bir başka Makale neşretti. Garp'da bu mevzu' üzerinde oldukça alâka çekici bazı yeni keşifler oldu.

MALUMDUR ki, bir kaç seneberi Avrupalı ve Amerikalı doktorlar yeni bir tedavi eko'ü (etot) u kurdular. Bu metoda atfan tatbik edilen usûl, ferdlerin hastalıklarının nev'i ve vehâmetine göre değişen müddetlerdeki oruçlara tabi' tutulmalarıdır.

Bu konu üzerinde son zamanlarda, Paris'de "La Vie Claire" tarafından intişam etmiş "Le jeüne" adlı bir kitapta, diğer hususlar meyanında, şimal Avrupadaki müslümanları ta'zib eden bir meseleye cevap verilmiş oldu: Paris doktorları müslüman talebeye oruç tutmamalarını bir çok def'alar tavsiye etmişlerdir, ve demişlerdir ki, "oruç zayıflatır ve sıhhatlarını idâme için muhtaç oldukları kaloriden mahrum bırakır." (Malumdur ki bu sıralarda ramazan kış aylarına tesadüf etmektedir).

Yukarıda adı geçen kitabın yazarı bir Fransız doktordur, müslüman değildir, seksen yaşındadır, çok hareketlidir ve yaşının yarısını gösterir (40 yaşında gibi gözükür) ve sıhhi durumunun bu parlaklığını senede arka arkaya bir çok haftalar perhiz yap-

masına borçlu olmakla izah eder. Kitabında, müslüman olmayan Fransızlar tarafından ortaya atılan bir süale de cevap verir, ve kış mevsiminde perhiz yapılmasının doğru olmadığını kanatının bir efsane olduğunu söyler ve der ki, **Biologie de bu kanaatin aksini söyler. Görmüyor musunuz ki kar yağdığı ve yiyecek bir şey bulamadığı zaman vahşi hayvanlar perhize girerler ve bütün kış mevsimi devamınca ağızlarına hemen hemen bir şey koymazlar. Açlıktan ve hareketsizlikten ölmek şöyle dursun ilk bahar geldiği zaman bu hayvanlar eskisinden daha güçlü olarak kuvvetlerini bulurlar ve gençleşirler: kuşlar tüylerini değiştirirler ve diğer hayvanların derileri perhizden, evvelkine nazaran daha parlak olur.**

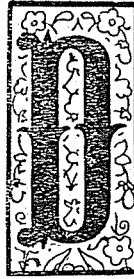
AĞAÇLARA da bakınız, hattâ şehirler de bile: kışın bütün yapraklarını dökerler ve sulanmaz da. Nebatat âlimlerine göre ağaçlar uyurlar ve oruç tutarlar. Netice ne oluyor? herkes bilirken ilk baharın başlangıcında ağaçlarda (şeker bayramlarını) tes'id ederler (kutlarlar), yeniden yapraklarını açarlar ve çiçeklerle süslenirler ve bunların hepsi o kadar güzel ve o kadar açıktır ki kimse ağaçların yeniden gençleştiklerini şübhe ile karşılayamaz.

Eğer hayvanlar ve ağaçlar bir sevki tabii ile oruç tutuyor'arsa ve bundan sıhhatları bakımından faide görüyorlarsa insan niçin oruç tutmasın? Meydanda olana inanamayı red' etmekle biz, hayvanlardan daha mı akılsız olacağız.

Maarif

Dündar FÂNİ
(Maarifçi)

Din eğitiminde samimi miyiz?

İNİ terbiye ve eğimin üzerinde duracak değiliz. Zira milli ve insani duygulara sahip olup da dinî eğitimin lüzumuna inanmayan kimse görmüyoruz. Görsek de bu görünüşe kanmıyoruz. Çünkü din duygusu fitridir.

Milletin bu his ve düşüncesine muttaki olan idareciler, işte liselerimize din derslerini koydular. Tabii bu hareketleriyle milletin kalbinde büyük bir mevki kazandılar. Kendilerini tebrik etmek isteriz.

Fakat hemen kaydedelim ki, biz bunda samimi-yetsizlik değilse bile, idare mekanizmamızın maarif kadrosunda büyük bir bilgisizlik veya — hiç değilse — biganelik sezmekteyiz. Çünkü Liseli gençlerimize sunulmak üzere okul programlarına yerleştirilen bu bir saatlik din dersi ne yazık ki, tatbikat bakımından tamamen aykırıdır. Buyurunuz bu derse programa koyan Millî Eğitim Bakanlığının kararını beraberce tetkik edelim: İşte Karar:

Maarif Bakanlığı Sayı 343/21 Eylül 1967.

"Lise ve dengi okullara. 1 ve 2. sınıflarında Anayasanın "Laiklik" prensiplerine ve "ihtiyarilik — isteğe bağlılık —" kaydına uyularak normal ders saatleri dışında haftada birer saat üzerinden Din Bilgisi okutulmasına..."

MADDENİN ÖZELLİKLERİ:

① — İhtiyar — isteğe bağlılık — ; yani bu derse talebe isterse girecek, arzu etmeyecek. "Ee! Laiklik prensibine tam uygun bir anlayış. Sakatlık bunun neresinde?" diyecekler. Belki doğru ve haklıdır. Ama biz ihtiyarilikten bunu anlamıyoruz.

15 - 16 yaşlarında bir lise genci. Gençliğin en çılgın, en hür, en bağımsız ve en asi bir çağı. Bütün bağ ve kayıtlardan kurtulma his ve duygularının en hareketli devresi. Böyle bir çağda gence, kendisine tamamen manevî ve ideal kazançlar değil, mad-dî zahiri ve yakın geleceğe ait imkanlar sağlayacak olan bir dersi, meselâ, fizik, yabancî dil... ihtiyarî tutulsun. Netice, Kendisine idealin, istikbalin ve manevî dünyanın kazanç ve imkanlarını sağlayan din dersinden daha farklı olmayacak ve şüpheli-

siz genç, ona da ötekisinden daha fazla istekli görünmiyecektir.

Öyleyse ihtiyarî olan din dersini delikanlı dediğimiz gence sunarken ona kanunî bir ikramla değil, ama hiç olmazsa psikolojik bir cazibe ile iletmek ve uzatmak mecburiyetindeyiz. Mesela Ortaokullarımızda Tarım ve Ticaret, Liselerde, Resim, Müzik... dersleri de ihtiyarîdir. Ama bu ihtiyarîlik "genç istemezse bunların topunu birden reddeder, isterse alır" şeklinde değil, belki "bunlardan birini seçer, alır" demektir. Bu da Onun, o dersi daha iyi yapmasına ve çalışmasına vesiledir. O halde din dersinin ihtiyarîliği de böyle olabilirdi ve olmak mecburiyetindeydi... Bunu alan genç, mutlaka ikinci bir ağırlıktan kurtulmalı, din dersine girene mutlaka diğer taraftan bir kolaylık gösterilmeliydi.

② — Kararın ikinci prensibi olan "normal dersler dışında" kaydı ise, öğretim psikolojisine, eğitim kurallarına tamamen zıd, tamamen aykırıdır. Tabir caizse bu "dam üstünde saksakağan"dır.

Psikolojisini zikrettiğimiz genç, 6 - 7saatlik bir yorgunluktan sonra, tamamen ek ve çıkıntı vaziyetinde ve ihtiyarî, yani angarya kabilinden olan "bu derse gir" derken; "Eh! Bu senin arzun ve isteğin, daha doğrusu senin cezan, Ne yapalım durum bu. Biliyoruz 6 - 7 saat ders yaptın, yoruldu. Kafan da şişti. Arkadaşlarının bir kısmı (din dersine girmeyenler) da gitti ve şimdi dışarıda oynuyor, geziyor. Ama madem ki sen istedin, bir saat daha din dersi. Katlan, katlan bir saat daha. Katlanmazsan sen bilirsin. Farkındayız okulumuz çift tedrisatlı. Saat 13 - 14... oldu. Karnın da iyice acıktı. Ama ne olursa olsun. Bizim yapacağımız hiç bir şey yok. Gönlün yoksa, girmeseydin, girme.."

ŞİMDİ soruyoruz Maarifin mes'ul şahıslarına ve Talim - Terbiye'nin yüce dânâlarına,

Belki Psikoloji kitaplarında ezberlediğiniz kâide ve satırları unuttunuz. Ama acaba kendiniz okul sıralarında hiç talebe olarak bulunmadınız mı? Yoksa o günleri de mi unuttunuz da "talebe, talebedir" diyemediniz ve bu psikolojiyi hiç düşünmediniz, düşünemediniz.

Yoksa insanın aklına bir başka ihtimal daha geliyor: "Ey millet! Din, din, dindersi.. deyip duruyordunuz. Alın işte koyduk. Ama ne yapalım. Bakın çocuklarımız istemiyor. Zorla mı? Ya, sonra laiklik prensibi var. Biz onları nasıl okumağa zorlayabiliriz. Hem biz değil, siz de zorlayamazsınız. Demokrasi ve hürriyet var. Ne yapalım?" denilmek mi isteniyor?

Kehanette bulunmuyoruz. Olanı ve olacağı söylüyoruz. Bu şartlar altında Liselerimizde din derslerine iştirak fazla olmayacaktır ve ilk emarelerini de göstermiştir. Bir çok liselerimizde iştirak nisbeti yüzde 20 - 25 arasındadır. Daha yukarıya çıkmayacak olan bu nisbetin (İnşallah aksi olur da biz yanlış ve utanmış oluruz) daha da aşağılara düştüğünü görürsek şaşmamız. Ve bunun vebâlini millete ve gençliğe yüklemiyelim. Çünkü realite tahmin edilenden de başkadır ve gençlik din dersine oldukça susamıştır. Size istatistik rakamlar vereyim.

BİLİYORSUNUZ ortaokullarımızda din derslerinden beri vardır ve ihtiyarîdir. Bu ihtiyarîliğe rağmen meselâ, Elazığ Devrim Ortaokulunda durum şudur:

1 ve 2. sınıf talebe mevcudu	: 480
Din Dersine girmeyen talebe mevcudu	: 2
Din Dersine giren talebe mevcudu	: 478

Girmeyen bu iki öğrenciyi merak ettinizse, söyleyeyim: Elizabeth ve Ishak. Görüyorsunuz ya Müslüman - Türk çocuklarının Din Dersine iştiraki yüzde yüz.

"Doğu Anadolu fazla dindar ve muteassıbtır" diyeceksiniz. Buyurun size Batıdan, İstanbul'dan misâl vereyim:

Kadıköy Kemal Atatürk Ortaokulu;

1 ve 2. sınıf öğrenci mevcudu	: 1080
Din Dersine girmeyen öğrenci adedi	: 12
Din dersine giren öğrenci adedi	: 1068
Girmeyenleri yine merak etmeyin: Albert, Eserter, Sara, Meri...	

O halde iştirak yine aynı % 100.

Bir de acıba şekliyle Liselerimize bakalım.

İstanbul Kabataş Erkek Lisesi;

1 ve 2. sınıf talebe mevcudu	: 1500

Din Dersine iştirak etmeyen öğrenci mevcudu	: 1200

Din Dersine iştirak eden öğrenci mevcudu	: 300
yani % 20 ...	

İnsan bu nisbet karşısında ister istemez soruyor: Acaba orta okulda topyekûn dindersine giren müslüman evlâdı, liseye gelince dinin lüzumsuz olduğuna mı kani oluyor? Yoksa Din Dersinin ayıbını mı görüyor da ondan uzaklaşıyor, kaçıyor, girmiyor?

Hayır hayır! Ne o. Ne de öteki.. Gençleri suçlamayız. Kabahatli onlar değil. Din Dersini istemeyen, sevmeyen de onlar değil. Ama unutmayın, elbette onu ve onları sevmeyenler var. Perdeyi kaldırarsanız o suratlar görünür.

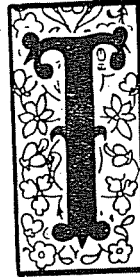
HELE yeni orta dereceli okul yönetmenliğinin, din dersi ile ilgili "kuşkonmaz" bir hükmü var ki, din dersine akan bütün temayüllerin kökünü kuran gözünü kezzapla kör eden bir hüküm. Eskiden her ders gibi din dersinin notu da diğer derslerin notu ile birleşir, ortalama ona göre alınır. Ve talebe (şayet iyi ise) din dersinin yüksek notundan puan doldurmada istifade ederdi. Aydan gelme(!) yeni hükme göre ise, öğrenci 3 - 4 dersten zayıf ta olsa, diğer derslerinin notları ve puan ortalaması yüksek olursa sınıfını geçebilir. Ancak din dersinin notu (pek - pek yüksek de olsa) umûmi derslere ve puanlamaya karıştırılmaz. Onun, ötekiler içinde (müsbet de olsa) yeri ve fonksiyonu yoktur.

Ne dersiniz; din eğitiminde samimi miyiz?

DİL

Mahir İZ

İKİNCİ DİL KONGRESİ MÜNASEBETİYLE

ÜRKİYE Muallimler birliğinin 27 - 28 nisan 1968 İstanbul Belediye Sarayında yapmış olduğu ikinci büyük dil kongresi üstün bir olgunlukla devam etmiş ve bütün milletin dileklerinin tercümanı olan kararlarla sona ermiştir.

Birinci dil kongresinde pusulasını kaybetmiş bir gemi gibi bocalayan dil kurumunun, kâidenin, lisan bünyesinin ve zevkin dışına çıkan taşkın hareketlerine karşı bir ikâz mâhiyetini taşıyan müzakereler takıbsızlıktan ve alâkasızlıktan dolayı istenilen semereyi vermemiş ise de milli vicdanı tırmalayan, uydurmalar ve şivesizliklerin devamı yine milli bir fevranı husûle getirmiş ve bu suretle ikinci kongrenin toplantısına zarûret hâsıl olmuştur.

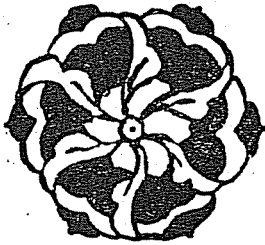
Bu dil kargaşalığının, bu müzmin salgının önüne geçmek için Muallimler Birliğinin kurucu başkanı muhterem Profesör Fındıkoğlu Ziyâüddin Fahri beyi tebci ile yâd etmeyi bir vazife bilirim. Oğün ve bugün rub-ı asırdan beri aynı heyecan ve aynı hızla yaptığı mücadelenin mânevi mükâfatına artık hak kazanmıştır.

Hayru'l-halefi bugünkü birlik başkanı muhterem Profesör Fâruk Kadri Timurtaş beyi de aynı üstün inançlarla mücadele meydanına atılmış görmekle iftihar ediyoruz. İnanan gençliğin şanlı mümessil ve mücahitleriyle bu büyük milli dava, zaferle ve şerefle mutlaka sona erecektir.

Kongrede ilk söz bihakkın şeyhu'l-muharririn Refi Cevad Ulunay'a verildi. Matbûatdaki ömrü yarım asrı dolduran emsâli münderis, şeş cebheli kalem üstadının sesi her zaman olduğu gibi neslinin feryâdına ma'kes oldu. Milli vicdanı dile getirdi ve alış tufânı kendisine kongrenin çeleng-i iftiharını oldu.

HEMEN bütün hatibler bu milli yarayı uzun uzun deştiler, tebriklere, takdirlere müstağrak oldular.

Fakat tiz sadasıyla bomba gibi dil kurumunun çarpık ve çapraşık mecûlât-ı lisâniyyesini ortaya döken sâbık kültür müsteşarı Adanan Ötüken kendisine ayrılan zamanın müsaadesizliği dolayısıyla ertesi gün de Milli Türk Tal. Bir. salonunda bir konfe-

rans vererek hassaset-i beyân nâ-mına ne varsa dinleyicilerin hu-zuruna yığın yığın döktü. O ne yorulmak bilmez bir mücadele idi. Gazeteler, broşürler ve kitap-larla yaptığı o püskürtücü hü-cumların şirâne edasıyla kongrede baş rolü aldı. Talebe mümessil-lerinin o çok duygulu ve imânî konuşmaları her neslin gözlerini yaşartacak bir celâdetle olup, mü-dellel ve ilmi idi. Herkese daha çok ve kuvvetli ümitler verdiler. Kongrenin âbide-i fedâkârı Ad-nan Ötügen sözlü ve yazılı tebrik-ler ile kongreyi alkışladı.

Kongrede kimler yoktu. Profe-sörler, doçentler, asistanlar, lisan mütehassısları, eski vekil-ler, Millî Eğitim mümessilleri, muharrirler, edibler, muallimler ve içi yanmış dil ve edebiyat mensupları ve heyecanları imânî göğüslerinden taşan dinleyiciler.

Muhterem profesör Ayhan Şon-gar bu sapık cereyanı teşhis etti ve hastalığın adını koydu: «erken bunama». Eski vekillerden ince şâir ve dil mütehassısı profesör Tahsin Banguoğlu çok etraflı ve müdellel bir konuşma yaptı. Zan-nederim yalnız bir «ayın» yersiz çatladı. O yarık da belâgat-ı üs-tadâne arasında belki kapanmış-tır.

Profesör Fahredin Kerim Gök-ay söz sırası kendisine gelince, Banguoğlu'na, vazife başındaki lâkaydisinden dolayı ta'rizkâr i-fadede bulundu. Halbuki yıllar sonra beliren hakikatler karşısın-da muhtelif sebeplerle ses çıkar-mayan ve fevkânî tesir ile sürük-lenip gelen birçok emsâlini ve sin-in-i sâlifeyi tahatturu bırakıp, Tahsin bey'e çatmak, hiç yerinde bir hareket değildi. Çünkü sayın Banguoğlu safahât-ı hayatının si-yâsi ve ilmi günahlarını istiğfa ve istiğfarlarla temizlemiş bulun-u-yordu. Muhterem Gökay'ın da i-nandığı son dinin büyük peygam-beri: «günahundan tövbe eden mâ-sumdur» buyurmuştur. Günahkâra eski hatasını hatırlatmak, üs-tadâne bir davranış sayılmaz. O Banguoğlu, şimdiye kadar her ba-bayığitin ifade edemediği «her fâ-ninin hata edebileceği» mütearife-sini de dile getirmiştir. İşte bura-da şâirin şu mısırâmı bir kelime-den istifâde ederek tekrar etme-miz yerinde olur;

«Çâre hâmuşist şî'rîrâ ki ez Tahsin güzest.» Bir söz ki takdir ve tahsin mertebesini aşmıştır, ona hayranlık sükûtundan başka yapılacak şey yoktur.

Kongrenin ikinci levendi Niza-meddin Nazif Tepedelenlioğlu, o mütecellidâne tavır, edâ ve ifa-deleriyle hakikatları pek çıplak bir halde vüzh ve sarâhatle or-taya attı. Babiâlinin kerm ü ser-dini görmüş bu genç ruhlu pen-elenkhâme, muhakkak kongrenin pek belîğ bir sarsar-ı ikâzı idi.

Genç asistanlarımızdan Nec-meddin Hacıeminoğlu'nun beya-natı, yeni neslin zinet-i hâfızası olacak bir kemâlde tecellî etti ki, orada kalkıp kendisine izhâr ede-mediyim tebrik ve teşekkürlerimi bu satırlarla beyan etmek isterim.

Kıymetli meslektaşımız, edebi-yat doktoru Neclâ Pekolcay'ın, saf, berrâk bir menbağ akışı gibi devam eden sîrûd-ı beyan, içden duyulan hislerin ilmi kalp-larla ne rengârenk bir fevvâre husûle getirdiğinin canlı misâlidir.

Bir vakitler Türkiye Muallim-ler Birliği'nin başkanlığını yapan, fakat siyasi alâkaları itibariyle, dil kurumuna da yüz çevirmeyen, milli dil kongresine iştirak et-mekle beraber, politik rabitalara da vefasızlık etmek istemeyen sa-yın profesör Sadî Irmak bey, bir ızdırâb-ı rûhî içinde irâd-ı hita-bet ettiler. Dil keşmekeşinin se-bebini medreseye atıfta bulundul-ar. Asırlarca muhterem bir ilim yuvası olan, millete ve devlete binlerce ilmi varlıklar bahşeden mâzi-i mefharetimiz yâda gelir-ken, en önde tevkîr ve tebcîle hak kazanan bu irfan müessesesini, son devirlerin modasına, uyararak tezyife kalkışmak, en az insaf-la ne kadar bağdaşır, bilemem.

Her kemâlin bir zevâli olduğu gibi, asırların bütün ulum ve fî-nûnuyla meslekî bilgilerinin tezyin eden o muhteşem tedris âbideleri de ihmal ve lâkaydı neticesi bo-şalmış, içersinde ancak evkâfın himâyesinde günlük hayatını tem-in ederek yaşamağa çalışan tek tük aceze kalmıştı. Medreseler i-çinde adam kalmadığı için kapa-tıldı; yoksa o bilgi ocakları mes-lek aşkıyla binbir müşkilât içinde çalışanlarla dolu olsa idi «burada biz varız.... sesleri, afâkı çınla-tırdı.

Mektepleri açmak sûretiyle u-mûmî kültür tahsilini ikiye bölen-ler, tarihe bunun hesabını vere-ceklerdir. Şeyhu'l-İslâm Hayri ef-endi merhum zamanında yapılan büyük hamle, yine memleket ida-recilerinin elinde can verdi. Med-reselerin eski programlarından ol-duğu gibi, mekteplerin programı-na konan dersler, medrese prog-ramına konya idi ve her branşın bugün olduğu gibi yüksek ihtisâs müesseseleri açılmak sûretiyle as-rın gidişiyile hemâhenk olute ve bu-günkü manevî çöküntünün önüne geçilmiş bulunurdu. Sayın profe-sörün sıhriyetiyle bihakkın ifti-har edecekleri Mahmud Esad ef-en-di merhum medrese ilminden feyz almış, zamanının kültürüyle im-tizâc etmiş ve bir de yabancı dil öğrendiği için rical-i devlet ara-sında mümtaz bir mevki sahibi olmuştur. Onun gibi daha sonraki devirlerde, medreselerin inkırâzı-yla dağılan nice kabiliyetli genç-leri, hukuk, idare, tababet, ordu ve bütün devlet şu'belerinde birer mevki sahibi olmuş mütefennin kimseleri, hatta edebiyatta yedi meş'aleciler arasında mümtaz yer almış olanları liste halinde zik-redebiliriz.

Son devrin medrese kültürü yine o acı ihmâl veya kastın neti-cesi türkçe okuyup yazmak hak-kından mahrum bırakılmıştı. Bu durumdaki bir topluluk hangi kudretle dile müdahale ederdi? Eğer ıstılah vaz'ı sûretiyle dili zenginleştiren zümre kastediliyor-sa, onlar, huzûrlarında kimsenin kolaylıkla ağız açamayacak ze-vattan müteşekkil erbab-ı fazi-letti ve onlarla üç nesil bugüne kadar geldi. Buluşunu merhum Mehmed Es'ad efendiye isnad et-tiğiniz an'ane kelimesi ise arap-çada mevcûd «fa'lele» ve benzeri kalıblarla vücud bulmuş terki-b-i savtillerden ki her üç nesil ede-biyatında görürüz. Debdebe, tan-tana, demdeme, zezeme, kalkala, laklaka ve emsâli kelimelerden biri de an'anedir. Merhum tahlil ve izâh ederken yanlış hatırımda kalmış olacak.

İlâhî bir safvet-i rûhın yüksek tecellisini andıran aziz meslektaş-ımız Nureddin Ergin bey'in can evinden kopan içli müdafaasını, hukuk profesörlerimize düşen bir vazifeyi meslek aşkıyla ve kânun

maddeleriyle çerçeveleyen ve dil kurumunu vakfa tasarrufunu ibtal eden bir hükmün pek heyecanlı ifadesi idi.

Fakat Doçent Muharem Ergin bey'in bir milletin en büyük varlığı keyfi kararlarla çiğnenirken tali derecedeki meseleleri öne geçirmenin doğru olmadığı kanaatini cevap olarak beyan etmesi pek çok alkış topladı.

Kongrede daha birçok hatibler ve profesörler söz söylediler. Bulunmadığım celselerde konuşanlardan sayın profesör Mümtaz Turhan, Siyavuşgil ve Nihad Sami Banarlı, Halit Fahri gibi kıymetli fikir adamlarının tebliğlerinden notlar alamadım. Bundan başka hatibler listesinde yer alıp da vak-

tin müsaadesizliği dolayısıyla kendilerine sıra gelemeyenlerle, mazaretleri dolayısıyla bulunamayan fakat gazetelerinde kendi köşelerinde dil hususunda da büyük hizmetleri geçen Kadircan Kafı, Ahmed Kabaklı, Burhan Felek ve Orhan Seyfi gibi mümtaz kâlemler bu konudaki yazılarıyla telâfi etmiş oldular.

Kongrenin en alâka çekici iki hatibi vardı. Biri bulunmadığı için mesaj gönderen profesör Kubalı idi, bir sürpriz yarattı ve ehemmiyetine mebnî kongreyi müteakib ayrıca basıldı. Okununca bütün dil sevenler hayretler içinde memnun kalacaklardır.

İkincisi, gazeteciler cemiyetinin reisü'l-muharririn olarak ilân et-

tiği Ahmet Emin Yalman'dır. (Şeyh demiyorum iltibas vâki olur. Şeyh her ne kadar muharrirlerin en kıdemlisi demek ise de, Ahmet Emin bey, daha modern telâkkilerin pişdârı, Ulunay ise en büyük Meşihat-ı fikriyye postunun eben an ced mensubu bir muhafazakâr olduğu için «Şeyhu'l-muharririn» ünvanına bi'l-ins ve'l-istihkak sahibidir.)

Evet, Ahmed Emin bey, matbû-âtın bu yorulmak bilmez çalâk üstâdı veciz bir cümle ile dil kurumunu tecrim edib târihe mal etti: «**Bu bir sû-i kastır**» dedi.

Hakikaten bu hususta bir kitap yazılsa yine bu neticeye varılacaktır. Hüküm, yakın istikbâlidir.

SOKAKLARIN ŞEHİRİ

*Çok doluştım adım, adım
Bu şehrin sokaklarında.
Gerçek bir dost bulamadım
Bu şehrin sokaklarında.*

*Odalar var kışlık, yazlık
İçleri dolu kurnazlık
Eskiyen papuça yazık
Bu şehrin sokaklarında.*

*Gülenler hep boşa güldü
Renkler çamura döküldü
Bu şehir bile küçüldü
Bu şehrin sokaklarında.*

*Zır-cahiller katar, katar
İlmi kim alır, kim satar?
Gün ışığı kire batar
Bu şehrin sokaklarında.*

*Binaların başı gökte
Ruh yok kadında, erkekte
Herkes ahlâk çiğnemekte
Bu şehrin sokaklarında.*

*Yazıklar olsun, yazıklar
Sulanmış, kokmuş azıklar
İpsiz dolaşır kazıklar
Bu şehrin sokaklarında.*

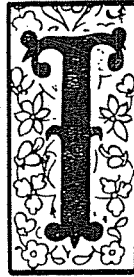
Abdurrahim KARAKOÇ

Tarih

Dr. Yusuf Ziya
KAVAKÇI

TÜRKLERİN İSLÂM'A YAPTIKLARI HİZMETLER

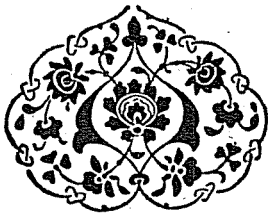
(Cumhuriyetten önce)

ÜRKLER'in müslüman oldukları tarih henüz kesin olarak bilinmemekle beraber halife Hz. Ömer devrinde Arap-İslâm ordularının Orta Asya'ya dayanmaları hadisesinden itibaren Türklerin İslâmiyete duhul ettikleri, gün geçtikçe İslâma girenlerin sayısının arttığı bir hakikattir. Araplarla Türkler arasındaki harpler de çok mes'ud neticeler doğurmuştur. Dünyada ilk defa Arap ve Türk askerlerinin Talas nehri kenarında karşı karşıya gelmeleri, Türklerin kütle halinde müslümanlığı kabul etmelerine vesile olmuştur.

Çeşitli kabileler halinde yaşayan ve hatta birbirleriyle durmadan mücadele eden Türkler, İslâm dinine girmekle son derece kuvvetli bir vahdet bağına sahip olmuş oldular ve büyük imparatorluklar kurmaya namzet oldular. Önceleri manihaizim, budizm ve hristiyanlık gibi muhtelif dinleri görmüş ve denemiş bulunan ve ekseriyetini Şamanların teşkil ettiği bu millet, yepyeni bir ruh ve mana kazandıran bu ihya edici dine intisapla, çadır medeniyeti, bedevî medeniyeti ve kır medeniyeti kelimeleriyle adlandıracağımız göçebe medeniyetten sulh, sükûn ve ilim medeniyeti olan yerleşmiş medeniyete geçmiş oldular. O ki birkaç asır beklemeye hacet kalmadan hemen muteakip asırda şehir ve kasabalarında, hatta köy ve mahallelerinde İslâm ilim merkezleri kurdular. Nitekim artık buhârî, kâşânî, merginânî, pezdevî, semerkandî, nesefî —ki bunlar hepsi Türklerin ilk yurdu olan Orta Asya'daki kasa'ya, şehir ve mahallelerin nisbeleridir— gibi nisbeleri alan bir çok fakih, muhaddis ve kelâm alimlerini görmek imkân dahiline girmektedir. Bu tip alimlerden bir kaçını teberrüken —misal kabilinden— burada zikretmek yerinde olacaktır.

Büyük muhaddis Muhammed b. İsmâ'il b. İbrâhim el-Buhârî (194-256 h.) tarafından hadise yapılan hizmet herkeşe müsellemidir. Sahihi yanında et-Tarih'ul-Kebir, et-Tarih'us-Sagir, K. el-Künâ gibi tarih ilmiyle ve İlm'ul-Ensâb ile alakalı

daha başka eserleri bulunan bu zat Buhârâ'da doğmuş bir muhaddisimizdir.

Hadis ilmine hizmet eden alimlere misal olarak verdığım Buhârî'den başka muhaddisler, şüphesiz, mevcuttur.

Ancak bu ilk devir Türk diyarındaki İslâm ilimleri hareketinin daha ziyade fıkıh sahasında olduğunu söylemek doğrudur. Eğer cidden o devir alimlerinin hal tercemelerini veren Tabakât'ul-Fukahâ' kitaplarına nazar atfedersek (meselâ Abdül-Hayy el-Laknevi'nin el-Fevâid'ul-Behiyye'si, Kahire 1324; el-Kureşi Abd'ul Kâdir'in el-Cevâhir'ul-Mudî'e sı, Haydarâbâd 1332; es-Sudnî ibn-i Kutübüğe Ebu'l-Kâsım'ın Tac'ut-Terâcimi, Leipzig 1862 ve benzeri eserler) görürüz ki müslüman türklerin diyarında neş'et etmiş pek çok fakih mevcuttur ki bir çoğunun adları bugün bile hürmete vesile olmakta ve eserleri hâlâ âlâkahların elinden düşmemektedir. Sıra ile bir kaçını zikredelim:

① ed-Debûsi ebû Zeyd (ölm. 430 h.). Bu zat Te'sis'un-Nezer fi İlm'il-Hilâf adlı eser sahibi olup

HİLÂFİYAT İLMİNİN KURUCUSUDUR

② Şems'ul-Eimme ebû Muhammed Abd'ul-Aziz el-Halvâ'i el-Buhârî (ölm. 456 h.) ki daha çok hocalığıyla meşhurdur.

③ Ebû Bekr Muhammed es-Serehsi (400-483). Bu zat hepsi de Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî'nin eserlerinin şerhi olan Şerh'ul-Mebûs, Şerh'us-siyer'il-Kebir gibi kitapların sahibidir.

④ Fahr'ul-İslâm ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Bezdevî (400-482). Eserleri ise Kenz'ul-Vusûl, Şerh'ul-Câmi'us-Sağır vs. dir.

⑤ es-Sadr'uş-Şehid Ömer b. Mâze (483-536). Bir kaç eseri şunlardı: el-Câmi'us-Sağır, el-Fetâva'l-Kubrâ, K. el-Hitân v.s.

⑥ es-Semerkindî Alâ'ud-Din Muhammed (ölm. 539 h.). Tuhfet'ul-Fukahâ'nın sahibidir.

⑦ el-Kâsânî Alâ'ud-Din ebû Bekr b. Mes'ûd (ölm. 587 h.). Bu alim bir evelki maddede adı zikredilen Semerkandî'nin talebesi ve onun fakih kızı Fâtıma'nın zevcidir. Bedâ'us-Sanâi adlı meşhur bir fıkır eseri mevcuttur.

⑧ Kâdihân el-Hasan b. Mensûr b. Muhammed el-Üzcendî el-Fergânî (ölm. 592 h.) ki pek meşhur bulunan Fetâvâ'sı mevcuttur.

⑨ Burhân'ud-Din el-Merğînânî Ali b. ebî Bekr (ölm. 593 h.) adlı hukukçumuz ki eserleri arasında el-Hidâye'si mevcuttur.

Dikkatle görülmüştür ki yüzlerce arasında misal olarak zikredilen bu bir kaç fakih hâlâ İslâm aleminin gönüllerinin derinliklerindeki yerlerini muhafaza etmektedirler.

Müslüman olan Türkler her köşede bir mabet ve yanına da bir medrese inşa etmişlerdir. Şayanı dikkattir ki ilk günlerden itibaren İslâm ilimlerine dair verilen eserler hep Arapça yazılmış ve Arapça dışında bir misal vermek icabettiğinde sadece Farsça dilinden misaller verilmiştir. Müslüman Türklerin İslâmiyet için Arapça'nın ne kadar zaruri bir dil olduğunu ilk zamanlardan itibaren hissetmiş olmaları büyük bir samimiyyəttir.

Zamanla müslüman Türkler dışarıya taşmış, ilim faaliyetlerini oralarda da devam ettirmişlerdir. Buhârâ, Semerkand, Nesef gibi yerler dışında Gazne, Merv ve Nisâbûr gibi yerlerde de medreseler kurmuşlardır.

Nihayet Büyük Selçuk Sultanlarının veziri Nizam'ul-Mülk Bağdad'da Nizamiyye Medresesini kurmuş (h. 457) ve ilim merkezlerine mühim hizmette bulunmuştur. Aynı zamanda talebelere burs veren bir müessese olan bu medrese daha sonraki hükümdarlara benzerlerini yapmaları için bir başlangıç ve nümune olmuştur. Hulagu'nun Bağdad'ı tahribeden müessif hadisesi —büyük sadet— Nizamiyye Medresesine hiç zarar vermemiştir. Irak'da ve Suriye'de gelişen medreseler Anadolu'ya da intikal etmiştir. Meselâ Konya'da Sırçalı medrese (640 h.), Karatay medresesi (649 h.) ve İnce minareli medrese (674 h.), Sivas'ta 670 h. tarihli üç ayrı medrese ve Divriği'de de 626 h. tarihli medrese Selçuklular devri Anadolu medreseleridir. Meşhur seyyah İbn-i Batûta 733 h. tarihinde Anadolu'nun her tarafında hatta küçük kasabalarında bile medreselere raslamıştır.

Osmanlılara gelince, onlar ilk günlerden itibaren ilim merkezlerini tesise ehemmiyet verdiler, medreseler kurdular. Bu medreseler gerek ilmiye ve gerekse adliyye mensupları için bir mahreç teşkil etti. Bu devirdeki en eski medreseler Amasya, Konya, Kayseri, Karaman ve Aksaray gibi yerlerde idi. İlk mühim medrese İznik sahip oldu, Bursa ve Edirne onu takip etti.

İstanbul fethedilince Fatih Sultan Mehmed, kendi adına nisbet edilen cami yanında «semaniyye medresesi»ni tesis etmiş ve bu medreseye Ali Tûsî, Hocazâde, Abdülkerim, Mevlâna Muslihuddin Kastalânî, Hatibzâde Muhyiddin Muhammed, müftü Ahmed Paşa ve kadızade Kasım gibi devrinin tanınmış ulemasını getirmiştir. Hâlâ dimdik duran, fakat bu gün bir tahsil müessesesi değil de talebeler için yurt olan bu müessese son devre kadar İslâm ilimleri sahasında mühim bir hizmette bulunmuştur. Kanunî Süleyman ise fen, teknik, tıp ve riyaziyyat tahsili yapılan bir müessese olan Süleymaniye Medresesini kurmuştur. Bu duruma göre tahsil biri, ilâhiyat ve edebiyat tedris eden Sahn-i Semân'da ve diğeri riyaziye ve tıp tedris eden Süleymaniye'de olmak üzere iki kola ayrılıyordu. Süleymaniye Medresesinde çok mühim hizmetleri olan Dâr'ul-Hadis mevcut idi.

Sarf, nahiv, maânî, beyan, bedî', tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimlerin tedris edildiği medreselerin daha sonra ıslahı düşünülmüş ve Abdülmecit devrinde «Medreset'ül-kudât» tesis edilmiştir ki bu, kadı yetiştiren bir müessese olmuştur. İlk resmî teşebbüs 1909'da Fatih Tabhane medresesinde yapılmıştır, İslâmî ilimlerin yanında fizik, kimya, cebir, hendese ve coğrafya gibi ilimler de programa alınmış, fakat bu teşebbüs iyi netice vermemiştir. Nihayet 1914'te şeyhül-İslâm Hayri efendi İslah-ı medâris nizamnamesi ile medreselere yen bir veche vermiştir. Bu nizamnameye göre İstanbul medreseleri «Dar'ül-Hilâfet'il-Aliyye» adı ile bir tek medrese itibar edilmiş, tâli kısmı evvel, tâli kısmı sâni ve âli olmak üzere üç devreye ayrılarak her devrenin tahsil müddeti 4 se-

ne olarak tayin edilmiştir. Tâli sınıfların programında İslâmî ilimler ile beraber müsbet ilimler ve yabancı diller yer alıyor, âli kısımda ise tefsir, hadis, usûl-i hadis, fıkıh, usul-ı fıkıh, kelâm ve arap edebiyatı gibi ilimler okutuluyordu.

Bundan başka bir de «Medreset'ul-Mutahassısın» kurulmuştur ki (a) tefsir ve hadis, (b) fıkıh, (c) kelâm, felsefe ve tasavvuf kısımlarından müteşekkil üç şube halinde çalışmıştır. Taşra medreseleri ayrı ayrı birer programa tabi tutulmuştur. Nihayet Büyük Millet Meclisinin 16 Mart 1924 tarihli kanunuyla medreseler lağvedilmiştir.

Osmanlılar devrinde İslâm ilim faaliyetini kaparken bir hususu unutmamış veya atlayıp geçmiş gözükmemek istemediğimi beyan etmek mevkiindeyim ki o da devlet ricalinin yetiştiği, staj yapıp piştiği bir yer olan ENDERUN mektebidir. Fîlhakika enderun (iç) padişahın hususî hizmetlerini göreceğ ve en yakınlarını teşkil edecek adamları yetiştirmeye mahsus bir nevi mektep idi. Çeşitli safhalar geçiren bu müesseseye sonraları Seferli koğuşu denen küçük bir oda ile büyük oda ve has odaları halinde üç kısımdan teşekkül ederdi. Burada öğretilenler arasında Arapça, Farsça ve din ilimlerinden başka silâh kullanma, ata binme gibi hünerler, hatatlık, musiki, edebiyat gibi güzel sanatlar da mevcuttu. Tedrisat nazarı ve tatbiki idi. Liyâkat ve derece kazananlar saray erkanını ve padişahın yakınlarını teşkil eden ağaahlara yükselirlerdi. Has odabaşı, silâhtar ağa, sır katibi tüfenkçi başı ve benzerleri bunlardan bir kaçıdır. Ve nihayet dar'us-saade ağası "en nufuzlu şahıs idi. Enderun ağaları saraydan dışarı çıkarılınca çok defa beylerbeyi veya vezir olurlardı, eyalet valiliklerine gönderilirlerdi. Enderunlulardan 60 sadrazam, 23 kabudan paşa yetişmiştir. Bir enderun edebiyatı ve bir enderun musikisi bulunduğu gibi bu müesseseye mahsus kelime ve tabirlerle adeta bir enderun lehçesi de mevcut idi.

Saltanatın ilgasıyla bu müessesenin de tarih sayfalarına gömülüp gittiğini görüyoruz.

ÇAĞRI

Bu mevsimde her akşam koydaki
durgun suda
Yosunlu her küçük taş ölümün gözü
gibi.

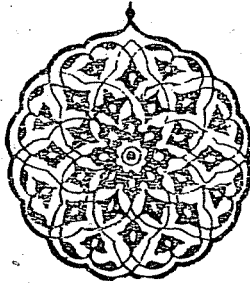
Oturuşta, kalkışta, gülüşte ve uykuda
Kulağında bir ses ki beni çağırır gibi.

Alımda serin rüzgâr, saçlarımdaki
bu kır
Kalbimdeki ürperme yolun bitişi gibi..
Yaprakları yerlere çeken topraktaki sır
Beni de çeker çeker muttasıl çeker gibi..

REKİN ERTEM

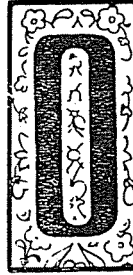
Sosyoloji

Sabri
AKDENİZ

Türk toplumundaki bölünme sebepleri:

— Eğitim ve Lâiklik —

OSMANLILARIN Avrupa karşısında yenilgiye uğraması ve ıslâhat hareketlerinin başlamasıyla Osmanlı-Türk toplumu içinde başın gövdeden, devlet yönetiminin halktan ayrılması şeklinde bir bölünme olmuş; bu bölünme daha sonra eğitim alanına da bu-laşmış ve türlü sebeplerle gittikçe derinleşerek günümüze kadar devam etmiştir.

Lâiklik kavramı Türkiye'ye getirilip milli eğitim kurumlarından, sonuç olarak da toplumumuzun bütününden din eğitimi atıldığı günlerde bu kavramın anlamının iyi bilindiğine inanmak güç, hatta imkânsızdır. Bizimkine hiç benzeiyen hristiyan ülkeleri toplumlarında yüzyıllar süren olayların ve tarih gelişmelerinin sonucu olan bu kavram, din hürriyeti, geçmişi, doğuş nedenleri ve görevi hiç düşünülmeden getirilip, bizim toplumumuzun toprağına bırakılmıştır. Bir yandan bu yeni aşımın ne olduğunun iyice bilinmemesi, öte yandan toplumumuzda yeşerip meyve vermesi için gerekli ortamın hazırlanmamış olması, hiç beklenmiyen, birçoklarımıza batıcı, rahatsız edici, zararlı sonuçlar da vermiştir. Sade bir benzetişle, yetiştirdiğimiz meyve yarı yarıya zehirli, ürettiğimiz çiçekler ağulu dikenlerle kaplı olmuştur. Üstelik hastalıklı gibi de duruyorlar. Lâiklik kavramı da, öteki ithal malı kavramlar gibi, kökleri kendi toplumumuzun toprağında olmadığından, anlamsız kalmakta, fikir hayatımızın ortamı yüzeyinde su üstünde yüzen mantarlar gibi yüzmekte, belli bir yerde duramıyarak esintiye göre şuraya buraya sürüklenmektedir.

Şimdi bir İngiliz ya da Fransız ile bir Türk LÂİK, din hürriyeti kelimelerinden apayrı şeyler anlarlar. Okumuş bir Fransız ile İngilizin kafasında—bu kelime süre boyunca gerilere, çok gerilere, kendi toplum yaşantılarının derinlerine uzanan yankılar uyandırır. Bizlerin kafalarımızda uyanan kısa süreli, güdük, kimimiz için acı, kimimiz için de buruk bir tad veren, ancak duru olmaktan uzak, hepimiz için müphem, bulanık yankıları hayalinde canlandırmağı okurun kendine bırakıyorum.

Dil Kurumunun TÜRKÇE SÖZLÜK'ünde: «Layık— dünya işlerini dinden ayrı tutan. LÂİKLİK — Dinle ilgili olma-

yan işleri dinsel görüşlerden ayrı tutmak.» diye verir.

BÜYÜK OSMANLI LÜGATI (A. Rıza ve S. Alp): lâik— Din ve dünya işlerini ayıran.

REDHOUSE — Papaz olmayan kimse, ruhanî memuriyeti olmayan.

Webster - **LAIC** - Secular - (dünyevi) der.

Bizim sözlüklerimiz bu kelimeye kendimize göre zorladığımız anlamı veriyorlar. Yalnız daha derin bir yoruma gidilirse bir anlam taşır gibi görülen cümlelerin ardında tutarlı bir anlam bulunmadığı, çelişmelerle dolu, içinden çıkılmaz bir boşluk olduğu görülür. «Dünya işlerini dinden ayrı tutan.» «Din ve dünya işlerini ayıran.»

Bu tanımlamaların ardında «Din bir öbür dünya işidir.» anlamı görülmektedir. Böyle bir faraziyeyle tartışmağa girmekle daha başlangıçta yanlış bir yol tutmuş oluyoruz. Şimdi soralım:

— Din, bir dünya işi midir, yoksa öbür dünya işi midir?

Bu sorunun iki cevabı olamaz. Bizi öbür dünya için hazırlamak istese de, din bir dünya işi, bu dünya ile ilgili bir iştir. Doğrusu, bilinen bir gerçektir ki dünya kuruldu kurulalı din, kişilerin öbür dünyadaki davranışlarını değil bu dünyadaki davranışlarını düzenleyegelmiştir. Öyleyse şimdi bize lâiklik ya da kendimiz bulacağımız yeni bir kavrama uyararak dinin etki alanını sınırlamak, öte yandan Kuran-ı Kerimin baştanbaşa yeniden çağımıza göre yorumunu yapmak, yapacak kişileri yetiştirmek düşünüyor; yoksa, bugüne değin olduğu gibi, dini bir yana itmek, toplumun yaşantısından atmak değil. Böyle bir tutuma gidildiğinde görülecektir ki bir takım konularda din ile devlet işi, millet çıkarına birleşecek, milletin huzuru için yararlı olacaktır. Gene soralım: Fizik, Kimya, Matematik v.b. benzeri konular öğretimine dini karıştıracak mıyız? Şüphesiz ki, **HAYIR**.

Öte yandan çocuklarınıza yeterli din eğitimi verecek miyiz? Gene aynı kesinlikle: **ŞÜPHE SİZ Kİ EVET.**

Kendilerine «aydın» adını takarak geri kalan herkese yüksekte bakan bir takım kişiler, 300, 3000 hatta 30 000 kişi olsun, kendi açılarından toplum hayatında artık dinin yeri olamayacağını sanabilirler. «Biz din istemeyiz dinin, geleneklerimizin hiç bir gereğini yerine getirmeye lüzum yok.» diye düşünebilirler. Kendileri için, kendi hayat tecrübelerinde böyle olabilir. Sözlerinin anlamı kendi şahsımız için» sınırlarını dışına çıkamaz. Kaldı ki bunda da yanlış olabilirler Gene de böyle düşünüyor diye kimseyi kınamayız. Ancak bu 300 ya da 3000 kişi başa

geçip yönetimi ele alır, 32 milyona «Siz de bize uymak zorundasınız.» der, en masum dini ve geleneksel davranışlarını önleyecek yasalar çıkarır yahut var olanları böyle yorumlarsa; milletin çocuklarına kendi dininin bilgisinin verilmesi ve hiç olmasa en önemlilerinin uygulanmasının öğretilmesini yüzünü ekşiterek karşılar; dine, geleneğe bağlılıkla ilgili en akla uygun, kimseye zarar gelmek şöyle dursun, kesin yararı dokunacak istek ve uygulamaların belirtisi karşısında «taviz veriliyor!.. irtica hortluyor!.. Yobazlar ülkeyi kapladı!.. Halkı aldatıyorlar!.. Atatürk ilkeleri çiğneniyor!» (kendi dediklerini yaparsa halk aldanmış, aldatılmış olmaz!) gibilerde kıyameti koparırlarsa bu davranışı anlayamamakta halk da, herkes de mazurdur. Bütün bu yaygara dinin geçmişte kötüye kullanıldığı, kötülöklere alet edildiği gerekçesiyle, Atatürk ilkeleri ve bu ilkelerden biri olan lâiklik adına sığınarak koparılıyor. Atatürk geldi, millete hizmetler etti, gününde milleti yönetti. Ama bugün Atatürk mezardadır. Onun ilkeleri diye tutturup onun ölüsü adına kendi akıllarına eseni bize yaptırarak isteyenlere kimse kulluk etmek zorunda değildir. «Hakimiyet bilâkaydüşart milletindir.» Bu nasıl halk hâkimiyetidir ki halkın birçok istek ve eğilimleri gerilik, yobazlık v.b. damgalar vurularak bir yana itilir?... Bizinkisi millet hakimiyeti değil düpedüz bir aydınlar (ne yazık ki sözde, yetersiz aydınlar) diktatöryası olagelmıştır ve Atatürk ilkeleri diktatöryası kılığında bunu yürütmek çabasındadırlar.

Din söz konusu oldu mu, bu konuda pek ahngan olan kozmopolit eğilimli benliksiz aydınlar, hiç bir dine, millete ya da ülkeye bağlanmamağı öngören masonlar hemen tarihten, özellikle Osmanlı Tarihinden örnekler getirerek taassubun, yobazlığın bize, Türk ulusuna ne büyük kötülükleri dokunduğunu —dinin ne taassup ne de yobazlık olmadığını bile anlatır ve bizi uyarırlar. Şimdi bir kez bugün birçok yeni araştırmacılar dinin Türk toplumuna geçmişte büyük kötülüğü dokunduğu iddiasını şüpheyle karşıyor, din tepkilerine bağlanan olayları en azından yeni baştan incelemeyi, yorumlamayı gereksiniyorlar. Kaldı ki dinin —bizde müslümanlığın— eskiden kötüye kullanıldığını kabul etsek bile bu doğru dan doğruya dinin ve dinliliğin kötü olduğunu göstermez. Dinin, dinliliğin kötü, zararlı olduğunu, yalnızca bize öğrettiklerinin, bizden belediklerinin, kötü, zararlı olduğunu ortaya koyarak isbat edebiliriz. Yoksa geçmişte din adına bir takım kişiler kötülöklere işledi diye bugünkü dinde dini uyanışı, dine ve dinliliğe dönüşü baltalamağa, kötölemeğe kalkmak bir adamı babası, dedesi, dedesinin dedesi

cinayet işledi diye adalet adına yargılayıp asmağa benzer. Gerçekte din doğruyu, iyiyi, güzeli, hakkı, sabırlı olmağı, bencillikten sıyrılmağı öğretmek yollarından biridir ve dini kötüyü kullanmak, kendi çıkarlarına işletmek yolunu bulanların çıkması bile toplumumuzda küçümsenemeyecek bir yeri bulunduğunu ve yüzüstü bırakılmıyacağını gösterir.

Uygulamada lâikliği — din işlerinin, din öğretim ve eğitiminin yüzüstü bırakılması anlamına alanların bilinc altlarında, bu gibilerinin müslümanlık karşısındaki olumsuz - duygusal yönelti ve davranışlarının ardında, müslüman olmamızın ilerlememize engel olduğu kuruntusu vardır. Hatta, Türkler vaktiyle müslümanlık yerine hıristiyanlığı kabul etselerdi bugün durumumuz başka olur, Rus Sovyet İmparatorluğunun yayıldığı geniş Asya ülkeleri üstünde büyük, görkemli bir Türk devleti bulunurdu, demeğe getirenlere rasladım. Bu lâikirdıları söyleten şüphe ki aşağılık duygusu ve ondan kurtulma çabasının uyardığı bilinçaltı bir hıristiyanlaşma isteğidir (1). İslâmiyete biz Türklerin neler kazandırdığını düşünürken bizim de müslüman olmanın kazandıklarımızı unutmamalıyız.

**

Bilindiği gibi bütün Türkler müslüman olmuş değillerdir; içlerinde hıristiyanlığı kabul eden boylar da vardır. Ancak su götürmez bir gerçektir ki yalnız müslüman olan Türk toplulukları büyük varlık göstermişler, küçükü büyüklü birçok devletlerin kurucusu, uygarlık yaratıcısı olabilmişlerdir. Oysa hıristiyan olanların bir varlık gösterememeleri şöyle dursun benliklerini, hatta dillerini bile koruyamamış, hemen hepsi eriyip gitmişlerdir. Osmanlı Türklerinin davranışlarını din, müslümanlık büyük ölçüde etkilemiştir. Bilindiği gibi batıya doğru yayılmada başlıca etken hakkı, doğruyu, İslâmın nurunu başka ülkelere götürmektir. Osmanlı toplumunda çağlar boyunca dinin yerini, bize öğretilen yalan ve önyargılardan sıyrılarak incelememiz gerekir. O zaman görülecektir ki dini davranışlar çağdan çağa değişikliğe uğramıştır; (Bu arada softaların davranışlarındaki değişme ve gelişmeler ayrıca ilgi çekici, aydınlatıcı bir inceleme konusu olabilir.) din sömürücülüğü de başka alanlardaki bozulma, çözülme ve tutum sakatlıklarının din alanına bulaşmasından başka bir şey değildir.

Şimdi devlet 5-10 yıl öncesine değin «Ben lâikim, din işlerine karışmam» diyordu. Bununla da kalmadı «Benden başkası da bu işe karışmıyacak.» dedi. Bu, sonunda Türk toplumunda dinin yeri yoktur, unutulsun.» anlamına geliyordu. Çünkü devlet din işlerini

bir yana iter, başkalarının da ilgilenmesini önlerse yeni yetişen kuşaklara dini, gerek bilgi gerekse uygulamada, kim öğretir ki!... İşte Türkiye Cumhuriyetinde lâiklik ilkesinin en aksak, ona acı bir anlamsızlık veren yönü budur. Herkes çocuğuna dinini öğretebilir, herkes camiye gitmekte serbesttir, demek boş bir kelime dizisi olmaktan öteye gidemez. Öyle ya, yurdumuzda 1000 anababadan 999'u çocuğuna din eğitimi verebilecek durumda, gerekli bilgiye sahip olmadığına göre, böyle bir lâiklik anlayışı, din eğitim ve öğretimi imkânlarını ortadan kaldırmakla, dinsizliği öngörmekle birdir. Ama yöneticileri bu tutumu benimseyen bir toplum diasızlaşır mı? Hayır? toplum ihtiyacını başka yollardan, kendi kendine karşılama yoluna gider. Ancak iyi örgütlenmemiş, bir düzene konulmamış olan bu karşılama yetersiz olur ve zararlı sonuçlar daverebilir. Böyle din öğrenimi ve uygulaması kendi bildiğine bırakılan toplumlarda hurafeler alır yürür. Çünkü bir örgüt içinde, eğitim yollarından yetiştirilmeyen din adamlarını toplum kendi içinden raslmasına, sağlam yetişme ve bilgiden ziyade çıraklığa, duygusal bulanık davranışlara dayanan yollardan yetiştirir ve bu din adamı da toplumun ihtiyacını ancak kendi biçiminde, çarpık bir biçimde karşılar. Cumhuriyet çağında Anadolu'da türeyen, halka acayip öğütler veren, din adına şaşılacak

(1) Bu davranışın din konusunda yarattığı korkuya örnek olarak bir din dersi öğretmeniyile aramızda geçen bir konuşmayı buraya alıyorum:

— Namazın nasıl kılındığını öğrencilerimize derste öğretiyorsunuz, değil mi?

— Öğretiyorum.

— Pekii uygulamasını nasıl yapıyorsunuz?

— Ben kendim yaparak gösteriyorum.

— Sınıfta namaz kıldırılmaz mısınız? Yüzünüzü manen kibleye dönmüş kabul ederek, sıralarda otururken?

— Belki, kıldırılabilir. Akhıma gelmedi.

— Peki, hiç cuma namazına götürdünüz mü öğrencilerinizi?

— Hayır, götürmedim.

— Neden?

— Müdür izin vermez?

— Fizik, Kimya öğretmenleri bütün gün izin alarak çocukları fabrikalara; tarih öğretmeni müzelere götürüyor da neden siz camiye götürüp bir cuma namazının nasıl kılındığını gösteremeyesiniz? Bu da aynı şey, ders uygulaması, değil mi?

— Müdür iyi, olgun adamdır; kendisi bunda bir sakınca görmeyebilir ama gene de korkar, çocukların camiye götürülmesine izin veremez.

budalaca hikâyeler anlatan binlerce hoca — topluma gerçek hoca ya da onun yerini tutup görevini yapacak kişiler verilmediğinden, işte meydana böyle boş bularak türemişlerdir.

Türkiye'de lâikliğin anlaşılmasının, sürekli bir çatışma konusu ve nedeni olmasının, onu oturtacak bir yer, yerleştirecek bir gedik bulunamamasının önemli nedenleri vardır. Bir kez bugünkü duruma bakalım: «Biz lâik bir devletiz.» diyoruz; «lâik devlette din işleri ile devlet işleri ayrıdır.» diyoruz. Ama gelgelelim Diyanet İşleri Reisliği adında bir devlet dairesimiz ve Milli Eğitim Bakanlığı içinde bir Din Eğitimi Genel Müdürlüğümüz vardır. İmam Hatip Okulları, Yüksek İslâm Enstitüleri açmıştır devlet. Bu ne perhiz!... diyesi geliyor kişinin! Devlet bir yandan «lâikim, lâik devleti din işleri ilgilendirmez» diyor, öte yandan, en ince ayrıntılarına değin din işlerini eline alıyor. Neden böyle oluyor bu? (Kendimizi aldatmağa yeltenmeden konuşalım.) Bir müslüman toplumun bir hristiyan toplumu biçiminde lâik olması imkânsızdır da ondan. **BİZ DİN İŞLERİNİ DÜRÜSTÇE, TOPLUMUMUZ YARARINA DÜZENE KOYMAK YA DA DİNSİZLİĞİN VE HURAFENİN MİLLET İÇİNDE BAŞIBOŞ YAYILMASI VE BU BAŞIBOŞLUĞUN SONUÇLARINI GÖZE ALMAK ŞIKLARINDAN BİRİNİ SEÇMEK DURUMUNDAYIZ VE BUGÜN, İSTEKSİZCE DE, GÖRÜNÜRDE DE OLSA, DİNLİLİĞİ SEÇMİŞ GÖRÜNÜYORUZ.**

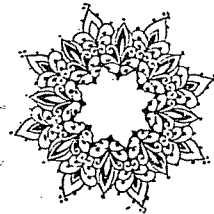
Müslüman toplumlarla hristiyan toplumlar arasındaki bu fark iki dinin doğuş ve tarihi gelişmelerindeki ayrılık ve benzezmelikten gelmektedir. Cami, kilise ya da hristiyan dünyasındaki kilisenin görevini yapar durumda olsaydı Türkiye'de de Fransa'dakinin tıpkısı bir lâik düzen kurulabilirdi; ama cami kilise değildir olamaz da. Kilise bir teşkilâttir, cami her şeyden önce bir ibadet yeridir.

Hristiyanlık daha başlangıçta Sezarın ülkesinin içinde ancak devlet yönetiminin dışında, ondan ayrı, bağımsız olarak doğup yayılmış, kendi yağıyla kavrulmuş, keni çerçevesi içinde cemaatinin din işlerini, din eğitimi yürütmek için gerekli örgütü kurmuştur. Kendisine yöneltilen «Sezar'a vergi vermek caiz mi?» sorusuna İsa'nın cevabı hristiyanlıktaki bu devlet ve din işleri ayrılığının açık ifadesidir: «Sezar'ın hakkını Sezar'a Tanrınınkini Tanrı'ya veriniz»

İslâmiyet hristiyanlığın aksine ilkbâştan, başında peygamberimizle, bir devlet olarak gelişmiş, yayılmasında devletin büyük payı ol-

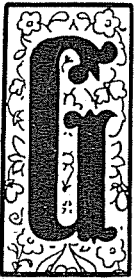
muştur. Bundan ötürüdür ki müslümanlığı yayma ereğine kendilerini adanmış kişilerden meydana gelen, ana teşkilât kiliseye bağlı, bir misyonerler örgütü de kurulmamıştır müslüman ülkelerinde. Daha doğrusu böyle bir örgüte ihtiyaç duyulmamıştır. Peygamberimizin gününden başlayarak son Osmanlı Padişah-halifesinin gidişinedeğin, din işleri devlet işlerinin önemli bir kısmını teşkil etmiştir. Hristiyanlıkta din işleriyle devlet işlerinin birbirine karışması, daha doğru bir deyişle kilisenin devlet işlerine el atması, kuruluşundan çok sonra olmuştur. Romanın Hristiyanlığı kabul etmesi ve Hristiyanlığın hızla yayılmasıyla her yana kol atan kilise zenginleşmiş, güçlenmiş, hatta ordu kurmuş ve maddî-manevî gücüne dayanarak, krallara bile buyurur duruma gelmiştir. Böylesine güçlenen kilisenin devlet işlerine de karışması, toplum düzenini, kişilerin davranışlarını ilgilendiren her şeyi kendi bildiğine, kendi dilediği biçimde düzenlemeğe kalkışması tabii idi. Hristiyan batı ülkelerinde lâiklik hareketi kilisenin devlet yönetimine yerli yersiz burnunu sokmasına karşı gösterilen tepki ve en sonunda, yeniden bu bakımdan cılız düşmesiyle, devletten kovulması, kendi işine, kendi çalışma alanına dönmesi; kısacası, kesin bir ifadeyle, devlet işleriyle kilise işlerinin ayrılmasıdır. Kilisenin devlete buyurmak gücünü yitirmesi, buyuramaması, hiç bir yurddaşı şöyle ya da böyle davranmağa zorlayamamasıdır. Ancak bu ayrılma kilise teşkilâtının ortadan kalkması, kilise okullarının kapanması, kilisenin din ve uygulamasından menedilmesi ya da —yurddaşları fi'len zorlaması dışında— sınırlanması demek değildir. Bunlar yapılsaydı hristiyan batı ülkelerinde de bizim Cumhuriyet lâikliğine benzer bir lâiklik getirilmiş olurdu. Oysa bugün hristiyan batı ülkelerinde kilise toplumun dinine sahip çıkar, din işlerini bildiği gibi yönetir, okullar açar, isteyenlere din eğitimi verir, onları dini geleneklere göre yetiştirmeğe çalışır, hatta parti kurup siyasete karışır. Bu işleri yürütebilmek için halktan yardım toplar, kilise vakıflarının gelirini kuruşu kuruşuna kullanır, ayrıca devletten de yardım görür.

(Devam edecek)

İBRET ALINACAK ÇOK ŞEYLERİMİZ VAR. AMA, ALABİLENLER NEREDE?

Hüsnü DİKEÇLİGİL

elişmiş, az gelişmiş ve gelişmemiş; bütün dünya milletleri iç ağrıları çekiyor. Halinden memnun olanı yok! İştahlar kabarmış ve şahlanmış, tatmin edinilmesine imkân yok. Gelişmiş olan milletler diğer ülke insanlarını biraz daha sömürmek istiyor. Geri kalmış ülkelerde yaşayanlar da bunlara hırsıyla bakıyor. Velhasıl, huzursuzdur dünya... Ve bütün dünyanın insanları!

Hiç şüphesiz ki, bizde bu dünyada yaşıyoruz. Diğer milletlerden huzursuzluk bakımından hiç bir farkımız yok, dersek yalan söylemiş olmayız. Çeşitli ideolojik çarpışmalar, bu ideolojik fikirler etrafındaki kümelenmeler, kümelerin birbirine karşı husumetleri.. Öteyandan bir ruhi buhran; ruhi buhrandan doğan anarşist bir ruh hali. Gittikçe birbirini sevmeyen, nefesine dönük insan ve taklitten öteye geçemiyen münevver tipleri... Neticede marazî bir cemiyetin, ruh halini belirten gündelik tâze olaylar. Yani çeşitli cinayet şekilleri, gayri ahlâki davranışlar, rüşvet ve yolsuzluk halleri ve Müslüman Türk milletine yakıştırılamayan bir çok hâdiseler; hasta bir cemiyetin hastalığının teşhisine yeter ve artar bile..

Esefle kaydedelim ki, bunu hiç bir kimse umursamıyor. Her siyasî cemiyet veya iş adamı, vazifeli kendi dümenini yürütmeğe çalışıyor. Eğer, hâdiselerin akışı, gündelik hayatına bir nakise getiriyorsa, hiç bir şeye aldırmış etmiyor. Ortalığı gül-gülistanlık görüyor ve câli davranışlarıyla da göstermeye çalışıyor. Bir çoklarının ahlâk felsefesi bu. Daha doğrusu bozulma devrimizin teşrihini güzelce dile getiren: «Bana değmiyen yılan bin yaşasın» deyimi!...

Bu hastalık yalnız idare edenlerde değil, çoğunlukla cemiyetimizin bünyesine işlemiş. Kendisini pahalıya satmak isteyen tüccarı da, birçok esnafı da, yüksek perdeden atan aydınları, bilim adamlarının çoğu da böyle. İlerisini aslâ düşünmeyen ve düşünmek istemiyen, her gün kesesini biraz daha kabartmağa çalışan zenginleri de böyle... Ve öyle ki, bakar olupta, göz

çanakları nemlerle dolu kimseler de bunun dışında değil!.

Bunun sebebini bakar kör oluşumuzda, kalb gözümüzü büsbütün kaybedişimizde, en yakın mazimizden dâhi, ibret dersi almak istemeyişimizde aramaklarımız elbette doğru olacaktır. Yattığı yer nur olsun, İbn-i Haldun: «Dününü unutanların bu günü olur mu?» sözünü söylerken geleceği görmüş. İnsanların bir zaman gelip, mazileri ile ilgilerini keseceğini düşünmüş. Tarihin seyrini bu satırına sığdırmış ibret dersi olsun diye.. Ne yazık ki alınmamış ve alınmakta istenilmemiş. İdare edenler keyfini kaçırmamak için, nefsinde fedakârlığa aslâ razı olmamış, olunmuyor da.. Bizim dünümüz var; dünümüze nazaran ve ona lâyık bugünümüz yok! Hep elavuç açmakla geçiyor günümüz. Eğer dünümüze nazaran bugünümüzün olmasını istemiş olsaydık, başka milletlerin bize avuç açmaklığı gerekirdi. Bizim onlara değil!

Millet olarak bizim dünümüz acı, tatlı hatıralarla dolu. Bu tatlı, acı hatıralardan dersler alabilseydik, en müterakki milletlerden olurduk. Ciltler dolusu eserler yazılmış, bunlar yetmiyormuş gibi, yurdumuzun tapusu olan tarihi binalarımızda gerçekler en veciz bir şekilde dile getirilmiş; ibret alınmış diye.. Biz bunlardan yalnız birinin üzerinde duracağız:

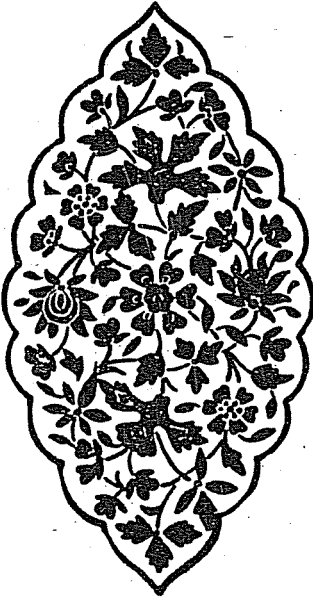
Yeşil Bursa'mızda bir Ulu Camimiz var. Onu Yıldırım Bayezit Han yaptırmış. Ulu kişiler ululamış. Sanatkârlar göz nuru dökmüş. Her şey yerli yerine oturtulmuş. Madde mânayı, mâna da maddeyi kuşatmış. Ortada şadırvan gönüllere serinlik serper. Camiin içindeki kupbeyi duvarları Âyet ve Hadisler süsler. Bir Hadis-i Şerifin meâli mü'minlere şöyle seslenir: «Birleşmekte rahmet, ayrılığa ise azap vardır.» Evet mü'minler camide birleştikleri gibi, dış âlemden de birleşmişler, birbirinin sevinçlerine, kederlerine iştirak etmesini bilmişler, camilerin içersinde olduğu gibi, dışarıda da safalarını sık tutmuşlar, böylece cihan-şümül bir devlet kurmuşlar, el açmamışlar, elaçtırmamışlar. Ayrılık, gayrılık gütmemişler, birbirlerinin mütemimi olmuşlar da cihana meydan okumasını bilmişler. Sonraları bu güzel buyruk gönüllerden silinmiş, olanlar ise hepimizce malûm...

Yükseliş devrimizin basamak noktası ve onun sembolü olan Ulucami'deki her âyet ve Hadis ayrı mâna taşır. Bunun dışında çıkış kapısının üzerindeki eski harflerle (Üç Vav) harfi en derin hükmü taşır. Camiin deliline sorduğunuz zaman, delil size şöyle izâh eder bunu:

«— Her kes affedilebilir. Ancak üç kişi affedilemez: Vekil, veli, vasi olanlar.»

Çok derin, düşündürücü, mânalı ve şümüllü, aynı zamanda da veciz bir ifadedir bu! Öbür dünyada üç kimse affedilemeyecek: veli, vekil, vasi!... Düşünülecek olursa bunlar en büyük mes'uliyeti üzerine almış bulunan kimseler. Bunun dışında olan kimse de tasavvur edilemez gibi bir şey. Çünkü herkes kademe kademe, derece derece bu sorumluluklarla yüklü. Hele devleti idare edenler tam anlamıyla bu sorumluluğun içerisindedir. Üzerlerine büyük mes'uliyeti almışlardır. Bir milletin bekası, istikbâli devleti idare edenlere bağlı. Eğer bir milleti idare edenler tam mânasıyla veli, vekil ve vasi iseler o millet elbetki yükselecek, istikbâle emin adımlarla ilerleyecektir. Yok, değilse, o millet yükseliş kaydedemeyecektir.

Veli, vekil vasi olan devlet adamları, kademe kademe idare edenler nefsinin esiri olmamalı, doğruluktan, faziletten, adaletten ayrılmamalıdır ki, hakiki mânasıyla velilik, vekillik, vasilik, vazifesini yapabilsinler ve yapabilmiş olsunlar. Aksi halde hiç bir zaman kendilerini mes'uliyetten kurtaramazlar. Bakarkör, hele kalb gözü büsbütün kapalı olmamalıdır devlet adamlarının. Maziden ibret alarak atimizi görebilmeli. Her gün, her an nefsinin mürakabeye çekebilmesi. Bir milletin vekili, velisi ve vasisi olduklarını hatırlarından çıkarmamalıdır. Bu mes'uliyet hissi aileden başlar, üst kademelere kadar, her vazifelide derecelenir. Yüce mes'uliyet duygusuna sahip olan cemiyetler ise yükselir. Bunun aksi olan topluluklar da alçalır. Dünümüz çok şanlı ve ibret alınacak tarafları pek çok. Yeterki bugünümüzün sağlam olabilmesi için dünümüzü unutmayalım...

Sorumuz Söylüelim

Suallere Cevaplar

Hazırlayan:
GAZİ MERT

● — M. ABDUH ve FAİZ

Çorum'dan sayın Mehmet AKSOY: «Cemâleddin-i Afgâninin talebesi Muhammed Abdüh'un zarûret şartıyla fâizi helal kıldığı yâni faizle para alınabileceğine fetvâ verdiği söyleniyor. Doğru olabilir mi? Buradaki zarûret'in ölçüsü ne olabilir?»

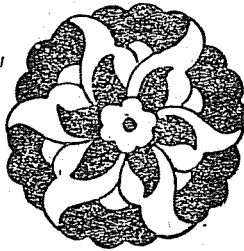
İslâm'da, zarûret karşısında haram diye birşey kalmaz. Bu hakikat meccelle'de "Zarûretler haram olan şeyleri mubah kılar" maddesiyle hülâsâ edilmiştir. Binaenaleyh, ortada zarûret mes'elesi bahis mevzuu olunca, fetvayı Mısır Müftüsü Muhammed Adüh'un veyahut bizzat Cemâleddin-i Afgâninin vermiş olmasının hiçbir ehemmiyeti yoktur. Çünkü yukardaki arzettiğimiz kâide istisnâsı olmayan umûmî kâidelerdendir ki; Müslümanın diyen herkesin bunu bilmesi lâzım'dır. Ancak sizin de sorduğunuz gibi zarûret mes'elesini sınırlandırmak mühim bir mes'eledir.

Birşey bir parça lâzımdır diye hemen zarûret hükmünü vermek doğru değildir. Zarûretler çok defa ölümle ölçülürler. Meselâ: Açlıktan ölmek için ölmeyecek kadar domuz eti, lâşe gibi şeylerin yenilebileceğini; susuzluktan ölmek için ölümü önleyecek kadar kan veya içki nevelerinden bir şeyin içilebileceğinin câiz olduğu pek çok fıkıh kitaplarımızda mukayyedir.

Bu arada şunu da arzedelim ki; "Zarûretler ancak kendi miktarlarıncâ tayin olunurlar." Yâni; Zarûret var diye haram olan şeyden karnını doyuracak derecede yiyip-içmek mubah olmaz. O haram'ın ancak ölümü önleyecek bir-iki lokmasıyla, bir-iki yudum içkisi mubah olur. Fukahamız umûmî belvâ hâlini alan yâni herkesin başına gelen ve korunulması güç olan şeyleri de zarûretten saymışlardır.

Bizce fâiz muamelesi ancak şu sûretle câiz olabilir: Farzediniz ki; Kışın en şiddetli ânında, Anadolu'nun ücra bir köyünde fakir bir alienin evi yıkılmış.. Kendisine mâlî yardımında bulunabilecek bir tek komşusu da yok... Fakir âile, çocuklarının hayatını ölümden kurtarmak için fâiz muâmesi yapmaktan başka çare de bulamıyor... İşte buna Allahûâlem zarûret hükmü verilir ve muâmele câiz olur.

Eğer sorunuzda bahsettiğiniz gibi Muhammed Abdüh buna benzer bir zarûrette faize fetva vermiş ise, bunu faizle para alınabileceği manasında anlamamak lâzımdır. Çünkü İslâm'da fâiz haramdır ve bu; el-Bakara Suresi, âyet: 275-276-278, Âl-i İnrân Suresi âyet: 130; En-nisa suresi, âyet 161; er-Rûm suresi âyet 39 ile ve pek çok Hadis-i Şeriflerle sâbittir.

● — SADAKA-İ FITİR, KURBAN ve ZEKÂT :

Rize'den sayın Abdülkerim SARAÇOĞLU: «Sadak-i Fitrın Kurbanın ve Zekâtın nisabları ne kadardır?»

Sadaka-i Fitrın, Kurban'ın ve Zekâtın nisablarının ne kadar olduğu Mecmuamızın Yıl: 1, sayı: 8, Mart 1968 Hukuk Bölümünde İst. Yüksek İslâm Enstitüsü mezunu ve A. Ü. İlahiyet Fakültesi doktora talebesi bir arkadaşımız tarafından mufassal şekilde anlatılmış, ayrıca: Yıl: 1, Sayı: 5, Aralık 1967 Sorunuz Söyleyelim sahifesinde de bir bayan okuyucumuza verdiğimiz cevapta zekât'ın nisabı hakkında geniş izahat vermiştik.

Mecmuamızın 5 ve 8. sayılarına bakmanız şayan-ı tavsiyemizdir.

● — MOTİFLERİMİZ

Eskişehir'den sayın Osman SAYARSOY: «İslâm Medeniyeti mecmuasının kapağındaki ve iç sayfalardaki motifler'e dikkat ediliyor mu? 6 köşe olup ta İslâm Düşmanı Yahûdilerin arması olacağına 8 köşe olsa da Câmideki Allah, Peygamber ve Hülefâ-i Râşidini temsil etse olmaz mı?»

Hasasiyetinizi tebrik ederiz. Her islâmî Meselede hassas olmak takdir-i şâyandır ve dinî bir vazifedir. Yalnız bu hassâsiyyet, her şeye septik (şüpheli) nazarlarla bakmayı gerektirmez. Zira; hoşgörülük ve iyi niyyet de İslâmî vazifelerdendir. Müslüman her zaman ve mekânda daimâ insanların kötü ve eksik taraflarını değil, iyi taraflarını da görmeğe memur insandır. Mukaddes Kitâbımızdaki şu âyet-i kerime bunu en güzel şekilde dile getirmektedir: ««Senin için hakkında kat'i bilgi olmayan şeyin ardından gitme.» (El-İsrâ, s. 36).

Peygamber efendimizin bir çok Hadis-i Şerifleri de bu meseleyi bütün cepheleriyle aydınlatmaktadır. Bir Hadis-i Şerif'te: «Muhakkak ameller niyetlere göredir!..» buyrulmaktadır.

Bu husus, Mecelle-i Ahkâm'ı adliyyemizde de şöyle ifadesini bulmuştur: «Bir şeyden maksat ne ise hüküm ona göredir!..»

Mecmuamızda kullanmış olduğumuz motiflerin bazılarının 6 köşeli olması, hiç bir kötü düşüncenin mahsulü değildir. Motifler sadece mecmuamızı süslemek gayesiyle kullanılmaktadır.

Yüce Allahımızın K. Kerimde lânetlediği Yahûdî milletine düşman olmak, dinî vazifelerimizdendir.

Birçok mahrumiyetler içerisinde İslâmın ilmini tahsil eden ve hayatlarını o dâvaya hasreden kimselerden şüphe etmek doğru olmasa gerek. Kaldı ki her 6 köşeli olan şey, mutlaka Yahûdî sembolü değildir. Öyle olsaydı geometriden altıgeni çıkarmak, ecdâd yâdigârı camilerimizdeki altı köşeli motifleri kaldırmak icap ederdi ki böyle bir durum İslâmın ruhuna mugâyır olsa gerektir.

İslâma karşı gösterdiğiniz hassasiyetinizin devamını temenni eder, en küçük kusurlarımızda bizleri ikaz etmenizi dileriz.

● — CAMİ YAPTIRMAK

Malatya'dan sayın Mehmet S. SELÇUK: «Bir kimse İslâmiyyetin hakarete uğradığı, Müslümanların birliğinin bozulduğu bir devirde Vahdeti te'mine, Emirbilmağrûf - Nehyanilmünker yapmaya yarayacak bir parayı Câmî yaptırmak için harcasa Ahmaktır, Aptaldır.» Yukarıdaki düşünce doğru mudur?

Bu hususta müracaat ettiğimiz pek çok âlimler çeşitli fikirler serdettiler. Bir kısmı tamâmen doğruluğuna hükmetti. Bazıları doğru olmayacağı fikrinde birleşti. Her ne kadar Necip Fazıl'ın öncülüğünü yaptığı 1. Grup: «Bundan daha doğru bir cümle olamaz» diyorsa da biz bu fikre tamâmiyle iştiyak etmiyoruz. Birlik ve berâberliğe daha çok muhtaç olduğumuz bir devirde yapılan iyi işler için biririmizi kötülemeğe hakkımız yoktur. Her ne suretle olursa olsun, Câmî yaptıran bir kimseye Ahmaktır, Aptaldır diyemeyiz. Allahın Resulü zor şartlar altında da olsa bir yere ayak bastığı anda oraya bir mâbed yaparlardı. Onun yolunda gitmeye çalışan insanlara Ahmak ve Aptal tâbirini kullanmak doğru olmasa gerektir. Esasen camî yaptırmak da Emirbilmağrûf Nehyanilmünker içine girmektedir.

Bugün için Müslümanların vahdetini (birliğini) temin edecek camiden başka müessir bir irşat yeri tasavvur edemiyoruz. Herşeyden önce Caminin kıymetini, hikmet-i meşrûiyetini bilmek lâzımdır. Düşününüz!... 5 vakit namazda, Müslüman halkı Cuma ve bayram günleri gibi camiye toplayabilesek ve onlara tam bir İslâmî şuur verebilsek, hiç bir neşir vasıtasının yapamayacağı cemaatlaşma şuurunu ve toplu hareket ruhunu aşlamış olmaz mıyız?

Bugün sorunuzda bahsettiğiniz kimse, kalkıp da koskoca Bayezit - Sultan Ahmet - Süleymaniye - Selimiye...nin hemen yanına camî yaptıracağını diye iddiada bulunmaz herhalde... Ve hiçbir akıl ve iz'an sahibi kimsenin; «Mabetsiz şehir yaptık!...» diye öğünen bir zihniyeti tepetaklak ettirmek için mâbetsiz şehirlere, bilmem kaç bin nüfuslu köylere camî yaptıran kimseye Ahmak, Aptal demeye hakkı olmasa gerektir.

Ama Müslüman, zamanın ihtiyaçlarına göre hareket etmeğe de mecburdur. Bunu inkâr etmiyoruz. Yüzelli yıldan beri millî bünyemizde devam eden insafsız yıkımlar, neslimizi ruh kökünden ayıran, kafasını bomboş, havaî şeylerle dolduran idealsiz, fıkirsiz, şursuz bir gençlik yetiştirmek için uğraşan millî kültür yoksunların bilmesi ve hal çaresi için istikbalin isimsiz kurmaylarını yetiştirmek için Bağdat, Endülüs medreseleri, İstanbul'da Fâtih'in ve diğer hükümdarların inşa ettikleri bugünün Üniversitesi mesâbesinde olan medreseleri, Selçukluların Konya'daki medreseleri ve nihayet Mısır'ın Ezheri gibi gerçek İslâmî okullar açması ve daha birçok sosyal hizmetlerde bulunması lâzımdır. Bunu kabul etmekle beraber Camî yaptıran kimseye Ahmak ve Aptal demeye ve dedirtmeye dilimiz varmıyor, gönüllümüz razı oluyor.

Laiklik maskesi altında lâikliğin tepetaklak ettirildiği bir cemiyette Müslümanlar, emribilmağrûf,

Nehylanilmünkerin şuuruna ermeden Cami yaptır-
ran bir kimseye Ahmak, Aptal diyerek, ikisini bir
arada mecedemez, onun münakaşasını yapmakla
vakit keybederse bu memleketin yaşadığı çorak ve
kurak devirleri bilen yurtseverlerin ümidi kırılır ve
bu davaya en küçük bir sempatisi olan herkesi kah-
reder. Güçlü kalmak, birlik olmakla mümkündür.

● — KÖPEK SATMAK

Konya'dan sayın Yusuf İŞİCİK: «Hadis-i Şerifte kö-
pek satmak men edilmektedir. Pekâlâ; fev-
kalâde kabiliyet derecesine ulaştırdığı köpeği
satması da bir insana yasak mıdır?»

Köpeğin satışı ekser-i ülemâya göre yasaktır.
Bunu Ebu Mes'ud-u Ensâri (R.A.)den rivayet edilen
şu Hadis-i Şerif açıkça göstermektedir: «Resûlullah
(S.A.V.) köpeğin kıymetinden, fâhişenin mehrinden
ve kâhinin gelirinden nehîy buyurmuştur.»

Evet!... Köpeğin kıymeti ibâre-i nâss ile satışı
da delâleti ile haramdır. Hadis; öğretilmiş ve öğre-
tilmemiş, kezâ edinilmesi caiz olan ve olmayan bü-
tün köpeklere şâmilidir. (Bilûğul Meram

Ebu Zübeyr (R.A.)dan rivâyet olunmuştur. De-
miştir ki: «Cabir (R.A.)e kedi ile köpeğin satış be-
delini sordum: — Peygamber (S.A.V.) bundan men
etti» dedi. Müslim ve Nesâî tarafından rivayet edi-
len bu Hadis-i Şerif'in sonunu Nesâî (Yalnız av kö-
peği müstesnâ) diye rivayet etmiştir.

Esâsen av köpeği edinmek, edinenin ecrinden
hiç birşey kaybetmeksizin câizdir. Bu hususta Pey-
gamber (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: «Bir kimse,
av köpeği müstesnâ, bir köpek edinirse, her gün
için ecrinden iki kîrat azalır». Bazıları bu iki kî-
rat'ın biri gündüz, biri geceye ait sevaplardır» de-
miş,, diğer bazı ülema da: «Biri farz'a diğeri nâfi-
leye aittir» mütalaasında bulunmuşlardır.

Yukarıda bahsettiğimiz Ebu Mes'ud hadisinde
nehîy buyrulmasına rağmen Atâ ve Nehâî gibi iki
büyük İslâm âliminden av köpeğinin satılabileceğine
dair rivayet vardır. Bunları delilleri; Resulluah (S.
A.V.)ın av köpeğinden maada köpeklerin kıymetini
almaktan men ettiğini bildiren ve Câbir (R.A.) ta-
rafından rivâyet edilen Hadis-i Şeriftir. Mezkûr Ha-
disi; İmam-ı Nesâî, mütemed râvilerden tahrîç et-
miştir.

Hanefiler ve Mâlikî mezhebinde olan bazı âlim-
lere göre ise her nevî köpek satılabilir. Zira köpek
kendisinden av ve bekçilikte istifade edilen bir hay-
vandır.

● — DIŞ DOLGUSU

Schweiz (İsviçre)den sayın Arif ERGÜNAY: «Diş-
lerin içine mecbûren yapılan dolguların boy
abdestine herhangi bir mahzuru var mı?»

İslâmiyette «Zarûretler haramları mubah kılar»
kâide-i umûmiyesi vardır. Bunun için mecbûren ya-
pılan diş dolgularının boy abdestine herhangi bir
mahzuru yoktur.

Ancak sorunuza daha tatminkâr cevap verebil-
memiz için konuyu enine-boyuna incelememiz icap
eder.

İslâm âlimleri tarafından; meydana gelmesin-
de zarûret ve altının ıslatılmasında meşakkat bulu-

nan bir sebeble bir yer ıslanmazsa, gusl abdestinin
kabul olacağı açıkça bildirilmiştir.

Yine zaruret ile yaptırılan dolgu ve kaplamamın
altına su geçmemesinin de af edileceği İslâm âlim-
leri tarafından beyan edilip açıklanmıştır.

Ancak bazı âlimlerin beyanına göre zarûretsiz
olarak yapılan diş dolgularının altlarına su geç-
meyince Hanefî Mezhebinin kâidelerine göre gusl
abdestinin caiz olmaması icap eder. Onların ileri
sürdüklerine göre; Gusl abdesti alırken, dişlerin
arasının ve diş çukurunun ıslanması lâzımdır. Ve bu
bizce, normal şartlar altında da böyledir. Yani Ha-
nefi Mezhebinde olan kimse gusl abdesti alırken
ağzını ve dişlerinin arasını ve diş çukurlarını ıslat-
ması lâzımdır. İşte bu hakikate binaen bazı âlimler,
zaruret olmadan, keyfi olarak yaptırılan dişlerin
kaplama ve dolgularının altlarına su geçmediği için
bunları yaptırılanların gusl abdesti sahih olmuyor»
diyorlar.

Bu iddiada bulunanların delilleri: Misbâhul Fel-
âh, Mecmua-i Zühdiyye, Halebî, Dürrülmuhhtar, Me-
râkıl-felâh, Hilye, Fethülkadir... gibi fıkıh kitapla-
rında bulunan; ve özet olarak şu mealde olan söze
binaendir: «— Herhangi bir şey diş kovuğunu dol-
durmuş olur da yıkanıldığı zaman altına su geç-
mezse, gusl abdesti tamam olmaz... Gerek çok, ge-
rek az dişlerin arasında kalan yemek kırıntısı katı
hamur gibi olup, suyu geçirmezse, gusl'e manidir.
...Dişlerin arasında kalan yemek artıkları sert olup
ta altlarına su geçmezse, gusul câiz olmaz vs.»

İşte zarûretsiz olarak diş kaplamaya muhalif
olanların delilleri bunlardır. Ve yine bunların ifade-
sine göre, böyle bir diş dolgusu bulunan Hanefî mez-
hebine mensub bir kimse, gusl abdesti alırken Şafii
Mezhebini taklit etmesi lâzımdır. Çünkü Hanefî mez-
hebinde farz olan ağız yıkamak Şafii mezhebinde
yoktur.

Bugün; bu iddiada bulunanların iddiaları «Diş
dolgusu caiz'dir» diyen âlimlerimiz tarafından misal-
lerle çürütülmüş gibidir. Memleketimizde adedleri
çok mahdud olan İslâm âlimlerimizden aldığımız ce-
vaplar Diş dolgularının câiz olacağı merkezindedir.
Bu hususta Diyânet İşleri Reisliğimizin bir de fet-
vası vardır.

Sebülürreşat mecmuası C: 1, sahife 327'de özet
olarak şöyle denilmektedir: «...Hem İmam-ı Azam
ve hemde İmam-ı Muhammed ve Ebû Yûsufa göre
diş doldurmak mes'elesi bir zarûrettir ve zarûreti
deff' lâzımdır. Bütün filâh kitaplarında gayet açık
olarak beyân edildiğine göre, gusulde vacip olan ci-
het meşakkatsiz yıkanması mümkün olan mahalli
yıkamaktır. Zaruret ve meşakkat olmadıkça suyu
mahalline isal şarttır. Fakat zarûret ve meşakkat
bulunursa mahalline suyu isal şart değildir. Bu kâi-
deye göre diş mes'elesinde zaruret ve meşakkat var-
dır!»

Size tam ve kat'i bir fikir verebilmek için muh-
terem hocalarımızdan Ahmet Davudoğlu ve Ömer
Nasûhî Bilmen'in de diş dolgularının câiz olacağına
fetvâ verdiğini bildirir, münasebetlerimizin devâ-
mını bekleriz.

● — ALACAK PARALARIN ZEKÂTI

Gaziantep'ten sayın Ahmet AYAZ: «Benim 60 bin lira param var. Fakat paramın 55 bin'i dışarıda veresiyedir. Yalnız kasamda 5 bin liram var. Ben zekât için 60 bin lira üzerinden mi, yoksa 5 bin lira üzerinden mi hesaplayıp zekâtımı vereceğim? Beni aydınlatmanızı rica eder başarılar dilerim.»

Eğer veresiye olarak verdiğiniz 55 bin lirayı alacağınızdan eminseniz, yani borç para verdiğiniz kimseler bu paraları inkâr etmiyorlarsa; paranızın zekâtını 60 bin lira üzerinden vermeniz icap etmektedir. Yok eğer; alacaklı olduğunuz kimseler borçlarını inkâr ediyorlarsa ve siz onu isbat ederek alma imkânından mahrumsanız zekâtınızı 5 bin lira üzerinden vermeniz lâzımdır.

Sorunuza göre dışarıya borç olarak verdiğiniz kimselerden paranızı alabileceğiniz anlaşılmaktadır ki; bu durumda zekâtınızı 60 bin lira üzerinden vermeniz lâzımdır. Ancak bazı okuyucularımız alma imkânı olmayan paraların zekâtının ne olacağı hususunu sormaktadırlar ki, sizin şahsınızda onlara vereceğimiz cevap ta şudur:

Senelerce inkâr edilip beyyine ile isbâtı mümkün olmayan alacaktan dolayı bu inkâr edilen seneler için zekât lâzım gelmez. Fakat bilâhare ikrar ile veya beyyine ile sâbit olup tahsil edilse, bu sübût ânından itibaren zekâta tâbi olup aradan bir sene geçince zekâtı lâzım gelir. Eğer mal sahibinin zekâta tâbi başka malı varsa, o zaman bunların zekâtı ile beraber o elde edilen malların da zekâtını vermek icap eder. Bir sene geçmesi beklenilmez.

İmam-ı Şafii ve İmam-ı Züfer'e göre; bu gibi malların geçmiş seneleri için de zekât lâzım gelir. Çünkü mülkiyeti mevcuttur.

Daha geniş bilgi için bu sayımızın Hukuk bölümünü okumanızı tavsiye ederiz.

Hoşça kalınız..

NOT: Bir önceki sayımızın Sorunuz Söylüelim sahifesinde bazı yanlışlıklar olmuştur. Şöyle ki: İskenderun'dan Günay Dulkar hanımefendiye verdiğimiz cevabın dipnotları çıkmamıştır. Dipnotlar şöyle olacaktır:

- (1) el-Cassas, Ahkâm'ül Kur'an, C: 3, sh. 359.
- (2) Buhâri, C: 6, sh: 159.
- (3) Müslim, C: 1, sh: 159.
- (4) Hasan el-Benna, el-Mir'etül-Müslime sh: 19.
- (5) Müslim, c: 1, sh: 327
- (6) Suret'ül-Hicr; ayet 24.

İstanbul, Bakırköy'den Ahmet Yıldırım; Konya'dan M. E. Erer, İzmir'den Hüseyin Toksöz, Kayseri'den imzasını okuyamadığımız okuyucumuz ve Ankara'dan İlyas Toygar'a verdiğimiz cevapta bazı paragraflar sahife yetersizliğinden çıkarılmış; dipnotlar yanlış sahifeye yazılmış ve 3 numaralı dipnot yazının aşındaymış gibi gösterilmiş; Sorunuz Söylüelim kışesinin konması unutulmuştur.

Düzeltilir, okuyucularımızdan özür dileriz.

Gördüklerim

*Secdezen kalkmayan başları gördüm,
Utancıtan eriyen taşları gördüm,
Açıldı ruhumda bir engin perde,
Gece Allah diyen kuşları gördüm...*

MUHSİN İLYAS SUBAŞI

Sahne

HİLMİ
KURTULUŞ

Anadolu'yu ve Anadolu
insanının bütün sevimliliğini
bize tattıran güçlü bir oyun;

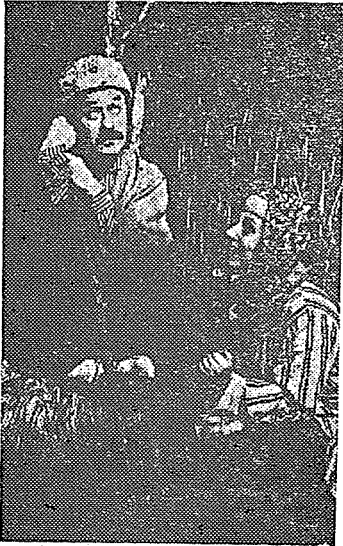
TIRAMPACILAR

Yazan: M. Necati Sepetçioğlu

Sahneye koyan: Kemal Tözem

Dekor: Aydoğmuş Platin

Oynayanlar: Rauf Ulukut, Nilgün Özhan, Hülya Gözalan,
Suna Pekuysal, Fadıl Garan Saltuk Kap-
langı.. vs.

• Tırampacılar oyuundan
bir sahne

ENC yaşında olmasına rağmen, bir çok oyun yazan, daha ilk oyunları ile Allah vergisi kabiliyetini, derin tiyatro bilgisini, hicivde olduğu kadar dramdaki başarısını, komik ve trajik belirtileri yakalamadaki büyük gücünü kabul ettiren Necati Sepetçioğlu'nun modaya, sanat çevrelerinin isteklerine karşı gösterdiği özentisizlik, anlatış düzeninde ulaştığı rahatlık, bütün bunların üzerinde sarsılmaz imân ve şiir dolu dil, ustaca kurduğu oyunlarının ilgi çekici yönleridir.

İster «Umut Çeşmesi», ister «Büyük Otmarlar» ya da sonraki oyunlarında olsun kabalık ile lirikliği, gülünç ile hüznü, renkli, tatlı bir ortam içinde şiirleştiren Necati Sepetçioğlu, fars ile trajediyi modern trajedi yüzeyine sokmuş: kendine vergi üstün yumuşaklıkla canlı, ama dumanlı çizgiler ile belirttiği kişilikleri, iyimser bir davranışta bulurcasına önümüze serdiği olaylar, hiç sözünü etmediği zamanlarda bile bu niteliklerin ötesinde imân, saygı, gerçek sevgi ve mutluluk özlemi haline getirmiştir.

Şte (Tırampacılar) bu oluşumun içindedir. Kötülüklerden, - merhametsizlikten anlayışsızlık ve gülünçlükten tama-

men uzak kalıp, ak papatyalar kadar temiz duygularla yoğrulmuş bir sürü insan, ruhlarındaki incelik, temizlik ve gerçek aşkı duyarak (dilek kapısı) na gider gibi gideceklerdir. Buna karşılık, bu temiz duyguları hiç bir zaman elde edememenin çöküntüsü içinde, bu acıyı iliklerinde duya duya, kötü kişilikleriyle yaşayanların insanlık değerlerine duyulan özlemleri ise, yazarının fars olarak nitelediği bu modern tazedide yücelmektedir.

(Tırapacılar) bugüne kadar seyrettiğimiz telif oyunlar içinde en çok Anadolu kokan, mahalli rengi en çok olan, bu yüzden de toplumsal yönü iyice anlaşılabilen bir oyun... Ve bu eserinde Sepetçiöğlü yurdunu, yurdunun insanlarını birbirlerine sevdirmeye çalışıyor.

Eserde, Anadolu'nun dört bir yanında, köyünde kasabasında, hatta şehirlerinde gördüğümüz, mal değişimi (Tırapma) işlenmekte ise de, şehirlerin pis ve çirkef dolu havasından kurtulmuş tertemiz Anadolu kadınının gerçek tem'ası eserin ağırlık merkezini teşkil etmektedir... Bazıları soracak: Var mıdır böyle bir kadın? Yaşamış mıdır gerçekten? Evet diyeceğim. Bütün Anadolu, ayrı ayrı yerlerde ama hepsi de birbirlerine benzeyen, birbirlerini tamamlayan Fadiklerle, Aşçelerle doludur. İşte (Tırapacılar) için toplumsal bir eleştiri sözü bundan gelmektedir... Eserin bütününde Tırapacılar ve çevresindeki insanlar memnundur. Bir çoğuna tırapacılık gurur da verir. Gel gelelim, tek ip, iki cambaza yetmediği için de zaman zaman çatışma olmakta, olayların komedi yönü bu çatışmaların dümen suyuna yarılanmaktadır.

O Y N A N I Ş :

(Tırapacılar)'ı sahneye koyan Kemal Tözem, trajedide ki kader gerçeğini unutmamakla beraber

oyunun ağırlığını genç köylü kadının üstüne vermiş. Onun duygu ve tavırlarını en üstün şekilde değerlendirmeye yoluna gitmiş. Böylece sahneye koyuşundaki teşhis (objectiv)'ini doğrudan doğruya bu yöne çevirmiş. Bu; yöneticinin çok yerinde görüş sebebi olarak yorumlanabilir. Ne var ki: Kemal Tözem'in rejisinde zaman zaman günün modası eğilimlere rağbet edilmiş olduğu da gözden kaçmamaktadır.

Müslüman Türk anasının gerçek temsilcisi Anadolu kadınında Suna Pekuysal başarılı oyununa rağmen, ikinci perdede yapmış olduğu tü-lüat, hayli yadırgandı. Gözleri kör köylü de Rauf Ulukut (local karakter)'i ifadelendiren güçlü oyunu takdire şayandı. Saltuk Kaplangı, oyunun komedi yönünü tamamlayan sanatçı olarak başarı sağladığı bu piyeste, diğer rollerdeki bütün sanatçılar kendilerinden istenileni vermesini bildiler. Dekor ve kostümlerin başka bir renk kattığı bu oyunda, tek ak-sayan ışık düzeniydi.

Netice olarak, Medeni âleme en mümtaz örneği teşkil eden Anadolumuzun bir bölümündeki hayatı (Tırapacılar)'da seyrederken, bugünkü medeni denem toplum hayatı, kontrolsüzlük, başıboş bırakılmışlık, film gibi gözümüzün önünde bu insanlık örneği oyunda geçti.

Millî Türk tiyatrosuna ulaşabilmek için, Türk yazarlarının yetişmesi hususunda, büyük ihtiyacımızın giderileceğine dair, mevsim başından beri oynanan telif oyunların hiç birisi bize umut vermemişti. Fakat (Tırapacılar) oyununu seyrettikten sonra, bu umutlarımız kuvvetlendi. (Tırapacılar) eser olarak, çeşitli Avrupa tiyatro festivallerine istikrar ettirilebilir. Çünkü (Tırapacılar) bütünü ile bizimdir. İçinde Müslüman Türk'ün büyük insanlığı vardır. Bureu bureu Anadolu kokmaktadır... Kıscası bizim öz malımızdır.

YÂ MUHAMMED

Arif Nihat ASYA'ya...

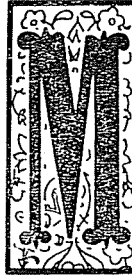
*Sen gönüllerde yaşayan ebedî âbidesin
Asırlar dahi gitse yine de kalbimdesin
Kalbimizde yerin var adı güzel Muhammed
Sen İslâm'a kal'essin, sen İslâm'a beldesin...*

Abdülkadir GÜLER

Nesriyat-Tenkid-Tehnik

MUSTAFA FAYDA

İSLAM'DA FIKHİ MEZHEPLER TARİHİ

ISIRLI âlim Muhammed Ebû Zehra tarafından yazılmış olan **İslâm'da Fıkhî Mezhepler Tarihi**, türkçemize terceme edilerek neşredilmeye başlanmıştır. Dört cild halinde tamamlanacağı bildirilen bu eserin neşredilen birinci cildi şu bahisleri içine almaktadır:

Sunarken. Önsöz, Giriş, Peygamber Devrinde İctihad, Sahabe Devrinde İctihad, Tabiin Devrinde İctihad, Müctehid İmamlar Devrinde İctihad, Şia ve Haricilerde Fıkh, Siyasî Fırkalar, İtikadî Fırkalar, Mezhepler Arasındaki İhtilâf ve Sebepleri, Mezhepler Arasındaki İhtilâfın Tesirleri, İslâmî Hükümlerin Amaçları, İslâmın Gözettiği Maslahatlar, Güçlüğün Kaldırılması, İctihad, İctihadın Dereceleri ve Müctehidlerin Tabakaları, Fetva Verme ve Müftide Aranan Şartlar.

Usulu Fıkh ve Fıkh tarihi bakımından önemli bazı bölümlerin incelendiği bu cildten sonra, diğer cildlerde, Fıkhî mezheb imamlarının şahsiyeti ve kurdukları mezheplerin hususiyetleri şu sıra ile anlatılmaktadır:

II. Cild: İmam Zeyd, İmam Cafer, İmam Ebu Hanife ve Mezhepleri,

III. Cild: İmam Malik, İmam Şafii, İmam Ahmed b. Hanbel ve Mezhepleri,

IV. Cild: Davud-u Zahirî, İbni Hazm, Zâhiri Mezhebi, İbni Teymiyye ve Fıkhî görüşleri.

Müellif, önsözde sekiz Fıkh imamının herbirisi hakkında ayrı ayrı birer eser yazdığını; ancak bu sekiz cildlik eserin, İslâm Hukuku üzerinde ihtisas yapanların dışındaki okuyuculara ağır geldiğini bildirmektedir. Dolayısıyla, bu kitapların daha kolay okunması ve umumî kültür sahibi olmak isteyenlerin faydalanabilmesi için özetlenerek bir tek cild haline getirildiğini söylemektedir. Yazar yine önsözde, kitabın muhteviyatı ile alakalı olan şu hususlara da temas etmektedir: "Bu eserde geçen sekiz imamı ve onların mezheplerini, fazla teferruata girmeksizin ele alıp inceledik.

"Bu imamlardan ikisi, Zeyd ve Cafer es-Sadık, Şia imamları olup Peygamber (S. A) in Ehl-i Beyt'ine mensupturlar. Fazilet ve şöretleri herkesce bilinmektedir. Bazı din kardeşlerimi-

zin bunları aşırı derecede kutsallaştırılmaları, onların şerefini aşağı düşürmez. Fakat bu durum karşısında bizim, müslümanların kalblerini birleştirmeye vesile olacak bir şekilde bu iki imamın hal tercümelerini yazıp mezheplerini inceleyerek bunlarla ilgili yanlış kanaatleri gidermemiz gerekmektedir.

"Bu ünlü fıkıh imamlarını ve onların mezheplerini geniş bir şekilde öğrenmek isteyenler o se-kiz cildlik eserimizi, özet halinde öğrenmek isteyenler de bu kitabımızı okuyabilirler."

Giriş kısmında, Kur'an ve Sunnet'in İslam Hukuku'nun esas kaynağını teşkil ettiği, Kur'an nasslarının, meselelerin esasına taalluk ettiği, sünnetin ise bu esaslara ve onlara ait teferruatı açıkladığı anlatılmaktadır. Akıl ve nakil münasebetleri ele alınarak İslam Hukuku'nda içtihadın, tarihi seyir içerisinde şu dört devreye ayrıldığı bildirilmektedir:

I — Peygamberin Devrinde ki İctihad,

II — Sahâbilerin Devrindeki İctihad,

III — Tabiîn'in Devrindeki İctihad,

IV — Müctehid İmanların Devrindeki İctihad.

Bu dört devre ayrı ayrı ele alınarak incelenmekte, bilhassa Sahâbi ve Tabiîn devirleri hakkında ilgi çekici açıklamalar yapılmaktadır. Sahâbe ve Tabiîn'in içtihad konusundaki farklı metod anlayışları misalleri ile ortaya konulmaktadır. Bu farklı anlayış neticesinde: 1 — Re'y'e dayanan Fıkıh; 2 — Hadis'e dayanan Fıkıh olmak üzere iki çeşit Fıkıh ekolünün doğduğu ve bunların taraftarları ele alınarak İslam Hukuku'nun Sahâbe ve Tabiîn devrinde geçirdiği safahât gösterilmektedir.

MÜCTEHİD İmanlar Devrinde İctihad bölümünde, Tabi-i Tabiîn'den olan birçok zevatın zamanında, fikhî mezheplerin kurulmaya başlandığı, bunların, meşhur, âhâd, mürsel hâdisleri esas almaları, re'ye verdikleri değer gibi

meseleler ele alınarak iki farklı fıkıh ekolünün farkları anlatılmaktadır. Meydana gelen Irak ve Medine ekollerinin farklı anlayışları şu dört hususta toplanmaktadır:

I — Medineliler Ebu Berk, Ömer ve Osman (R. A.)'in hüküm ve fetvâlarına, ayrıca Zeyd b. Sabit ve Aişe (R. A.)'in fetvâları ile Ebu Hüreyre ve Ebu Said el-Hudri gibi sahâbilerin rivayetlerine sahiptiler. Iraklılar ise Abdullah b. Mes'ud'un hadis ve fetvâlarına, Ali b. Ebi Talib ve Ebu Mûsâ el-Eş'arî'nin fetvâ ve hükümlerine malik idiler.

II — Medineliler daha çok Hadis kaynaklarına sahip idiler.

III — Tabîlerin fetvâları, Medine'deki müctehidlerin yanında büyük bir mevkiî işgal ediyordu. Irak fıkıhında Tabîlerin re'yları böyle bir mevkiî işgal etmiyordu.

IV — Irak'ta re'y kıyasa dayanıyordu; Hicaz'da ise re'y maslahata dayanıyordu.

"Şia ve Haricilerde Fıkıh" bölümünde, Ehl-i Sünnet anlayışı dışındaki mevcut siyasi ve itikadi mezheplerin kısa bir sıralaması yapılarak bunlardan fikhî görüşü olanlar hakkında bilgi verilmektedir.

Daha sonra mezhepler arası ihtilâfın tesirleri ve müctehidlerin kendi anlayış ve içtihadları hakkındaki fikirler şu şekilde belirtilmektedir: "İslam büyükleri, geçmişte ve halihazırda hiçbir zaman kendi sözlerinin din olduğunu, kayıtsız şartsız bunlara uyulması gerektiğini söylememiştir. Hattâ onlar, müslümanları hakka götüren delili araştırmaya davet etmişlerdir. Meselâ Büyük İmam Ebu Hanîfe, " Bu bizim ulaştığımız en iyi neticedir. Kim bundan hayırlısını bulursa ona uysun" demiştir.

Daha sonra müctehidleri taklid etme zarureti sebepleri ele alınmaktadır. İctihad kapısının açık olduğunu, "... çünkü insan akli hiçbir zaman düşünmekten men..." edilemeyeceğini ve yeni hayat şartlarının belirli bir hükme bağlanmasında zaruretinin de içtihad kapısının açık tutulmasını intaç ettiğini

bildiren müellif, bu arada içtihad kapısını kapatmanın verdiği zarar kadar, içtihad yapmaya gerekli salâhiyeti olmyanların da içtihad yapmalarının İslâmiyete zarar vereceğine dikkati çekmektedir.

BUNUN için bir müctehidde bulunması gereken şartların tesbit edilmesine işaret eden Ebu Zehra, müctehid olacak bir kimsenin her şeyden önce İslam Dininin umumî amaçlarını iyice anlamalıdır, diyerek bu bahse uzun bir yer ayırmıştır. Bu bölümde İslam'ın gözettiği maslahatlar ve bunların dereceleri, Tekliflerde bulunan maslahatlar ve çeşitleri, güçlüğün kaldırılması gibi hususlar anlatılmıştır.

İctihadın tarifi ile başlayan yeni bölümde, içtihadın çeşitleri, şartları ve müctehidleri aranacak vasıflar sıralanmaktadır. Bütün bu şartları haiz olan kimselerin müctehid olabileceği, bunların dışındakilerin ise İslam hakkında söz söylemeye hakları olmadığı ısrarla belirtilmiştir.

Kitabın son bölümü, ifta (Fetva Verme) ve Müfti'de aranılan şartlara tahsis edilmiştir. İctihad ile fetva vermenin farklı şeyler olduğunu anlatmakla başlayan bu son bölümde, bir kimsenin her hangi bir meselede fetvâ verebilmesi için gerekli olan şartlar sıralanmaktadır. Bütün bu şartları haiz olan kimselerin müctehid olabileceği, bunların dışındakilerin ise İslam hakkında söz söylemeye hakları olmadığı ısrarla belirtilmiştir.

Güzel bir türçe ile Abdülkadir Şener tarafından dilimize tercüme edilen bu eseri ilgililere tavsiye ederken, diğer cildlerin de en kısa zamanda neşredilmesini temenni ederiz.

İslam'da Fikhî Mezhepler Tarihi, Muhammed Ebu Zehra. (Mütercim: Abdülkadir Şener) Ayyıldız Matbaası, Ankara 1968, IV + 168 sayfa, fiyatı: 8 TL.

Mûsikî

EDİP
ÖZİŞİKMİLLÎ MÜSİKİMİZİ İLERİ
GÖTÜRMEK İÇİN NELER
NASIL YAPILMALIDIR?

U önemli soru üzerinde enine-boyuna durmak ve düşünmek gerektiğine inandığım için söyleyeceklerimin uzun sürmesi tabiidir. Aslında Türk Müsikisini ileri götürmek şeklinde ifade edilen dâva; bizatihi mûsikî, ile uzaktan - yakından ilgilenen herkesin ,ona yardım hususunda mutlaka vazifeli kılındığı bir dâva hüviyetinde görülmelidir. Kanaatimizce bu konunun çeşitli cephelerden ele alınması, dâva içinde gizlenen problemlerin açığa çıkarılması zarûri bulunmaktadır. Ben, mûsikî san'atının ışığı altında, dâvanın aydınlığa çıkarılabileceği inancımı muhafaza

ederek konuya giriyorum.

Herşeyden önce «millî mûsikî» ve «ileri götürmek» tâbirlerinden ne anlaşıldığının açıkça belirtilmesi şarttır. Ancak bundan sonradır ki konuyu — sağa sola kaydırmadan — tesbit ederek nelerin, nasıl yapılabileceği sorularının cevaplarını aramağa sıra gelecektir.

MİLLÎ MÜSİKİ NEDİR?

Bir milletin kendi özünün ve karakterinin dile geldiği, aktettiği mûsikî millî mûsikîdir. Bir milleti meydana getiren fertlerin yaratmalarının «ortak özellikleri»nin — zamanın akışı içinde — daha bâriz bir hal alarak az - çok keskin çizgilerle şekillenmeye, billürleşmeye gittiğini Mûsikî Tarihi göstermiştir. Muhakkak ki bugünün «millî sanatçısı», dünkü «millî sanatçı»nın zevk ve görüşlerinin etkisinden kurtulmayı asla düşünmek-sizin, eserlerini yaratabilmekle beraber. saf san'at bakımından, her yeni, mevcut eski'nin üzerine ilâveden başka birşey değildir. Yeninin, bir görüntüsten ibaret bulunmasına mukabil, millîlik bir mayadır. Millîliğe vücut veren «ortak temel» veya «ortak kaynak»tan faydalandıkları müddetçe, ferdi yaratmalar millî bir kisveye bürünmüş olurlar. Gerçekten de millî bir eser o milletin damgasını taşıyan eserdir.

Şu halde «Millî Mûsikimiz» deyince; Türklüğe ve Türk milletine has, dünden bugüne intikal edip yaşayan ve yaratılagelen mûsikîyi anlamak lâzımgelmektedir. Belirtmek yerinde olur ki Türk Milletinin özünü ve karakterini veremeyen, Türk dehasının güneşiyle parlamayan ve Türk hasletleriyle bezenmeyen — ne idüğü belirsiz — mûsikî bahsimizin dışındadır.

Gelelim İLERİ GÖTÜRMEK tâbirine. Benim, ileri götür-

mekten anladığım; — inkışaf ve tekâmül fikirlerinin derinliklerine inmeksiz — «geri kalmış» veya «duraklamış» birşeyin ileri götürülmesidir. Burada «geri kalmış» veya «duraklamış» ibaresine dikkati çekmek isterim. Ben; «millî müsikimizi ileri götürmek»le «hâlen geri kalmış veya duraklamış olan millî müsikimizin ileri götürülmesindeki zarûret»e işaret edilmek istendiğine hükmediyorum. Yoksa — böyle bir maksat olmadan — nelerin, nasıl yapılması gerektiğinden söz açılmazdı.

Bu noktada biraz durmak lüzumunu hissediyorum. Acaba bugünkü durumu bakımından Türk Müsikisinin duraklamış veya geri kalmış olduğu ne dereceye kadar söylenebilir? Müsikide duraklama veya geri kalma ne demektir? Müsikinin ileri götürülmesinden nasıl ve ne zaman bahsedilebilir?

Konumuzun, bütün teferruatıyla incelenmesinden evvel, bu suallerin cevaplarını bulmak isabetli olacaktır.

Son suali tekrarlayalım:

Müsikinin ileri götürülmesinden nasıl ve ne zaman bahsedilebilir? Başka bir ifade ile, müsikinin ileri götürülmesi bir vâkıa olarak mütalâa edilebilir mi?

Yukarıda söylediğim gibi, ancak geri kalmış veya duraklamış olduğu farz edilen bir müsikinin ileri götürülmesi düşünülebilir. Bakalım «geri kalmış müsikî» veya «duraklamış müsikî»den dem vurmak mümkün müdür?

Derhal ilâve edelim ki müsikide ilerilik veya gerilik mevzuunun yeri yoktur. İlerlemek; müsikide öğrenmek, daha çok öğrenmek demektir.

Geri kalmış müsikî tâbiri: tekâmülü belli bir noktada kalmış, çeşitli sebeplerle hamlelerine devam edememiş müsikî demek olur ki böyle bir müsikîyi «tarihi» sıfatıyla tavsif etmek daha yerinde sayılmalıdır. Bu neviden bir müsikinin, temsil ettiği maziyi canlandırması dolayısıyla, saygı ve sevgimize lâyık görülmesi normaldir ama bugünün müsikîsi ile hayat bağları kesilmiş bulunduğundan konumuzla ilgisi düşünülemez.

Duraklamış müsikî tâbiri ise; tekâmülü belli bir noktada kalmış olmakla beraber ilerletilmesi, bugüne ulaştırılarak faydalanılması ümidi bulunan müsikî demek olur ki böyle bir müsikîyi de bugünün müsikî anlayışı noktasından kayda değer bulmak imkânsızdır. Bir müsikinin, durduğu noktadan itibaren elinden tutarak, günümüze getirilmesi müsbet bir vâkıa olarak nazara alınmaz. Devrini doldurarak duran ve tarihin derinliklerinde kaybolan bir müsikinin bugünün yaşayan müsikisine form, tema veya motif bakımından belli etkiler yapabilmesi ihtimal dahilinde ise de bu türlü bir müsikî de konumuza girmemektedir.

Hulâsa; geri kalmış veya duraklamış bir müsikiden bugün bahis açmak mânasızdır. Bu halde tarihe mal olmuş böyle bir müsikinin ileri götürülmesinden de bahsedilememek gerekmez mi? Herhalde yaşayan, yaşamakta devam eden (yani tarihi sıfatını almamış) bir müsikinin ileri götürülmesini müsbet bir vâkıa olarak mütalea etmek mânasız kaçacağından, ileri götürmek tâbirine «geliştirmek ve

geçitlendirmek» mânalarını vermek uygun düşecektir.

Biliyoruz ki Müsikide Tekâmülün asıl adı Musikide Çeşitlilik. Müsikî formlarının çoğalmasını müsikinin zenginleşmesi mânasına almalıyız. Müsikinin Ufkî ve Şakûlî Genişlemesi, Müsikinin Ufkî ve Şakûlî Zenginleşmesi birbirini tamamlayan bahislerdir.

Şuraya kadar olan açıklamalardan anlaşılacaktır ki «millî müsikimizi ileri götürmek» tâbirinden «millî müsikimizi — tek kelime ile — ÇEŞİTLENDİRMEK» mânasını çıkarmaktan başka çare yoktur. Filhakika —mücerret olarak— ileri götürmek fiilini müsikî san'atı yönünden değerlendirmek mümkün olmadığı aşikârdır.

Artık yeni şekile sualimizi tekrarlayabiliriz: Müsikinin çeşitlenmesinden nasıl ve ne zaman bahsedilebilir? Cevap hazır: Eğer o müsikî mevcut çeşitlerle ruhumuzu doyuramıyor, tatmin edemiyorsa. Bu tatminsizliği bizatihi müsikinin teknik imkânlarındaki ve ifade kudretindeki tatminsizlik olarak düşünebiliriz: Gerek teknik imkânlar, gerek ifade kudreti bakımlarından müsait olan bir müsikiden tatmin olmamak abes olur. Teknik imkânların ifade imkânlarına nazaran kifayetsizliği halinde bir müsikinin katıyet ve samimiyetle kifayetsizliğinden bahsedilemez. Lâkin, ifade kudretindeki kısırlık ve yetersizlik başbaşa tatminsizliğin delili ve isbatı sayılabilir. Bu tatminsizliğin sebebi fakirliktir ve — açık söylemek gerekirse — «gerçek fakirlik» ifade kudretindeki fakirliktir. Tarifine uygun olarak fonksiyonunu ifâ edemeyen bir müsikîyi gerçek mânasında «müsikî» telâkki etmek dahi fuzûlîdir.

Böylece bugünkü Türk Müsikimizin duraklamış veya geri kalmış bir musikiyi temsil etmesinin düşünülemediği ve yaşayan müsikide duraklama veya geri kalma hallerinden bahsedilemeyeceği neticesine vararak suali beraklaştırmakta fayda umuyorum:

MİLLÎ MÜSİKİMİZİ ÇEŞİTLENDİRMEK İÇİN NELER, NASIL YAPILMALIDIR?

Bir müsikinin genel olarak çeşitlenmesi; ufkî ve şakûlî çeşitlenme, ufkî ve şakûlî genişleme yanında, seste ve sazdaki zenginleşmeyi ifade etmektedir.

Bu cümleyi yeterince açıklamak için bir nebze mefhumlar üzerinde durmalıyım.

UFKÎ ÇEŞİTLENME: Makam ve usullerde yaratılacak yeniliklerle, harici inşa dediğimiz şekillerde tenevvün temini Ufkî Çeşitlenmeyi teşkil etmektedir.

ŞAKÛLÎ ÇEŞİTLENME: Asli ve ruhi çeşitlenme mânasında kullandığımız bu tâbir; ses, söz ve enstrümandaki çeşitlenmeyi istihdaf etmekte olup tegannî ve icradaki çeşitlenmeyi de buna ithal edebiliriz.

UFKÎ GENİŞLEME: Bir musikî eserinin ruh ve melodik bakımından değil, münhasıran insan ve saz seslerinin teakubu ve taaddüdü bakımından çeşitlendirilmesi hâli o eserin Ufkî Genişlemesi demektir.

ŞAKÛLÎ GENİŞLEME: Müsikinin, sesin maddi

yapısı itibarile değil, ruh ve melodik yapı itibarile genişlemesidir. Bir mûsîki eserinin bütünü içinde ruh ve mâna itibarile tefsîl edilmiş melodilerin yer alması onun şâkûlî genişlemesine delâlet eder.

SAZDA ZENGİNLEŞTİRİLME :

a) **Sazda Kemmi Zenginleştirilme:** Aynı sazdan birden ziyade konulması veya bizatihi saz çeşitlerinin artırılmasıdır.

b) **Sazda Keyfi Zenginleştirilme:** Toplulukta vazife alan sazların mûsîkiye melodik bakımdan (süsleme veya nüans vererek) iştirakleridir.

SESTE ZENGİNLEŞTİRİLME :

a) **Seste Kemmi eZenginleştirilme:** Esas sese ayrı bir koronun iştiraki veya bizatihi seslerin koro teşkil etmeleri halidir.

b) **Seste Keyfi Zenginleştirilme:** Mûsîki eserini sesin nüans veya süsleme yolile zenginleştirilmesidir.

Millî mûsîkimizin genel olarak çeşitlendirilmesinden bahsedilebilmek için evveleminde saydığımız noktalar muvacehesindeki durumunun gözden geçirilmesi, hangi bakımlardan daha nelerin, nasıl yapılabileceği probleminin çözülebilmesine yardım edecektir. Eğer aşağıda soracağımız kısa suallerin cevapları fiilî duruma uyuyorsa yürünecek yolunu kendiliğinden aydınlığa çıkmış bulunacağında şüpheye mahal yoktur.

1 — MİLLÎ MÛSİKİMİZİN UFKÎ ÇEŞİTLENMESİ NE MERKEZDEDİR?

Makam ve usullerde yenilik yaratma çabalarından henüz pek uzaktayız. Bestekârların bu konuda tam bir arama ve araştırma gayreti içinde oldukları aslâ söylenemez. Aynı şey form bakımından da ileri sürülebilir.

Makam, usul ve formlarda yeni'nin ve başka'nın içinde olabilmek için "ilmi" çalışmak bir zarurettir. Ne çare ki ortada göze çarpan ve takdire değer bir ilmi çalışma olmadığı gibi bunun lüzumu dahi idrak edilmiş değildir. (Bu birinci müşahadedir.)

2 — MİLLÎ MÛSİKİMİZİN ŞAKÛLÎ ÇEŞİTLENMESİ NE MERKEZDEDİR?

Burada dikkati çeken Sözde ve Enstrümanlarda çeşitlenmedir. Sözde, yâni güftede çeşitlenme hâlen pek yetersiz derecede bulunmakta ve sözdeki şekil ve mâna esaretinin devam edegelmekte olduğu müşahade edilmektedir.

Enstrümanlarda çeşitlenme vasat safhadadır. Ancak derhal ilâve edelim ki "millî sazlarımız"dan bir kısmı zamanla kaybolup gitmekte olmasına rağmen "mevcut sazlarımız"ın teknik imkânlarının artırılmasına çalışılmamaktadır. Bunlara yenilerinin ilâvesi yolundaki cereyan ve teşebbüsler yetersizdir. Beynelmile enstrümanlardan, gereğince faydalanma yolunda ilmi çalışmalara henüz girilmemiştir. (Bu ikinci müşahadedir.)

3 — MİLLÎ MÛSİKİMİZİN UFKÎ GENİŞLEMESİ NE MERKEZDEDİR?

Koral ve armonize mûsîki çalışmaları pek cılızdır. Saz seslerinin tek ve ayrı seslere nazaran teakup ve taaddüdü, yâni teksesli mûsîki sistemi yanında, saz seslerinin ayrı seslere nazaran teakup ve taaddüdü olarak târif ettiğimiz çoksesli mûsîkiye birçok bakımlardan iltifat edilmediği ve vücuduna

ihtiyaç duyulmadığı bir vâkıdır. Çoksesli mûsîkinin gerçekleşmesi yolunda ilmin ışığı altında kurulacak bir Türk sazlarının galip nisbeti muhafaza edilen bir Türk Orkestrası fikri el'an benimsememiştir. (Bu üçüncü müşahadedir.)

4 — MİLLÎ MÛSİKİMİZİN ŞAKÛLÎ GENİŞLEMESİ NE MERKEZDEDİR?

Bugün ruh ve melodik yapı itibarile mûsîkimizin "yüksek bir noktaya" erişmiş olduğunu kimse söyleyemez. Kanaatimizce Türk Mûsîkisi, bugünkü imkânları itibarile dahi, söyleyebileceklerinden ancak %10 unu söylemiş durumda olup %90 ını henüz söylememiştir. Teksesli mûsîki sisteminin, bu %90 nisbetini tüketinceye, çoksesli mûsîkinin kapılarını zorlayıncaya kadar revaçta kalacağı kanaati umûmidir. (Bu dördüncü müşahadedir.)

5 — MİLLÎ MÛSİKİMİZİN SAZDA ZENGİNLEŞTİRİLMESİ NE MERKEZDEDİR?

Burada manzara yürekler acısıdır. Devletin kendi konservatuvar ve okullarında öğretimini yasak ettiği Türk mûsîkisi sazlarının — bu ölüm kâhım mücadelesi sırasında — zenginleştirilmesinden dem vurmak hadımın çocuk sahibi olmasından bahsetmesiyle müsavidir. Ancak, sazda keyfi zenginleştirilme hususunda ferdi gayretlerin verimli sonuçlara ulaştıkları da gözden kaçmamaktadır. (Bu beşinci müşahadedir.)

6 — MİLLÎ MÛSİKİMİZİN SESDE ZENGİNLEŞTİRİLMESİ NE MERKEZDEDİR?

Koro mûsîkisi veya korolu mûsîki çalışmaları bir göstermelik manzarasından ileri gitmemektedir. Mûsîki eserinin nüans ve süsleme yolile zenginleştirilmesi bahsinde anlaşmazlıklar, tereddütler, kaprisli hareketler hâkimdir. Nüans ve süslemenin mûsîkinin dış yapısını pekleştirecek fonksiyonunu uzun müddet savunmak lâzımgelinceye benzemektedir. (Bu da altıncı müşahadedir.)

Evet! Millî Mûsîkimizin çeşitlendirilmesi konusundaki fiilî durum ve manzara budur.

Böylece, mûsîki sanatının gösterdiği yolu izleyerek, Türk Mûsîkisinin panoramasını çizmiş olduğuma inanıyorum. Bu panoramayı "umumî bir teğhis" kabul etmekte isabet varsa artık — bu müşahadelerden sonra — nelerin, nasıl yapılacağını hakkındaki PLAN'ın tatbikına sıranın gelmiş bulunduğunu ileri sürebiliriz.

Buraya kadar söylediklerimizi bir kere daha toparlayarak teşhisimizi değerlendirelim:

MİLLÎ MÛSİKİMİZİ ÇEŞİTLENDİRMEK İÇİN NELER YAPILMALIDIR? sualine verilecek cevapımız şöyle olacaktır:

a) Hâlen kullanılan ve mevcut makam ve usullerde yenilikler yaratılmalıdır.

b) Hâlen kullanılan şarkı formu — diğer milletlerdekilere bakarak — genişletilmeli ve küçük formlar yanında büyük formlar da gerekli ilgiyi görmelidir.

c) Hâlen pek dar bir çerçeveye sıkıştırılmış olan güftede — hürriyet prensibinin tabii bir icabı olarak — çeşitlenme tam mânasıyla ve cesaretle tatbik edilebilmeli, serbes nazımdaki güfteler de rahatça bestelenebilmelidir.

c) Millî sazların zamanla kaybolmalarına müsaade edilmemeli, mevcut sazların teknik imkânlarının zenginleştirilmesine çalışılmalı ve yeni veya beynelmilel sazlardan faydalanılmamalıdır.

d) Koral ve armonize müzik çalışmalarına şevkle sarılmalı ve her fırsatta bu çalışmaların toplumdaki semeresi alınmalıdır.

e) Teksesli müzik yanında çoksesli müziğe de hayat hakkı verilmelidir (Bu konuyu daha aşağıda teferruatiyle inceleyeceğim.)

f) Türk enstrümanlarının dâhil ve galip durumunda olduğu «yepyeni bir Türk Orkestrası» kurulmalıdır.

g) Teksesli müzikimizin imkânlarının hâlen %90 ını kullanmamış durumda olduğu asla unutulmayarak küçümsenmesine bile müsaade edilmemeli, şerefli mazisine ve saadetlerle dolu istikbaline daima saygı ve sevgi beslenmelidir.

h) Türk müziği enstrümanlarının öğretimi Devlet Konservatuvar ve Okullarında — batı enstrümanlarıyla birlikte — öğretilmeli, bu enstrümanların müzik dünyası içinde lâyık oldukları mevki alabilmesi için, bir sisteme bağlanarak ilmi metodları hazırlanmalıdır.

i) Bir müzik eserinin nüans ve süsleme yoluyla zenginleştirilmesini — güzellik idealine yönelmiş olmak şartıyla — tasvip ve takdir etmekte gecikilmemelidir.

Bu maddelerde saydıklarımız yerine getirildiği takdirde millî müzikimizin özlenen çeşitlenmeyi gerçekleştirmiş bulunacağını tahmin etmek güç olmasa gerekir.

Artık bahis bu listedeki işlerin NASIL yapılabilceği sorusuna dayanmıştır.

Nasıl yapılacağı sorusuna yardımcı olarak KİMLER tarafından yapılabileceği sorusunun da cevabını aramak ve müzik ile ilgili bütün grupların teker teker vazife ve salâhiyetlerini saymak zamanı gelmiştir.

Biliyoruz ki müzik sanatı bakımından müzik ile ilgili direkt ve endirekt unsurlar altıya ayrılmaktadır. Altı kenarlı müzik prizmamızı teşkil eden kenarlar şunlardır:

1 - Bestekâr, 2 - Ses sanatçısı, 3 - İcra organları, 4 - Dinleyici, 5 - Müzik Esteti, 6 - Müzik Münekkidi.

Bütün bu unsurların millî müzikimizin çeşitlendirilmesi konusunda yüklendikleri görev ve sorumluluklar ayrı ayrıdır. Ancak, bu 6 grup ilgilencinin durumlarının birer birer aydınlığa çıkarılması ile üzerinde durulan konunun gerektirdiği hassas neticelerin istihsalinin mümkün olacağını tahmin etmiyorum. Bu itibarla yeni bir gruplama yapmak daha uygun olacaktır :

- 1 — Bestekâr,
- 2 — Ses Sanatçısı,
- 3 — İcra Organları,
- 4 — Toplum,
- 5 — Müzik adamı,
- 6 — Müzik kurumları (Radyo, Konservatuvar, Okul, Dernek,, Sendika, Plâk Şirketleri)
- 7 — Devlet.

(Devamı var)

ŞAFAK SÖKERKEN

Yırtılın zulmetler doğuyor ilâhî nûr.
Kalkın kardeşlerim kalkın selâma durun.
Yükseliyor her an lem'a lem'a âfâk
Koşun kardeşlerim koşun selâma durun.

*

Senelerdir bekledik bu Mutlu doğuşu
Avcumuz açık gözümüz ufukta her ân.
Anlımız secdede dâim gönlümüz dertli
Açtık kalbimizi Rabba yalvararak her an.

*

Ondört asır önce parlamıştı Hira'dan
Bir nesl-i mücahid yürümüştü ardından.
Bugün yine bir nesl-i mücahid doğuyor
Parlayacak yine o nûr, canib-i şarktan.

● GÜNAY DULKAR

Haber

Başbakanlık ve Millî Eğitim Bakanlığına Muhtıra Verildi

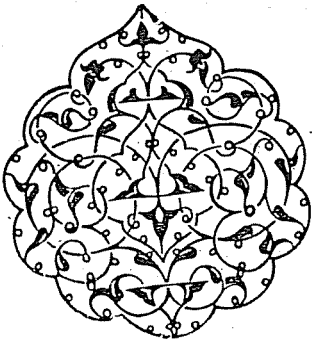
YÜKSEK İslâm Enstitüleri, bugün içerisinde bulunduğu şartlar muvacehesinde İslâmî ilimleri araştırma - inceleme yapabilecek statü ve malî imkanlardan mahrumdur. Kabiliyetli genç elemanların bu ilimler üzerinde ihtisas yapmaları mümkün olamamaktadır. Halen okutulmakta olan ders adedinin çokluğu, yüksek tahsilin gayesi olan araştırma ve incelemelerde bulunmayı imkansız kılmaktadır. Memleketimizde bütün yüksek okullar, hukukî statüleri bakımından teayyün etmiş veya bu çalışma içinde iken, Yüksek İslâm Enstitülerinin de içinde buldukları durumdan kurtarılması için Akademi haline getirilmesi zaruretî ortaya çıkmaktadır. Halen meslekî bakımdan sahasında en kaliteli elemanlarını yetiştirmekte olan Yüksek İslâm Enstitülerinin Akademi haline getirilmesi neticesinde dünya çapında ilim adamları yetiştiren birer müessese haline gelecekleri şüphesizdir.

Yüksek İslâm Enstitülerinin, Akademi olmaları için statü ve programları üzerinde aylardan beri çalışmakta olan Federasyonumuz, aşağıda bazılarını sıralayacağımız gerekçelere binaen bu müesseselerin mutlaka akademi haline getirilmesinin şart olduğuna inanmış bulunmaktadır.

Mevcut Yüksek İslâm Enstitülerindeki Öğretim üyeleri ile Türkiye Üniversitelerinden ve yurt dışından temin edilecek öğretim üyelerinden öğretim kadrosu kurulması mümkün olan bu müesseselerin, bugün akademi haline gelmelerine mani hiç bir sebep mevcut değildir.

Yüksek İslâm Enstitülerinin Akademi haline gelmelerinde getireceği faydaların bir kısmı şunlardır:

1 — Asrımız, ihtisas asrıdır. Bu asrda yüksekme ve ilerleme pratik bilgilerle değil, ilmi metodlarla hareket et-

mekle mümkündür. Bu da, ilim disiplini verebilecek kafaları yetiştirecek müesseseleri kurmakla olur. Bu müesseselere giden yol ise ihtisastan geçer. Bu da ancak Akademi veya fakültelerde mümkün olur. Yüksek İslâm Enstitülerinin Akademi haline getirilmeleri, memleketimiz için bu disiplini almış münevver din adamlarının yetiştirmesini sağlayacaktır.

2 — Bugünkü şartlar muvacehesinde Yüksek İslâm Enstitüleri mezunları dış memleketlerde herhangi bir konu üzerinde doktora yapma imkanından mahrumdur. Akademi haline gelmesi ile bundan böyle bu müesseselerden mezun olanlar da Türkiyedeki diğer Akademi veya Üniversite mezunları gibi doktora için yurt dışına gidebileceklerdir.

3 — İmam-Hatip Okulları, İlk Öğretmen Okulları ve diğer orta öğrenim müesseseleri için kaliteli öğretmenlerin yetişmeleri sağlanmış olacak, Diyanet, Evkaf ve Kütüphanelere mütehasıs elemanlar yetişecektir

4 — Mevcut statüye göre Yüksek İslâm Enstitüleri mezunları ancak kendi müesseselerinde tez verme imkanına sahiptirler. Üstelik Türkiye de hiç bir ilim müessesesinde görülmeyen satatü gereğince ve iki seneye başarı ile öğretmenlik yaptıktan sonra bu tezi vermek için imtihana girmeye hak kazanıyorlar. Tezlerini verebilenler de ancak doktor olabiliyor ve ondan sonra hiç bir ilim payesi alamıyorlar. Halbuki akademi olması halinde bu mahsurlar ortadan kalkarak nor-

mal ilim müesseselerinde olduğu gibi Akademi mezunları da doktoralarını mütakip profesörlüğe kadar bütün ilmi payeleri alabilecek ve dünya ilim alemince tanınacaktır.

5 — Yüksek İslâm Enstitüleri bugün kıt malî imkânlar içinde bocalamakta, yeterli ilmi çalışmaları yapmamakta ve neşriyatta bulunmamaktadır. Akademi haline gelmesi ile daha geniş malî imkanlarla kavuşacak ve bu günkü mahsurlar ortadan kalkacaktır.

Bunlara benzer daha bir çok faydalar mülahazasıyla Yüksek İslâm Enstitülerinin "İslâmî İlimler Akademisi" haline getirilmesinin zaruretiğe inanmaktayız.

Ayrıca hazırlanan kanun tasarısı da haziran ayı içinde meclise sevkedilecektir.

**TÜRKİYE İSLAM
ENSTİTÜLERİ TALEBE
FEDERASYONU
GENEL BAŞKANI
CAHİD BALTACI**

FEDERASYONUMUZUN
MEVLİD KANDİLİ
TEBRİĞİ

AZİZ TÜRK MİLLETİ

Bir yıl önce Ortadoğu'da Müslüman kardeşlerine karşı vahşice saldıran Yahudi, bir senedir senin ilk kuben olan Mescid-i Aksa'yı zincire vurduğu gibi, vahşetin yıl dönümünde aynı vahşiliğini bir daha tekrarlamış bulunmaktadır. İslâm'ın ve insanlığın en vahşi düşmanı olan Yahudi Milletine karşı kalbinde dîni bir vazife olarak sakladığın buğzu, gücün yettiği nisbette fiili duruma getirilen

de yine dîni vazifendir. Bu vazife şuuru altında İslâm ve İnsanlık düşmanı Yahudi'ye karşı elele vermeli ve mücadeleye girmelisin. Güzel Türkiyemizin bir kısmını dahi haritaları içine alarak kendilerinden sonraki nesillerini de aynı idealle yetiştiren bu küstahlara gereken dersi vermenin, senin aslı vazifen olduğunu unutmamalı ve çocuklarına da Yahudi düşmanlığının dîni bir vazife olduğunu telkin etmekten geri durmalısın.

Filistin'de binlerce masum insan canına kıyan, yurtlarından eden ve Türkiyemizin de iktisâdî hayatını sömürerek senden kazandıklarını kardeşlerinin katli için Filistin'e gönderen bu hainlere karşı Yahudilerden alış-veriş keserek millî bir boykota girmen, vatan ve milletinin selâmeti için zarûridir.

AZİZ MÜSLÜMANLAR

Geçen sene olduğu gibi bu yılda Mevlid kandilini matem havası içinde idrak ediyoruz ve bütün Müslümanların mateminin acısını kalbimizde duyuyoruz. Hz. Muhammed (S.A.V.) nin doğum gününe rastlayan bu matem günlerinin sona ermesi ve mutlu Mevlid kandillerinin gelmesi için bütün dünya Müslümanlarını birliğe ve Yahudi Emperyalizmine son vererek, ilk kiblemiz Mescid-i Aksa'yı kurtarmağa davet ediyoruz.

**TÜRKİYE İSLAM
ENSTİTÜLERİ TALEBE
FEDERASYONU
GENEL BAŞKANI
CAHİD BALTACI**